

ქეთევან გოღარჩიშვილი

**დედოფლისწყაროს
მუნიციპალიტეტის
ტოპონიმთა ლექსიკონი**

გამომცემლობა „ანიცაუსალი“
თბილისი 2018

დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის გეოგრაფიულ სახელთა ლექსიკონის გამოცემა ემსახურება ორ მიზანს:

1. ცალკე იქნეს წარმოდგენილი ამ რეგიონის ტოპონიმთა ლექსიკონი;

2. დამკვიდრდეს ტოპონიმთა ლექსიკონის შესადგენად შემოთავაზებული მეთოდოლოგია – რაც ითვალისწინებს ტოპონიმთა პირველმომპოვებლისა და ლექსიკონად გამომცემლის საავტორო უფლებას და რაც თავიდან აგვაცილებს ტოპოპლაგიატობას.

რედაქტორი პროფ. მერაბ ბერიძე

**რეცენზენტები: პროფ. რევას ძნელაძე
დოქტ. იგორ კეკელია**

სტილისტ-რედაქტორი დოქტ. ხათუნა ლლონტი

© ქ. გოდერძიშვილი, 2018

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2018

თბილისი, 0186, ა. პოლიბაოვსკაიას №4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

ISBN 978-9941-26-379-8

ტოპონიმთა ლექსიკონის მეთოდოლოგიისთვის

2009 წელს თსუ ქართველური ონომასტიკის ცენტრიდან მივლინებული ვიყავი დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტში ტოპონიმთა მოსაძიებლად. მას შემდეგ კარგა ხანი გავიდა. ვფიქრობდი კიდევ ერთხელ გადამემოწმებინა ჩემ მიერ მოპოვებული ტოპონიმთა ადგილზე, კიდევ ერთხელ გავსულიყავი სოფელ-სოფელ, რადგან ორჯერ გასვლის შემთხვევაშიც მიკროტოპონიმთა ამომწურავად ჩანერის აღბათობა ნაკლებია. გარდა ამისა, წლების შემდეგ შესაძლებელია ახალი ტოპონიმთა შემატებოდა რეგიონს. მაგრამ ხელმეორედ გასვლა რეგიონში ვერ მოხერხდა. თუმცა უნდა ვთქვა, რომ ზოგიერთი მაკროტოპონიმის ჩემ მიერ მოპოვებული ინფორმაციის შევსებისას საკმაო დახმარება გამიწია ინტერნეტის საშუალებით და „ქართულმა საბჭოთა ენციკლოპედიამ“ და წარმოვადგინე დედოფლისწყაროს ტოპონიმთა ლექსიკონის სახით.

ცნობილია, რომ დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის ტოპონიმთა ლექსიკონი ჯერ კიდევ 1982 წელსაა გამოცემული ალ. ლლონტის მიერ სათაურით „ქიზიყის ტოპონიმია.“ თსუ ქართველური ონომასტიკის ცენტრი, უწინდელი ტოპონიმისკის ლაბორატორია, რომლის მიზანი იყო საქართველოს რეგიონებში ტოპონიმთა შეკრება-გამოქვეყნება, ვალდებული იყო თავადაც აღენერა თუნდაც უკვე აღწერილი (და გამოცემული) რეგიონები. ალ. ლლონტის მიერ ტოპონიმთა, როგორც ლინგვისტურ ერთეულთა, შეკრება და ლექსიკონის სახით გამოცემა პირველი ნაბიჯი იყო ქართული ონომასტიკის დარგში. როგორც არაერთგზის აღუნიშნავთ, სწორედ ალ ლლონტმა დაუდო სათავე ქართულ სინამდვილეში ტოპონიმისკის, როგორც ლინგვისტურ მეცნიერებას, მაგრამ საძირკველჩაყრილი ყველა დარგი, ცხადია, გაღრმავებას ითხოვს ახალი და ახალი პრინციპებით, მეთოდოლოგიით, რაც გზადაგზა ჩნდება.

პირველი ნაბიჯის გადადგმისას მთავარი იყო ტოპონიმთა მოპოვება და სალექსიკონო ერთეულად წარმოდგენა, თუნდაც მოკლე ინფორმაციით. შემდეგ გამოიკვეთა (კერძოდ, თსუ ტოპონიმიკის ლაბორატორიაში. ხელმძღვანელი პროფ. პ. ცხადაია) ლექსიკონებში ტოპონიმის შეძლებისდაგვარად ამომწურავი ინფორმაციის მოპოვებისა და დაფიქსირების პრინციპი, მაგრამ პრიორიტეტი ისევ და ისევ ტოპონიმთა მოპოვება აღმოჩნდა. არც არის გასაკვირი. ენათმეცნიერისთვის პრიორიტეტია ტოპონიმი, როგორც ლექსიკური ერთეული და მისი ეტიმოლოგია. თუ ეტიმოლოგიას ხსნის ტოპონიმის ლოკალიზაცია, ცხადია, ესეც ჩაერთვება. გეოგრაფისთვისა და კარტოგრაფისთვის პრიორიტეტი გეოგრაფიული ადგილის ლოკალიზაციაა.

ტოპონიმთა ჩაწერისას ჩვენ, ტოპონიმიკის ლაბორატორიის წევრები, ყველა პრიორიტეტს ვითვალისწინებდით, მაგრამ თითქმის ყველა ტოპონიმთა ლექსიკონში, რომელიც გამოიცა თსუ ქართველური ონომასტიკის ს/კ ცენტრის მიერ, ლოკალიზაციის მითითების გარეშეა არაერთი ტოპონიმი (გამონაკლისია პ.ცხადაიას ლექსიკონები, 2003 წლიდან გამოცემული). ძირითადად ეს ეხება უბნებს და არამხოლოდ უბნებს. ეს ფაქტორი ხელს არ უშლიდა თსუ-ში ტოპონიმთა ლექსიკონების გამოცემას, რადგან დიდი შრომით მოპოვებული ტოპონიმთა დაკარგვის საშიშროება აღემატებოდა სხვა ასპექტებს. უდავოდ ამ ვითარებამაც განაპირობა ტოპონიმიკის ლაბორატორიის მიერ ზემო- და ქვემო იმერეთის ლექსიკონების გამოცემა მიუხედავად იმისა, რომ ამ სქელტანიან წიგნებში მხოლოდ მასალაა დაფიქსირებული.

ტოპონიმთა მოპოვება მუდამ იქნება ძიების პირველი და ძირითადი საფეხური. თითოეული ტოპონიმი – ეს აღმოჩენაა. აღმოჩენი ავტორია და ავტორობის უფლების მატარებელი. მით უფრო, თუ ავტორს შექმნილი აქვს ტოპონიმთა ლექსიკონი, რომელშიც შეტანილი აქვს ველზე ინფორმატორთაგან მო-

ძიებული ტოპონიმები. ჩვენ სწორედ ეს პრინციპი (თუნდაც დე-ბულება ვუნოდოთ) უნდა წამოვწიოთ, სწორედ ამ პრინციპს ვეყრდნობოდით ქვემოთ წარმოდგენილი ლექსიკონის გამოცემისას. საქართველოში ონომასტიკური კვლევის წამოწყებიდან განვლილმა თითქმის ნახევარსაუკუნოვანმა პერიოდმა ახალი პრობლემები და პრინციპები წამოჭრა, რაც სწორედ ჩვენს დღევანდელობაში გამოვლინდა. ამიტომ, ვფიქრობ რასაც ახლა ვიტყვი, ახალი მიდგომაა საკითხისადმი, რომლის საჭიროებაც დღემდე არ ყოფილა, ამიტომ არც არავინ შეხებია. ქართველური ონომასტიკის ს/კ ცენტრმა ლექსიკონების გამოცემა ძირითადად 2000 წლის შემდეგ დაიწყო. გაჩნდა ონომასტიკურ მეცნიერებაში ახალი მეთოდოლოგიის, ახალი პრინციპის დამკვიდრების აუცილებლობა. საავტორო უფლების დამკვიდრება თავისთავად „არ ახალია“, მაგრამ სალექსიკონო (მხედველობაში მაქვს ტოპონიმთა) სივრცეში სწორედაც რომ ახალია.

ქვემოთ წარმოდგენილ „დედოფლისწყაროს ლექსიკონში“ იმ მიზნით, რომ თავად რეგიონის მასალა უფრო წარმომადგენლობითი ყოფილიყო, მე გავაერთიანე ჩემი მასწავლებლის, ალ. ლლონტის, მიერ ლექსიკონის ფორმატით გამოქვეყნებული ტოპონიმები და ჩემ მიერ მოპოვებული ტოპონიმები. წავაწყდი ასეთ წინააღობას: ჩემ მიერ მოპოვებული ტოპონიმთა რაოდენობა განახევრდა, რადგან ეს ერთეულები უკვე დაფიქსირებული იყო ალ. ლლონტის ლექსიკონში (1982 წ.). ტოპოპლაგიატობა თავიდან რომ ამეცილებინა, ის ტოპოერთეულები, რომლებიც ალ. ლლონტს ჯერ კიდევ 1982 წელს ქიზიყის ტოპონიმთა ლექსიკონში ჰქონდა დაფიქსირებული, აღენიშნე ვარსკვლავით. სხვათა შორის, ალ. ლლონტისა და ჩემი მასალის ერთად წარმოდგენის ნებაც რომ არ მქონოდა, ანუ ოდენ ჩემ მიერ მოპოვებული მასალა შემეტანა ჩემს ლექსიკონში, ამ პრინციპს თუ მეთოდოლოგიას მაინც ვერ ავცდებოდი. ჩემ მიერ მოპოვებული ის ტოპონიმები, რომლებიც ლექსიკონის ფორმატით უკვე გამოქვეყნებული ჰქონდა წინა ავტორს 35 წლის წინ, ან არ

უნდა შეემეტანა ლექსიკონში, ან იმ ტოპოერთეულთა პირველავტორის უფლება უნდა დამეცვა.

არ არის საკმარისი მხოლოდ წინასიტყვაობაში იმის აღნიშვნა, რომ რომელიმე კონკრეტული რეგიონის ტოპონიმთა ლექსიკონი უკვე გამოცემული აქვს სხვა ავტორს. თუმცა ესეც აღსანიშნია. მაგალითად, სერგო მელიქიძე წერს: „უკვე საუკუნის ბოლო მეოთხედში (1975 წ.) გამოვიდა ცნობილი მკვლევრის, ალექსანდრე ლლონტის, ნაშრომი „მცხეთის ტოპონიმია“, რომლის მასალაც გათვალისწინებულია ჩვენს ნაშრომში“ (მცხეთის რაიონის ტოპონიმია, 2007, გვ.3).

ყურადსაღებია, რომ ალ. ლლონტის მიერ 12 ნაკვეთად გამოცემული „ტოპონიმოკური ძიებანის“ პირველი ტომი ერთიანი კოლხეთის რეგიონში მოპოვებული ლექსიკონია (ვრცელი სამეცნიერო კვლევით), რომელსაც ავტორი უნოდებს „მცირე ლექსიკონს“ და რომელიც 2400-მდე კოლხურ ტოპონიმს მოიცავს. ასე რომ, კოლხურ ტოპონიმთა სალექსიკონო გამოცემას ჯერ კიდევ 70-იან წლებში (1971 წ.) დაედო საფუძველი. ეს მნიშვნელოვანი ფაქტი დამოწმებულ უნდა იქნეს ცნობად შესაბამისი რეგიონების ტოპონიმთა ლექსიკონების შესავალშივე, სადაც სხვათა ღვაწლია მითითებული.

„დედოფლისწყაროს ტოპონიმთა ლექსიკონში“ შეტანილია ორი ავტორის (ალ. ლლონტი, ქ. გოდერძიშვილი) მიერ მოპოვებული მასალა, მაგრამ წიგნის ავტორი მხოლოდ მე გახლავართ. ეს, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობა შემდეგმა ფაქტორმა:

1) უნდა დამკვიდრდეს ტოპონიმის პირველდამაფიქსირებლის საავტორო სტატუსი, რაც მინიშნებული უნდა იქნეს (ვთქვათ, ვარსკვლავით - *). ეს, ცხადია, ართულებს ლექსიკონზე მუშაობას, მაგრამ აგვარიდებს ტოპოპლაგიატობას, მით უფრო, თუ ტოპონიმი თავისი ინფორმაციითაა ნასესხები წინა ავტორისგან. გარდა ამისა,

2) არ უნდა ვიფიქროთ, რომ დაიკარგება მეორედ აღმწერის მიერ შემოთავაზებული სიახლე და შრომა, რაც ტო-

პონიმა ლექსიკონად წარმოდგენის გამოცდილებამ დამანახვა. კერძოდ,

3) უმეტეს შემთხვევაში ტოპონიმა ჩემ მიერ მოპოვებული ინფორმაცია ზოგ შემთხვევაში უფრო მომცველია, რაც სიახლეა. ამიტომ ბრჭყალებითაა გამოყოფილი და მინიშნებულია სახელ-გვარის ინიციალებით (ქ. გ.);

4) არის მიკროტოპონიმა ერთი რიგი, რომელიც ალ. ლლონტის აქვს ჩანერილი რომელიმე სოფელში (ან 2-3 სოფელში), მე კი სხვა სოფელში (ან სოფლებში), რაც შემდეგი მეთოდითაა მინიშნებული. კერძოდ, პირველავტორის მიერ და ჩემ მიერ მოძიებული რომელიმე ტოპონიმის განსხვავებული ლოკალიზაცია გამიჯნულია სიტყვით „აგრეთვე“, მაგ.,

*ნინიკაანთმინები - სახნავი (ხორნაბუჯი, სამრეკლო). აგრეთვე: თავწყარო, სამთანყარო. ეს ტოპონიმი ბოლო ორ სოფელში ჩემ მიერაა მოპოვებული, რაც უდავოდ ამ ტოპონიმთან დაკავშირებული სიახლეა.

5) ალ. ლლონტის მიერ მოძიებულ ზოგიერთ ტოპონიმს დაეძებნა პარალელური ტოპოერთეული (ზოგჯერ ინფორმირებული), რაც ასევე გამოყოფილია ბრჭყალებით.

6) სოფლების აღმნიშვნელ მაკროონიმა უჯრებში მეტი ინფორმაციულობის მიზნით ჩავრთეთ ალ. ლლონტის მიერ დაფიქსირებული იმ სოფლის მოსახლეთა გვარებიც.

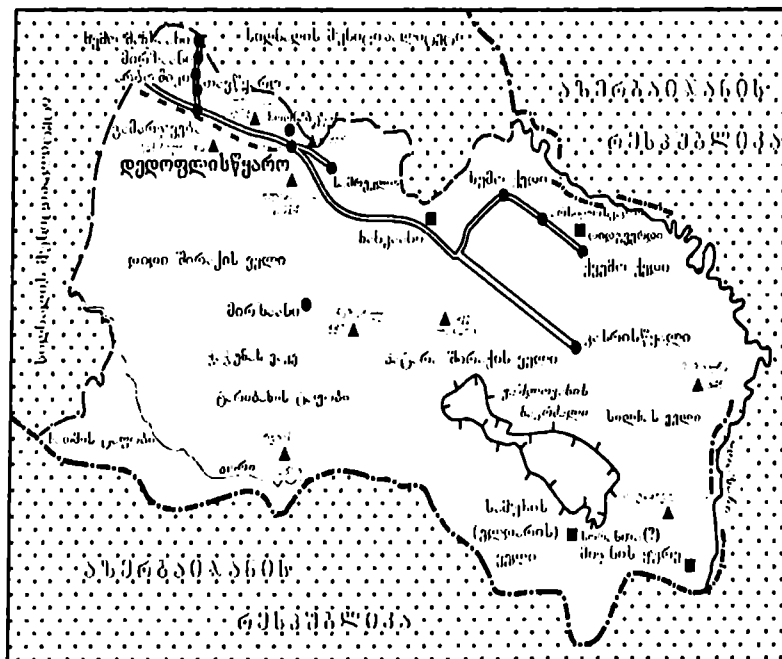
7) ალ. ლლონტის „ქიზიყის ტოპონიმიაში“ ანბანთრიგზე გაერთიანებულია ორი რეგიონი - სილნალისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტები, ჩვენ ცალ-ცალკე წარმოვადგენთ ამ ორ რეგიონს.

8) ჩვენს ლექსიკონში ნახავთ ახალ ტოპოერთეულებსაც, რომლებიც არ არის ალ ლლონტის ლექსიკონში.

9) დაბოლოს, დედოფლისწყაროს რეგიონში დასახლებული პუნქტები, შეიძლება ითქვას, ერთ ხაზზეა მოქცეული. სოფელთა მწკრივის სამხრეთით და აღმოსავლეთით, რეგიონის უდიდესი ტერიტორია სწორედ ასეთ მაკროადგილებს უკავია, რაც

ცალკეული სოფლის კუთვნილება არ არის. არადასახლებული ადგილების მაკროტოპონიმებთან (ჩათმა, არწივის ხეობა...), რომლებიც საერთო ტერიტორიაა, არ გვაქვს მინიშნებული სოფელი ან ის სოფელი (თუ სოფლები) გვაქვს მინიშნებული, სადაც ჩაგვანერინეს ამ ტიპის მაკროტოპონიმები. ხშირ შემთხვევაში სოფლებიდან შორს მდებარე მაკროადგილზე (ვთქვათ, შირაქის ველი) განლაგებული სახნავები განეკუთვნება ამა თუ იმ სოფელს, რაც მითითებული გვაქვს.

II დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტი

დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის ტოპონიმთა ლექსიკონი

- ა -

აბანოსუბანი – უბანი კოლმეურნეობის ქუჩაზე და მის სიახლოვეს. ადრე აბანო იყო (სამრეკლო).

აგებე – უბანი. აგბ აბრევიატურაა: „არყის გამანადგურებელი ბატალიონი“. ამ უბანში არყის განსაკუთრებული მოყვარულები ცხოვრობენ (ქვემოქედი).

ადგილისდედა // სალოცავ(ი)გორა – გორა ფშავლების უბანში (არხილოსკალო)

აეროდრომი – 1) სახნავი სოფლის შესასვლელში. ადრე აქ „კუკურუზნიკის“ დასაჯდომი იყო (ზემოქედი); 2) ადგილი (ხორნაბუჯი).

ათინლისთავის უბანი // მთიულების უბანი – უბანი. მთიულების გადმოსახლების ათი წლისთავის აღმნიშვნელი ტოპონიმი. (ქვემოქედი).

აკაკი – სასაფლაო დიდ კაკლის ხესთან. ხალხში ასეთი გამოთქმაა: „ყველა აკაკისთან წავალთ“ (სამთანყარო).

***აკაკიაან(თ)სერი** – სათიბი (ზემომარხაანი).

***აკაკიაან(თ)ხევი** – ხევი, წყარო (სამრეკლო, ზემოქედი).

აკაკიაან(თ)ხევის ნასახლარი – ადგილი (ზემომარხაანი).

აკაკის ხე // სააკაძის ხე (იხ).

აკვადორი // ხიდი – ხიდი. ქვემოთ მილით ატარებდნენ წყალს. აკვადორი ნიშნავს წყლის გამტარს. ეს ხიდი იყო სამხედრო დანიშნულების გზა (სამთანყარო).

***აკვანა** – ადგილი (არბოშისკის).

***ალადაშვილის** – ქუჩა. ალადაშვილი აკადემიკოსი (ექიმი) იყო (არბოშისკი, დედოფლისწყარო).

***ალავერდი** – სალოცავი, ტყე (ზემომაჩხაანი).

„ --- ეკლესია რაჭველების სასაფლაოსთან. აქ სექტემბერში ტარდება ალავერდობა“, – ქ. გ. (მირზაანი).

***ალავერდისტყე** – ტყე (არბოშკი).

ალაზანი – მდინარე აღმ. საქ-სა და აზერბაიჯანში.. ალაზნის ქვემო დინების გასწვრივ გადის საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვარი. ალაზნის სათავე – კავკასიონზე მწვ. დიდი ბორბალოს აღმ. ფერდობზე. სიგრძე 390 კმ. ზემო დინებაში მთის მდინარეა. შემდეგ გამოდის ალაზნის ვაკეზე და იტოტება. ალაზნის მარცხენა შენაკადებია: სტორი, ლოპოტა, ინწობა, ჩელთი, დურუჯი, ავანისხევი, კაბალი, ლაგოდებისწყალი, მანიმისწყალი, გიშისწყალი... მარჯვენა შ.: ილტო, თურდო, კისისხევი, ჭერემისხევი, ფაფრისხევი... **ალაზანი მიედინება** – ახმეტის, თელავის, ყვარლის, გურჯაანის, ლაგოდების, სიღნაღისა (აღმ. ნაწ.) და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტების სოფლებისა თუ სოფლის გარე ტერიტორიაზე. ერთვის მინგეჩაურის წყალსაცავს აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე.

***ალაზნის არხი** – სარწყავი არხი, გამოყვანილი მდ. ალაზნიდან, მის მარჯვენა მხარეს.

„----- აგებულია XII ს-ში. იყო 199 კმ სიგრძის და რწყავდა 53 ათ. ჰა ტერიტორიას. არაერთხელ დანგრეულა და აღუდგენიათ. ა. არხი რწყავს სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს (აგრეთვე თელავისა და გურჯაანის) მუნიციპალიტეტების მიწებს.“-ქ.გ.

ალაზნის გზა – გზა. სოფლის ცენტრიდან მიემართება ჩრდ-ით, სამთაწყაროსკენ, შემდეგ დას-ით – ნნორისკენ, აღმ-ით – საბათლოსკენ (არხილოსკალო).

ალაზნის ვაკე//ალაზნის ველი – ვაკე (ველი) კახეთის კავკასიონს, გომბორის ქედსა და ივრის ზეგანს შორის. ზ.დ. 200-470 მ. სიგრძე – 160კმ, სიგანე – 35-37 კმ (მინიმ. სიგანე 5კმ). მას მთელ სიგრძეზე კვეთს მდ. ალაზანი. ა.ვ-ზე არის ნამოსახლარები, სადაც დასახლება ბრინ-

ჯაოს ხანიდან ყოფილა. აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე ალაზნის ვაკის გაგრძელებაა აფთარანის ვაკე.

ალაზნის ველი საქ-ს ერთ-ერთი მჭიდროდ დასახლებული კუთხეა, რომელთა შორისაა ლაგოდეხი, სიღნაღი, წნორი, დედოფლისწყარო. დედოფლისწყაროში ალაზნის ვაკეზე არის დაბლობი სამთაწყაროსა და მდ. გიშისწყლის (ანუ აგრიჩაის) შესართავს შორის.

***ალაზნის საძოვრები** – ზამთრის საძოვრები ალაზანზე (ქვემოქედი).

***ალაზნის ქუჩა** – ქუჩა (ზემოქედი);

„----- პატარა ქუჩა ქალაქში, 6-8 მოსახლეა. ამ ქუჩაზე იყო ბანაკი“ (დედოფლისწყარო).

***ალაზნის წყალსაქაჩის დასახლება** – დასახლება (არხი-ლოსკალო).

ალაზნის ჭალა – 1) საძოვარი სოფლის გარეთ (სამთაწყარო); 2) ჭალა ვაშლოვანის ნაკრძალში. ქმნის ერთგვარ ყურეს. საქართველოში მხოლოდ ამ ყურეშია კაკლის ბუნებრივი კორომი.

ალაზნის ხიდი – ხიდი მდ. ალაზანზე, აქედან გზა გადის საინგილოში (ზემოქედი).

***ალესილები** – კლდეები სოფლის ჩრდ-ით (ქვემოქედი). „ეს სახელი განაპირობა კლდიანმა ადგილებმა“- ქ.გ.

ალმალოს ყურე – ტყე. აზერბაიჯანში არის სოფ. ალმალო. მის მოპირდაპირედ მდებარე ტყეს ეძახიან ალმალოს ყურეს. ალმალო ვაშლოვანს ნიშნავს. ალმა=ვაშლი (საბათლო).

ალფადარა – სახნავი, საძოვარი დილიჩას ტერიტორიაზე (ზემოქედი).

ალფადარის ხეობა – ხეობა (ქვემოქედი).

***ამალლება** – სალოცავი ვაზიანში (არბოშიკი).

ამაღლება – ნიში წითელვარსკვლავის უბანში, ამაღლების გორაზე (ზემოქედი).

ამაღლების გორა // დიდგორი – გორა წითელვარსკვლავის სასაფლაოსთან, სადაც ამაღლების ნიშია (ზემოქედი); გორა ფშავლების უბანში (არხილოსკალო).

ამაღლების გუმბათოვანი ტაძარი – X ს-ის ძეგლი, ტყე (ოზაანი);

ამაღლების ქუჩა – ქუჩა (ოზაანი).

***ამაღლები(ს)წყალი** – წყარო (ოზაანი).

***ანეზაანი** – უბანი (არბოშიკის სს).

არბოშიკი // ცარსკოე სელო – სოფელი მდ. უზუნდარასხევის სათავესთან. ადრე სოფელი ორ ნაწილად ყოფილა გაყოფილი: არბოშიკი და კოტაანი. სოფლის სახელთან დაკავშირებით ორი ლეგენდაა: 1) ერეკლე მეფეს გედიქის ქედზე ჯარი ჰყოლია დაბანაკებული. ერთ-ერთი ჯარისკაცისთვის ერეკლეს უკითხავს – რა სოფელიაო? მან უპასუხა: არ ვიცი, მაგრამ ერბოში კი ცურავენო (ე.ი. მდიდრები არიანო). ამის მიხედვით ხალხს (ერბოში-კი ->) არბოშიკი უწოდებია; 2) ამ სოფელში ბევრი მეურმე იყო. რუსულად ურემი არის Арба, მეურმე Арбоншик. აქედანაა არბოშიკი. **ცარსკოე სელოს** სოფლები ეძახდნენ შინაურულად, რადგან ხშირად ამ სოფელში გაზრდილები ხდებოდნენ გამგებლები, რაიკომის მდივნები.

სოფ. არბოშიკის ეკლესიები: დამბადებელი, წმინდაკვირიკე, ღვთისმშობლის ნიში, ხომლელის ეკლესია. ამ სოფელშივეა ბოსტანთციხე. არბოშიკი ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

***აქ სახლობენ გვარები**: ალადაშვილი, ალავერდაშვილი, ალუღიშვილი, ასანიშვილი, აღამონაშვილი, ბაგაშვილი, ბალარჯიშვილი, ბარამაშვილი, ბარბაქაძე, ბასელაშვი-

ლი, ბატიაშვილი, ბალაშვილი, ბაჩანაძე, ბაცაცაშვილი, ბეგიაშვილი, ბენაშვილი, ბიჭაშვილი, ბოსტაშვილი, ბუ-
ლაშვილი, გეგენიშვილი, გიებაშვილი, გოგაშვილი, გო-
გიშვილი, გოგოლაშვილი, დათუკიშვილი, დოინჯაშვი-
ლი, ელაშვილი, ელიოზაშვილი, ზუბადალაშვილი, ზუ-
ბიაშვილი, ზურიკაშვილი, თარაშვილი, თევზაძე, თეთე-
ოსიანი, იაკობაშვილი, კაკალაშვილი, კვანჭილაშვილი,
კიკოლაშვილი, კირვალიძე, კირკიტშვილი, კოდილაშვი-
ლი, კოტაშვილი, კოშაიძე, კოჭლამაზაშვილი, ლათიბაშ-
ვილი, ლამაზაშვილი, ლაპიაშვილი, ლოლაშვილი, ლო-
მაშვილი, ლომიძე, მათეშვილი, მამუკელაშვილი, მან-
გოშვილი, მარტაშვილი, მაჩაბლიშვილი, მაძლარაშვილი,
მენტეშაშვილი, მერაბიშვილი, მესტიაშვილი, მოსულიშ-
ვილი, ნათაძე, ნამკეკაშვილი, ნანობაშვილი, ნარინდოშ-
ვილი, ნასრაშვილი, ნატროშვილი, ოზბეთელაშვილი,
ოთარაშვილი, ოლიაშვილი, პავლიაშვილი, პატატიშვი-
ლი, პოპიაშვილი, რუდენკო, სეფიაშვილი, სეხნიაშვილი,
სიზონოვი, სლესარჩუკოვი, ტალიაშვილი, ტეტულოშ-
ვილი, ტოკლიკიშვილი, უთრუთაშვილი, ფათალიშვილი,
ფაციაშვილი, ფიროსმანაშვილი, ფოცხვერაშვილი, ქა-
დალიძე, ყორიაშვილი, შათირიშვილი, შანშიაშვილი, ში-
უკაშვილი, ჩალაბაშვილი, ჩიბუხაშვილი, ჩომახიშვილი,
ჩუთლაშვილი, ჩუხტიაშვილი, ცაბუტიშვილი, ცხვარი-
აშვილი, ცხვედიაშვილი, ძმანაშვილი, ძნელაშვილი, წე-
ნიაძე, ჭიაბრიშვილი, ჭრელაშვილი, ხაჩიშვილი, ხარე-
ბაშვილი, ხეცოიძე, ხიზანიშვილი, ხურმაშვილი, ხუციშ-
ვილი, ჯაგაშვილი, ჯავახიშვილი, ჯამალაშვილი, ჯამიშ-
ვილი, ჯანიკაშვილი, ჯალაშვილი, ჯინაშვილი...

***არბოშიკისხევი – ხევი (არბოშიკის სს).**

***არეულეზი – ადგილი (სამრეკლო).**

საძოვარი, ნათელტყიანი ადგილი, მდებარეობს მდ.
იორსა და ტარიბანას შორის, ვაშლოვანის ეროვნულ

პარკში. ნაღმა-უკულმა გორებია, თითქოს ძალით აუერევიათო. აქ ვინრო ხეობების ქსელია. მთელი ხეობა, როგორც ამბობენ, ლაბირინთივითაა, ამიტომ უნოდებენ არეულებს, -ქ.გ.

არეხოვიალკა – თხილიანი ადგილი სოფლის ჩრდ.-დას-ით, ტყეში (ხორნაბუჯი).

არიოლბალკა // **არწივის ხევა** – მშრალი ხეობა სოფლის ბოლოს, პესკას მოპირდაპირედ (ხორნაბუჯი).

***არმათიონი** // **ალმართიონი** – ადგილი (ზემომაჩხაანი).

„ --- 1) ეკლესია (XVII-XVIII სს) ნატროაანთუბანში // არმათიონში. არმათიონი ნიშნავს ურმის თვალზე ნაწამებს, იგულისხმება წმინდა გიორგის წამება რომის იმპერატორ დიოკლიტიანეს ბრძანებით. ინფორმატორთა ერთი ნაწილი ამტკიცებს, რომ ესაა იოსებ არიმათიელის სახელზე აგებული ტაძარი. იოსებ არიმათიელი იყო ქრისტეს ფარული მოწაფე, რომელმაც ჯვარცმული შეასვენა წინასწარ ნაყიდ თავის საძვალეში, ზოგის თქმით კი, იოსებ არიმათიელი წმინდანი არ ყოფილა და მის სახელზე ეკლესია არ აშენდებოდაო. არმათიონის სახელობის ეს ეკლესია ერთადერთია საქ-ში, -ქ.გ.

2) უბანი (იხ. ნატროაანთუბანი)“, - ქ.გ.

***არწივისხეობა** – ხეობა, წყარო (ხორნაბუჯი).

„----- **არწივისხევა** // **არიოლბალკა** – იგივე არწივის ხეობა მდებარეობს დედოფლისწყაროდან 2 კმ. შედის ვაშლოვანის დაცულ ტერიტორიაში. მას ბუნების ძეგლად თვლიან. არწივის ხეობა შედგება ორი ობიექტისგან: 1)კირქვიანი კლდეების კანიონი და 2) ტყის მონაკვეთი, სადაც მდებარეობს ხორნაბუჯის ციხე“, -ქ.გ.

არტიზანი – დაბურღული წყარო სოფლის ნაპირას (საბათლო).

არხილო // **არხილოსკალო (იხ.).**

არხილოსკალო // არხილო – სოფელი შირაქის ველზე, ზ.დ. 700მ. დედოფლისწყაროდან 35 მ. მდებარეობს ზემოქედსა და ქვემოქედს შორის. ადგილობრივი დანიშნულების საკურორტო ზონაა. ერთ-ერთი შემოსევის დროს თათრებს ამ სოფელში, ღვთისმშობლის ხარების ეკლესიასთან, სისხლისმღვრელი კალო გაუმართავთ, შეუკრებიათ მცირეწლოვანი ბავშვები და მოხუცები და მოუღენავთ კალოსავით. ალ. ლლონტის მიერ ჩანერილი ცნობით, არხილოსკალო ნიშნავს „არ იხილოს კალო.“ არხილოსკალო ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

***აქ სახლობენ გვარები:** აბაშიძე, ამირიძე, ანთათაური, არაბული, არჩვაძე, აფციაური, ახალაშვილი, ბადრიაშვილი, ბაიაშვილი, ბალიაშვილი, ბახუტაშვილი, ბედოიძე, ბენიაიძე, ბერელაშვილი, ბერძენიშვილი, ბექაური, ბოლღაშვილი, ბუბუნაური, ბუთხაშვილი, ბუთხუზი, ბენტური, ბურდული, ბურჩუკური, გაგოევი, გამხიტაშვილი, გვრიტიშვილი, გიგაური, გოგიშვილი, გოგიჩაიშვილი, გრიგორიანი, დავითური, დარბულიძე, დაქუზაშვილი, ელიზბარაშვილი, ემრაშვილი, ვარდანაშვილი, ვეშაგური, ზაალიშვილი, ზაიელი, ზანგურაშვილი, ზაქაიძე, ზვიადაური, ზურაბაშვილი, თაგოშვილი, თარხნიშვილი, თეთრაძე, თინაშვილი, თინიკაშვილი, თურმანაური, იანვარაშვილი, ირიაული, კასიმოვი, კეკიშვილი, კვირტიძე, კიკაბიძე, კირიჩენკო, კობაიძე, კუზანოვი, ლაზვიაშვილი, ლაშქარაშვილი, ლიქოკელი, ლოლაშვილი, მამადაშვილი, მამუკაშვილი, მამულაშვილი, მარტიაშვილი, მელთაური, მელიქიშვილი, მკერვალიძე, მნათობიშვილი, მოთიაშვილი, მოსულიშვილი, მოუბარაშვილი, მუნჯიშვილი, მუშტარაული, მჭედლიშვილი, მჭედლური, ნადირაშვილი, ნათობიშვილი, ნარიმანიშვილი, ნარიმანიძე, ნაროზაული, ოგბაიძე, ორჯონიკიძე, პავლი-

აშვილი, პაპაშვილი, პაპიაშვილი, პატაშური, ჟამიაშვილი, ჟიჟიაშვილი, ჟიჟლანაშვილი, რუბცოვი, საკანელაშვილი, სარდალაშვილი, საქიძე, სალირაშვილი, სოკუნოვი, სტეფანოვი, სუარიძე, სულაშვილი, სუნაიგინი, ტატიშვილი, უგუნურაშვილი, უსტარაშვილი, უშარიძე, ფაჩხატაშვილი, ფიოდოროვი, ფიროსმანაშვილი, ფოლადაშვილი, ფოცხვერაშვილი, ქავთარაძე, ქარჩაიძე, ქენქაძე, ქერაული, ქოზაშვილი, ქორეულაშვილი, ქორფაშვილი, ღრუბელაშვილი, შავშიშვილი, შარმაიძე, შუშანაშვილი, ჩაპლიგინი, ჩიტაური, ჩიტიშვილი, ჩოქერი, ჩოხელი, ცაბურაშვილი, ციგროშვილი, ციხელაშვილი, ძელური, წანალაშვილი, ნიკლაური, ხალილაშვილი, ხარხელაური, ხიზანიშვილი, ხითარიშვილი, ხორნაული, ხუზაურაშვილი, ხუნაშვილი, ხუციაიძე, ხუციშვილი, ხუცარაული, ჯამანაშვილი, ჯავახიშვილი, ჯიხვიშვილი...

არხილოსკალოს სამაროვანი – არქეოლოგიური ძეგლი ძვ. და ახ. წწ. I სს. მდინარე ალაზნის მარჯვენა ნაპირზე, ე.წ. „პატარა ყურეში“. სოფ. არხილოსკალოდან 5კმ გაითხრა 1937 წ. გ. ნიორაძის ხელმძღვანელობით და აღმოჩნდა თიხისა და რკინის ჭურჭელი, სამკაულები. ეს გათხრები საფუძველად დაედო ალაზნის ველის კულტ. შესწავლას.

არხილოსყურე – ტყე მდ. ალაზნის ჭალაში, სოფლის აღმოსავლეთით, ბორნის ყურის გვერდით (სამთაწყარო).

***არხოტის ქუჩა** – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

არხოტის ქუჩა // ხევსურების უბანი – (იხ.)

ასჰექტრიან(ებ)ი – სახნავი შირაქში. ამ ნაკვეთის ფართობი 100 ჰა და ამიტომ უწოდეს ეს სახელი (ზემოქედი).

ატეკის წყალი – წყარო. ამ ადილას ატეკა იყო (წითელწყარო).

***აფთარაანთწვერი** – ადგილი (არბოშიკი).

***აფოსნამინები // აფოსმინა** – სათიბი (ზემომაჩხაანი).

აფოჲნამინები – სახნავი გონაანთკალოებთან, ესაზღვრება სოფ. გამარჯვებას (მირზაანი).

აღმაშენებლის ქუჩა // ოცდაექვსიკომისრის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

ახალი სასაფლაო – სასაფლაო წმინდასტეფანეს ეკლესიასთან (ზემომაჩხაანი).

***ახალი ქუჩა – ქუჩა** (დედოფლისწყარო).

***ახალწყალი** – 1) ზამთრის საძოვარი (ზემომაჩხაანი), წყარო (არბოშიკი); აგრეთვე:

„ ---- საძოვარი „გზირიანთ ვენახებთან, ჩადის მიშმირზე, მიშმირის გაყოლება“ (არბოშიკი)“, - ქ.გ.

***ახალწყარო** – ადგილი, წყარო (არბოშიკი).

***ახო** – ადგილი (არბოშიკი).

ახოობა – 1) ნიში სოფლის ცენტრის გადაღმა. ნიკლაურების ჩამოტანილი იყო დუშეთის რ-დან (ზემოქედი); 2) სახნავი, სადაც წვერის ანგელოსია (ზემოქედი).

ახთალა – ჩამქრალი ვულკანი, დიდი გორა, სადაც ტალახი ამოდის (გამარჯვება).

ახტალების წყალი – წყალი (ზემომაჩხაანი).

- ბ -

***ბაგაან(თ)ი // ბაგაანი** – უბანი (არბოშიკი).

***ბაგიბოლო** – ვენახი (ოზაანის სს).

***ბაგრატიონის ქუჩა – ქუჩა** (დედოფლისწყარო).

ბადაანთ ნაკალაური – ადგილი მიშმირში (არბოშიკი).

***ბადაანი** – ნასოფლარი ხომხელის მოსაზღვრედ (არბოშიკი).

***ბალაან(თ)ი // ბალაანი** – უბანი (არბოშიკი).

***ბარათაშვილის ქუჩა – ქუჩა** (დედოფლისწყარო).

- ***ბარდიანი** – ადგილი (არხილოსკალო).
- ბარყალიაანების ზედაშე** – სალოცავი ადგილი. ბარყალიაანები ფიროსმანიშვილთა მეტგვარია (მირზაანი).
- ***ბატიანთწყალი** – წყარო (არბოშიკი).
- ***ბაქრადისეული** – ადგილი (ოზაანი).
- ***ბებრების ნაბინავარი** – ადგილი (ქვემოქედი).
- ბეგლარ ბენაშვილის ქუჩა** – ქუჩა ომში დაღუპული ბიჭის სახელზე (ზემომაჩხაანი).
- ***ბელას ბაღი** // **ფრიდონის მიწა** – ადგილი, სათიბი სოფლის დას-ით (არბოშიკი).
- ***ბელაია გლინა** – თეთრნიადაგიანი სახნავი (ხორნაბუჯი).
- ***ბენაან(თ)ი** // **ბენაანი** – უბანი. აქ ბენაშვილები სახლობენ (ზემომაჩხაანი).
- „ — // **ბენაანთუბანი** , - ქ.გ.“
- ***ბენაანთკალოები** – ადგილი (სამრეკლო).
- ბენაანთ (სათვალთვალ) კოშკი** – კოშკი, სათვალთვალ დანიშნულებით. აშენდა მეფე ერეკლეს ბრძანებით (ზემომაჩხაანი).
- ბერძნების უბანი** – უბანი (ქვემოქედი).
- „ --დღეს ეს უბანი აღარ არის, რადგან ბერძნები წავიდნენო“, - ქ.გ.
- ***ბელურაან(თ)ი** // **ბელურაანი** – უბანი (გამარჯვება).
- ***ბიძინაანთწყარო** – წყარო (არბოშიკი)
- ბიძინა მაზიაშვილის ქუჩა** – ქუჩა (დედოფლისწყარო).
- ***ბიგაან(თ)ი** // **ბიგაანი** – უბანი (ზემომაჩხაანი).
- ***ბიენას გამოქვაბული** – ადგილი (ქვემოქედი).
- ***ბილენტა (ბილენტა)** – ადგილი, მთა (ოზაანი).
- * **ბითაქვა** – საძოვარი თავწყაროსთან (გამარჯვება).
- ბითოვკა** – მთა სოფელთან (ჭოეთი).

ბიკაანთუბანი – უბანი სოფლის აღმ-ით, თარაანთუბნის გვერდით (მირზაანი).

ბიკაშვილების ზედაშე – სალოცავი (მირზაანი).

ბიკაშვილების უბანი – უბანი (გამარჯვება).

ბილენთა – მთა (იხ. ბილენტა)

*ბკენა – სათიბი (არბოშის სს).

*ბნელაუბანი – უბანი (არბოშის). „ -- ძველი ოზაანის ადგილი“ (მირზაანი).

ბნელათუბანი – უბანი. სოფლის უკიდურეს სამხ-ში, ტყესთან ახლოს სულ ჩაბნელებულია სინათლე არ არის (ზემომარხაანი).

*ბოდბის ხევი – ხევი ჯუგაანსა (სიღნაღის მუნიც.) და ზემომარხაანში (დედოფლისწყაროს მუნიც.).

ბოინის უბანი // ხევსურების უბანი – უბანი. აქ ხორცკომბინატი იყო. ამ უბანში ხევსურები ცხოვრობენ (გამარჯვება).

ბონდო კახიძის ქუჩა – ქუჩა ცხინვალის ომში დაღუპული ყმანვილის პატივსაცემად (ზემოქედი).

ბორნის ყურე // ვაშლის ყურე //დიდ(ი) ყურე – (იხ.).

ბოსტაანთკოშკი – კოშკი ბოსტაანთუბანში. ეს ის ბოსტაშვილია, ბრძოლის ველზე ერეკლეს ცხენი რომ დაუთმო (ზემომარხაანი, არბოშისკი).

*ბოსტაან(თ)ი // ბოსტაანი – უბანი. ბოსტაშვილები ცხოვრობენ (ზემომარხაანი).

„ — // ბოსტაანთუბანი – უბანი“, - ქ.გ.

*ბოსტოლანაან(თ)ი // ბოსტოლანაანი – უბანი (ზემომარხაანი).

*ბჟანტიხევი – ხევი (ოზაანი).

*ბრაგოაან(თ)ი //ბრაგოაანი – უბანი (არბოშისკი).

- ბრაზუნა გორა (ხმაურიანი გორა)** – გორა ყაშებში, ჩინრის-კენ. ეს გორა თითქოს ხმაურზე რეაგირებდა და თავადაც ხმას გამოსცემდა (არხილოსკალო).
- *ბრიმახევი // ბრმახევი – ხევი (ოზაანი).**
- *ბრმახევი // ბრიმახევი (იხ.).**
- ბრონლიანი** – ადგილი ბრონოლწყალთან (არბოშიკი).
- *ბრონოლწყალი** – წყარო (არბოშიკი).
- *ბრონოლხევი** – ტყიანი ადგილი სოფლის ახლოს, სამხრეთით (ზემომაჩხაანი).
- *ბუდომთა** – სათიბი (არბოშიკის სს).
- ბუზებიაანები // მაძლარაანები (იხ.).**
- *ბულაყები (თურქ. წებები)** – ადგილი, ვენახები ალაზნის არხის პირას (ოზაანი).
- ბულაყის ხევი** – პატარა ხევი ყაშების ტერიტორიაზე (ზემოქედი).
- *ბურდომთა – მთა (არბოშიკი).**
- ბურდომთის კრანჩხი** -კლდე ბურდომთასთან, მდ. ივრის მხარეს (არბოშიკი).
- ბუქურაულთბინები** – სახნავი შირაქის ტერიტორიაზე. უნინ ბუქურაულებს საქონლის სადგომები ჰქონიათ ამ ადგილას (ზემოქედი).
- ბუქურმიშა // დედოფლის წყარო (იხ.).**
- ბულამოედანი** – ელდრის დაბლობის უკიდურესი სამხ.-აღმ. ნაწილი დედოფლისწყაროს მუნიცი-ში.
- ბულდალოს ყურე** – ტყე. ძირითადი ნაწ. ახმეტის რ-ნს ეკუთვნის, მცირე ნაწ. სოფელ საბათლოს.
- ბულუთო** - სახნავი. პერიოდული, პატარა მდინარე, რომელიც სათავეს იღებს ბულუთოს წყლიდან (არბოშიკი).
- ბულუთოსწყალი** – წყარო, გამოდის ბულუთოზე (არბოშიკი).
- ბუჩქისასვენებელა** – ადგილი, ბუჩქნარი, სადაც გამვლელი მწყემსები ისვენებენ (ზემოქედი).

გაბროს მინდორი – საძოვარი, სახნავი ალაზნის პირას, გაბროსტყესთან. გაბრო თუში იყო და აქ ბინა ჰქონდა ზამთრის საძოვარზე (საბათლო).

გაბრო(ვი)ს ტყე – ტყე ალაზნის პირას, მარჯვენა მხარეს. გაბროვის ტყესაც ეძახიან (საბათლო).

გაბროს ყურე – ტყე კოთორბულაღის აღმ-ით (საბათლო).

***გაგარინის ქუჩა** – ქუჩა (ჭოეთი, ხორნაბუჯი).

გათიბულვაკე – საძოვარი (ზემოქედი).

***გალიური** – ადგილი, სათიბი (სამრეკლო).

„ – საძოვარიცაა. ადრე აქ ფრინველების ფერმა იყო, გალიაში ისხდნენ. ახლა ძროხების ფერმეზიაო“, -ქ.გ.

გალოიანი – წყარო ჩანკაანთან.

გამარჯვება//უზუნდარა – სოფელ გომბორის ქედის სამხრდას-ით, მთისწინეთში. ზ.დ. 700 მ., დედოფლისწყაროდან 12 კმ. უზუნდარას ადრე ეძახდნენ, თურქული სიტყვაა და ნიშნავს სწორ ხევს.გადაარქვეს 1946 წ. სიტყვა უზუნდარა ქეგლში განმარტებული ასე: „აზერბაიჯანული ხალხური სოლო ცეკვა. ასრულებენ უპირატესად ალები. გავრცელებულია სომხეთსა და საქართველოშიც“ ამ სოფელს II მსოფლიო ომის დროს შეუძენია ტანკი და გაუგზავნია ომის ხაზზე, ამიტომ დაერქვა გამარჯვება. 1951წ. აქ გადმოასახლეს ხევსურები შატილიდან და ბარისახოდან.

გამარჯვება ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

***აქ სახლობენ გვარები:** ალადაშვილი, ალუდაური, ალუღიშვილი, ალხანიშვილი, არაბული, ბადრიშვილი, ბაიშვილი, ბასილაშვილი, ბატიაშვილი, ბაცაცაშვილი, ბენაშვილი, ბეჟოშვილი, ბერუაშვილი, ბესტავაშვილი, ბი-

კაშვილი, ბოლოთაშვილი, ბოსტოლანაშვილი, ბუჩუკური, გაგლოშვილი, გაზარი, გაჯიევი, გვარამაძე, გველუკაშვილი, გიგაური, გილაშვილი, გოგოჭური, გონაშვილი, გურაშვილი, გურნიშვილი, დათუკიშვილი, დათუნაშვილი, ზარიძე, ზვიადაური, ზუბიაშვილი, ზურაშვილი, თამაზაშვილი, თარაშვილი, თარხნიშვილი, თევდორაძე, თიაყაშვილი, იაკობაშვილი, ივანიძე, ირემაძე, კაბუდაშვილი, კაკალაშვილი, კვირიკაშვილი, კიკოლაშვილი, კირკიტაშვილი, კონსტანტინოვი, კორაშვილი, კოტაშვილი, კოჭლამაზიშვილი, კულალაშვილი, ლალიძე, ლიქოკელი, მათეშვილი, მამიაური, მამუკელაშვილი, მარაული, მარტყოფლიშვილი, მაღალაშვილი, მაჩაბლიშვილი, მენტეშაშვილი, მიქელაძე, მიხეილაშვილი, მოლაშვილი, მურდუევი, მჭედლიშვილი. ნაროზაშვილი, ნატროშვილი, ოზაშვილი, ოჩიაური, პოპიაშვილი, რაზმაძე, სააკაშვილი, სეფიაშვილი, სეხნიაშვილი, სულაშვილი, ტოკლიკიშვილი, ფიროსმანაშვილი, ქავთარაძე, ქეთელაური, ქისტაური, ქოზაშვილი, ღვედაშვილი, ღორაშვილი, ყორიაული, შავლიაშვილი, ჩანჩლიაშვილი, ჩიბუხაშვილი, ჩოხელი, ჩუთლაშვილი, წიკლაური, ჭინჭარაული, ჭუჭულაშვილი, ხარაშვილი, ხიზანიშვილი, ხუციშვილი, ჯაბუშანიური, ჯავაშვილი, ჯავახიშვილი, ჯალიაშვილი, ჯარიაშვილი, ჯიბიშაური, ჯინიყაშვილი, ჯიყაშვილი...

გამარჯვება – სახნავი შირაქში (მირზაანი).

***გამარჯვების ქუჩა** – ქუჩა (არბოშიკი). აგრეთვე: დედოფლისწყარო, ზემოქედი.

***გამარჯვების წყარო** – წყარო (არბოშიკი).

გამოღმაუბანი – უბანი. ამ უბანში შემოდის სტალინის, საბჭოს და შრომის ქუჩები. გაღმა- და გამოღმა უბნებად სოფელს ყოფს ჭირხლის წყალი (სამრეკლო).

გალმაუბანი // მგლისუბანი – უბანი თამარის ქუჩაზე... ეს უბანი ტყის ნაპირზეა და მგელი გამორჩდება ხოლმე (სამრეკლო).

გაშლილი ქვა – ადგილი (მირზაანი).

*გედიქისხევი // გედიქისწყალი // ხირსისხევი – ხევი (ზე-
მომარჩხაანი, არბოშიკი, ოზაანი, გამარჯვება...).

*გედიქის ტყე – ტყე. ესაზღვრება დედოფლისწყაროს მუ-
ნიცი-ის სოფლებს.

*გედიქის ციხე – ნანგრევები გედიქისხევში (არბოშიკი).

გელოვანის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

გერმანელების ბაღი – ბაღი (ზემოქედი).

გერმანელების უბანი // წითელვარსკვლავები//მთულე-
ბის უბანი – დიდი უბანი სოფლის განაპირას (ზემოქე-
დი).

*გეშიაანი – ადგილი, ვენახი (ოზაანი)

*გვირაბი – ადგილი, გამოქვაბული (ოზაანი).

*გზებშუა – ადგილი, სათიბი (ზემომარჩხაანი).

*გზირიაანთი // გზირიაანი – უბანი (არბოშიკი), აგრეთვე:
„ვენახები სოფლის დას-ით“, -ქ.გ.

*გზირიაანთ წყალი – წყარო სოფლის ცენტრში (არბოშიკი).

*გივიაანთი // გივიაანი – უბანი (ოზაანი).

„— //გივიაანთუბანი “

გიორგი სააკაძის ხეობა // ლეკისწყლის ხეობა (იხ.)

*გიორგობა // წმინდაგიორგი – სალოცავი (ზემომარჩხანი).

გიორგობა – ნიში, მთიელების ჩამოტანილი დუშშეთის რ-ნი-
დან (ზემოქედი).

გიორგობის ხეობა // სალოცავის ხეობა – ხეობა

დიდრ(რ)დილის ტყის გასწვრივ. სალოცავის ხეობას

იმიტომ ეძახიან, რომ აქ წმინდაგიორგის ნიშია (ქვემო-
ქედი).

გიჟთაუბანი – უბანი საკრებულოსთან, ცოტა გიჟები ცხოვრობენო (ოზაანი).

*გირხანაისერი – გორა, სერი (არბოშიკი).

*გოგაანთი // გოგაანი – უბანი (არბოშიკი).

*გოგაანთწყალი – წყარო „სოფლის ცენტრიდან 500 მ-ში“ (არბოშიკი),

*გოგებაშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*გოგილანთკალოები – 1) კალოები (სამრეკლო). 2) „საძოვარი შირაქში“, – ქ.გ.

*გოგილანთი // გოგილანი – უბანი. ცხოვრობენ გოგილაშვილები (ზემომარხაანი).

*გოგილანთნავენახობი // ნავენახობი – ადგილი (ზემომარხაანი).

*გოგოლანთი // გოგოლანი – უბანი (ოზაანი).

„—— //გოგოლანთუბანი“ – ქ. გ.

გოგრას მიჯნა – დიდი ქვა ჩათმაში. ბოდბისხევსა და მარხანს შორის დავა იყო მიწის გამო. ერთმა ძლიერმა პიროვნებამ, სახელად გოგრა, რომლის სიტყვას დიდი ფასი ჰქონდა მაზრაში, ქალამნებში მიწა ჩაიყარა, გადავიდა ბოდბისხევეში და თქვა, ცოლ-შვილი ამომიწყდეს, თუ ჩემს მიწაზე არა ვდგავარო. რადგან მის სიტყვას დიდი გასავალი ჰქონდა, დაუჯერეს და მისცეს ბოდბისხევის მიწის ერთი ნაწილი და იმ ადგილზე დადგეს ქვა. როცა რაიმე სადავო ამბავი იყო, ამბობდნენ, გოგრას მიჯნაზე დავდგეთ და იქ ვიდავოთ, გოგრა მოგვეშველებაო (ზემომარხაანი).

გომბორის ქედის დაბოლება – გომბორის ქედის სამხ.-აღმ. დაბოლება, რომელიც შემოდის დედოფლისწყაროს მუნიციპ-ში.

გომებისხევი – მშრალი ხევი კიკოლახევის პარალელურად (არბოშიკი).

*გომელაური – ყოფილი უბანი (ოზაანი).

გომელაურების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).

*გონანთკალოები – ადგილი, კალოები (არბოშიკი);

„ — საძოვარი სოფ.გამარჯვებასთან. ეს მიწები ეკუთვნის მირზაანსაც, თუმცა მას არ ესაზღვრება“, - ქ.გ.

*გონანთი // გონაანი – 1) უბანი (არბოშიკი, ზემომაჩხაანი); 2) წყარო (არბოშიკი).

გონანთუბანი – უბანი. ცხოვრობენ გონაშვილები (მირზაანი).

გონაშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).

*გორკის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*გორხანაძისერი – მაღლობი, სასაფლაო (არბოშიკი).

*გოქთესაანი – საძოვარი ხრამისთავის გვერდზე (გამარჯვება).

გოხების მთა – მთა, 988 მ დედოფლისწყაროსთან (ხორნაბუჯი).

გოხების სამლოცველო – სამლოცველო გოხების მთის თხემზე. ძვ. წ. I ათასწლ.

*გრიგოლ ორბელიანის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*გრძელწარაფი – ადგილი (ოზაანი).

გუბისუბანი – უბანი ცლუნკაანში (ოზაანი).

*გურამიშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*გურგალიმინა – ადგილი, მრგვალი მიწა (არბოშიკი).

*გურგენაძეზა – გზა (ოზაანი).

- დ -

დაბლაუბანი // ქურხულაანთუბანი – (იხ.).

დავით აღმაშენებლის ქუჩა – ქუჩა. ადრე ერქვა ლენინის ქუჩა (დედოფლისწყარო).

დაზმირას გორა – გორა. ადრე აქ დაზმირას ჰქონდა ფერმა (სამრეკლო).

დათვისხევი – პანტიშარის ხევის ერთ-ერთი განშტოება ვაშლოვანის ნაკრძალში. დედოფლისწყაროდან 60 კმ. გადმოცემით, ეს ტერიტორია უხსოვარ დროში ზღვის ფსკერი ყოფილა.

***დათუკიაანთი // დათუკიაანი** – უბანი (არბოშიკი).

„ – დათუკიაანთუბანი“ – ქ. გ.

***დათუკიაანთნაკალაური** – ადგილი (არბოშიკი).

დათუკიშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).

დათუკიშვილების ნასაჩეხარი – ადგილი (არბოშიკი).

დათუნა ბოსტაშვილის (სამხედროს) ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

***დათუნიწყალი** – მილის წყარო პრკენთან (არბოშიკი).

დალის მთა – მთა დედოფლისწყაროდან 40 კმ დაშორებით.

დალის (მთის) წყალსაცავი – წყალსაცავი მდ. ივრის ქვემო დინებაში. დედოფლისწყაროდან 30კმ.

***დალნი ვასტოკი (შორეული აღმოსავლეთი)** – სახნავი შირაქის ველზე (ხორნაბუჯი). აგრეთვე: გამარჯვება.

***დამბადებელი** – ადგილი, სალოცავი (არბოშიკი).

„----- ეკლესია გზირიაანთსა და მიშმირს შორის. დღეობას გაზაფხულზე მართავენ“, - ქ.გ.

დამპალი წყალი // ჩირფილო – სახნავი, ვენახები სოფლის დას-ით. ნახევრად უდაბნო ადგილი იყო (ფიროსმანი).

დამპალი წყალი – სუნიანი წყარო (ზემოქედი).

დამპალო – უბანი შრომის ქუჩაზე. ადრე ჭყანტობი იყო, მინა წყალს ვერ იშრობდა, ამიტომ დაერქვა დამპალო (სამრეკლო).

დამპალწყალი – 1) სასმელი წყალი ყაშებში უმზეო, დაბურულ ადგილას (ზემოქედი); 2) წყარო ჩინართან. ეს წყარო ამღვრეულია მდინარის წყლით (არხილოსკალო).

დამპალ(ი) ყურე – ტყე, ჭაობიანი ველი ალაზნის ნაპირას, სოფლიდან მოშორებით. ახლა აქ აკრძალული ზონააო (სამთაწყარო).

დამწვარფერდა – საძოვარი (არხილოსკალო).

***დაშლილი ქვა** – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).

„----სახნავი, საძოვარი გესებს დაბლა. ახლოსაა სოფ. გამარ-
ჯვებასთან. მირზაანს არ ესაზღვრება, მაგრამ მირზა-
ანსაც ეკუთვნის. აქ დიდი ქვებია“, - ქ.გ.

დედაღვთისმშობლის ეკლესია – ეკლესია (ოზაანი).

***დედოფლის წყარო** – წყარო თამარციხის გზაზე (ხორნაბუ-
ჯი).

„ --- თამარის წყარო // ბუქურმიშა – გადმოცემით, ერ-
თხელ თამარ მეფე კახეთს სწევია. ერთ-ერთ მთაზე
წყალი დაუღვია და უთქვამს -ვეჭვობ ასეთი სასმელი
წყალი სხვაგან რომ იყოსო, ცოდოა ეს წყარო რომ
უსარგელოდ იღვრებოდესო, ხორნაბუჯის ციხესთან
გაიყვანეთო. აღუსრულებია ეს ხორნაბუჯის პატრონს,
საღირ ბახტალის ძეს და წყაროსთვის დედოფლის წყა-
რო დაურქმევიათ. მის მახლობლად დაბასაც დედოფ-
ლისწყარო დაარქვეს. თბილისში რომ ჩამოსულა თამა-
რი, ვეზირებს აგზავნიდა „ჭოეთის აიაზმის ჩამოსატა-
ნად“. ამის შემდეგ ცოტა ხნით „ბუქურმიშა“ დაურქმე-
ვიათ, შემდეგ წყაროსთვის ისევ დაურქმევიათ დედოფ-
ლის წყარო“, -ქ.გ.

დედოფლისწყარო //ცარსკიე კოლოდცი // ნითელწყარო
– ქალაქი. დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის ადმი-
ნისტრაციული ცენტრი შირაქის ვაკეზე. ეს ტერიტო-
რია ცნობილია XI ს-დან, როცა დავით აღმაშენებელმა
აქ სამხედრო ბანაკი განათავსა. დედოფლისწყარო
(ზ.დ. 800მ) ქალაქად გამოცხადდა 1963წ. 1803 წ. რუ-
სულმა ჯარმა ამ ადგილას დააარსა სამხედრო სადგომი

და უწოდეს ცარსკიე კოლოდცი. 1926-1991 წლებში ერქვა წითელწყარო. 1991 წ. ქალაქმა აღიდგინა თავისი ისტორიული სახელი, რომელიც დაკავშირებული იყო თამარ მეფის სახელთან – დედოფლისწყარო. (იხ. დედოფლის წყარო)

დედოფლისწყაროს (ყოფ. წითელწყარო) მუნიციპალიტეტი – მდებარეობს აღმ. საქ-ს უკიდურეს ნაწილში. უჭირავს კახეთის ტერიტორიის 22% (2 532 ჰა). მოქცეულია მდ. ალაზნისა და ივრის კალაპოტებს შორის ამაღლებულ ზეგანზე. აღმ-დან და სამხრ-დან ესაზღვრება აზერბაიჯანი, დას-დან და ჩრდ-დან სიღნაღის მუნიცი-ს.

დედოფლისწყაროს მუნიცი-ში შედის გომბორის ქედის სამხ.-აღმ დაბოლოება და ალაზნის ვაკის უკიდურესი სამხ.-აღმ. მონაკვეთი სოფ. სამთაწყაროსა და მდ. აგრიჩაის შესართავს შორის. დ-ის მუნიცი-ის ტერიტორიის უდიდესი ნაწილი კი ივრის (გარეკახეთის) ზეგანს უჭირავს (ივრის ზეგანი უკიდურეს სამხ.-აღმ. ნაწილი გადადის ელდრის დაბლობში, რომელიც აზერბაიჯანის ნახევარუდაბნოთა უშუალო გაგრძელებაა). მუნიცი-ის უმაღლესი წერტილია მთა ნიკორციხე.

ისტორია: ახლანდელი დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის ტერიტორია 1917 წ-მდე შედიოდა სიღნაღის მაზრაში, 1928 წლიდან -კახეთის მაზრაში, 1929 წლიდან კახეთის ოლქშია, 1930-1937 წლებში სიღნაღის რ-ნშია, 1938 წლიდან ჩამოყალიბდა ცალკე რაიონად, 1963-1964 წლებში ისევ სიღნაღის რაიონს შეუერთეს, 1965 წლიდან კვლავ გამოეყო ცალკე ერთეულად. 1991 წ, წითელწყაროს დაერქვა დედოფლისწყარო.

მუნიციპალიტეტში 16 დასახლებული პუნქტია – 1 ქალაქი (დედოფლისწყარო) და 15 სოფელი: არბოშიკი, არხილოსკალო, გამარჯვება, ზემომაჩხაანი, ზემოქედი,

თავნყარო, მირზაანი, ოზაანი, საბათლო, სამთანყარო, სამრეკლო, ფიროსმანი, ქვემოქედი, ჭოეთი, ხორნაბუჯი და პატარა შირაქი (სეზონური დასახლება შირაქში. მოსახლეობის 80% სოფლად ცხოვრობს. მუნიციპ-ის დასავლეთ ნაწილს კვეთს მდ. იორი. ტერიტორია უმეტესად დასერილია მოკლე და პერიოდული მდინარეებით, რომლებიც ვერ აღწევენ იორამდე და ალაზნამდე. ესენია: ველიჯვარი, ლეკისწყალი, ღორისწყლისხევი, ყუმურისხევი და სხვა. მუნიციპალიტეტი მდიდარია კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებით. მუნიციპ-ის ტერიტორიაზე არის ნავთობის (მირზაანი, შირაქი) და კირქვის (არწივის ხეობა) საბადოები.

აქ სახლობენ გვარები: აბალოძე, აბაშიძე, აბულაშვილი, აბულაძე, ადამია, ავსაჯანაშვილი, ათანელიშვილი, ალადაშვილი, ალავერდაშვილი, ალბუთიშვილი, ალუღიშვილი, აფციაური, ბაბალაშვილი, ბადალაშვილი, ბაიდოშვილი, ბაკაშვილი, ბალხაშვილი, ბარამაშვილი, ბარბაქაძე, ბარნაბიშვილი, ბასილაშვილი, ბატიამშვილი, ბალაშვილი, ბაჩანაძე, ბაცაციშვილი, ბაძგარაძე, ბეგაიშვილი, ბეგიაშვილი, ბეიტრიშვილი, ბეკოშვილი, ბენაშვილი, ბეჟანიშვილი, ბეჟაშვილი, ბერიაშვილი, ბერიანიძე, ბერიკელაშვილი, ბერძენიშვილი, ბექაური, ბექიშვილი, ბზუკაშვილი, ბიგაშვილი, ბიკაშვილი, ბილიაშვილი, ბიძინაშვილი, ბოძოხიძე, ბოდაველი, ბოდაშვილი, ბორაშვილი, ბოსტაშვილი, ბოსტოლაშვილი, ბოტკოველი, ბოჭორიშვილი, ბრეგვაძე, ბრეკვაშვილი, ბროძელი, ბუბუნაური, ბულაშვილი, ბულაშვილი, ბუნტური, ბურდულაძე, გავაშელიძე, გარსენიშვილი, გველუკაშვილი, გიგაური, გიგოლაშვილი, გივიშვილი, გიგიბერიძე, გოგილაშვილი, გოგიშვილი, გოგოჭური, გოგულაშვილი, გოდერძიშვილი, გოზალიშვილი, გომელაური, გონაშვილი, გორასპაშვილი, გორაშვილი, გოჩიტაშვილი, გული-

აშვილი, გურამიშვილი, გურგენიძე, გუჯაბიძე, დავა-
რაშვილი, დავითაშვილი, დავითიანი, დათუკიშვილი,
დანელია, დარჩიაშვილი. დევრისაშვილი, დეისაძე, დე-
მეტრაშვილი, დიასამიძე, დიდებაშვილი, დოლაშვილი,
დოლიძე, დულაშვილი, ელიზბარაშვილი, ელიოზიშვი-
ლი, ელოშვილი, ვახტანგიშვილი, ზანდასტარიშვილი,
ზარიძე, ზასიაშვილი, ზედგენიძე, ზედელაშვილი, ზირა-
ქიშვილი, ზუბადალაშვილი, ზუბიაშვილი, ზურაშვილი,
ზურიკაშვილი, თამაზაშვილი, თამარაშვილი, თანდი-
ლაშვილი, თარალაშვილი, თარაშვილი, თეგაშვილი,
თევდორაშვილი, თეთვაძე, თეთრაული, თეთრაძე, თი-
თილოკაშვილი, თინიკაშვილი, თურქესტანიშვილი, ია-
კობიშვილი, იაშვილი, იმერლიშვილი, ინასარიძე, ინაშ-
ვილი, კადარაშვილი, კაკალაშვილი, კასრაშვილი, კახე-
თელიძე, კეველიშვილი, კვარაცხელია, კვაჭანტირაძე,
კვესაძე, კვინინაძე, კიკვაძე, კიკილაშვილი, კიკნაძე,
კიცკაიძე, კობაიძე, კომახიძე, კოკილაშვილი, კორახაშ-
ვილი, კოტაშვილი, კოჭლამაზაშვილი, კოხტაშვილი,
ლათიბაშვილი, ლამაზიშვილი, ლაპიაშვილი, ლაშქარაშ-
ვილი, ლეგაშვილი, ლეკიაშვილი, ლობჟანიძე, ლოლაშ-
ვილი, ლომაშვილი, ლომიძე, ლორთქიფანიძე, ლომსაძე,
მაზანაშვილი, მაზიაშვილი, მათეშვილი, მათიაშვილი,
მაისაშვილი, მაისურაშვილი, მაისურაძე, მანაგაძე, მან-
გოშვილი, მარტიაშვილი, მარტყოფლიშვილი, მაჩაბ-
ლიშვილი, მაჭარაშვილი, მაძლარაშვილი, მახარაშვილი,
მახოშვილი, მგელიაშვილი, მელაშვილი, მენთესაშვილი,
მენთეშაშვილი, მეჭურჭლიშვილი, მეხრიშვილი, მოლაშ-
ვილი, მოსეშვილი, მოსულიშვილი, მულიგინაშვილი,
მუშტაშვილი, მჭედლიშვილი, ნადირაშვილი, ნავროზაშ-
ვილი, ნათელიძე, ნათიძე, ნამგალაური, ნანდოშვილი,
ნანობაშვილი, ნარეკლიძე, ნარიმანიძე, ნაროზაშვილი,
ნასრაშვილი, ნასყიდაშვილი, ნატროშვილი, ნაცვლიშვი-

ლი, ნიკვაშვილი, ნიკუაშვილი, ნიკოლაშვილი, ობოლაშ-
ვილი, ობგაიძე, ოზაშვილი, ოზბუთეშვილი, ოთარაშვი-
ლი, ონანოვი, ოჩიარი, პავლიაშვილი, პაპაშვილი, პაპო-
აშვილი, პაპუაშვილი, პატატაშვილი, პატაშური, პოლი-
კაშვილი, პოპიაშვილი, პეტრიაშვილი, რამაზანიშვილი,
რობიტაშვილი, საბიაშვილი, სამადაშვილი, სანაკაშვი-
ლი, სარალიძე, სეფიაშვილი, სეხნიაშვილი, სიმონიშვი-
ლი, სიმონიძე, სინჯიაშვილი, სუარიშვილი, სულაშვილი,
სულხანიშვილი, სუხიტაშვილი, ტალიაშვილი, ტარუაშ-
ვილი, ტატუნაშვილი, ტეტელოშვილი, ტიგინაშვილი,
ტოკლიშვილი, ტუსაშვილი, ტუხაშვილი, უზუნაშვილი,
უთრუთაშვილი, უთურგაული, ფავლენიშვილი, ფაშა-
ლიშვილი, ფილიშვილი, ფიროსმანიშვილი, ფიცხელაუ-
რი, ფოლადაშვილი, ფოცხვერაშვილი, ფროდონიშვილი,
ფხოველიშვილი, ქადაგიშვილი, ქადაგიძე, ქავთარაძე,
ქანთარია, ქართველიშვილი, ქევხიშვილი, ქემაშვილი,
ქენქაძე, ქერელაშვილი, ქერივიშვილი, ქიზიყურაშვილი,
ქისტაური, ქიტიაშვილი, ქოქიაშვილი, ქურციკიძე, ქუ-
სიკაშვილი, ქუფარაშვილი, ქმუტაშვილი, ღარიბაშვი-
ლი, ღვედაშვილი, ღვინიაშვილი, ღორაშვილი, ღუდუშა-
ური, ყაბანაშვილი, ყავრულიშვილი, ყამარაული, ყან-
დაშვილი, ყანჩაშვილი, ყარაგოზაშვილი, ყატაშვილი,
ყაჭაშვილი, ყაჭიშვილი, ყველაშვილი, ყოჩიაშვილი, ყუ-
შიტაშვილი, შაბიაშვილი, შაიშმელაშვილი, შანშაშვილი,
შანშიაშვილი, შარმაზანაშვილი, შეითნიშვილი, შიუკაშ-
ვილი, შოშიაშვილი, ჩალაბაშვილი, ჩალახეხაშვილი, ჩა-
ფიაშვილი, ჩემია, ჩეპელოვი, ჩერქეზიშვილი, ჩილამბა-
რაშვილი, ჩიტიშვილი, ჩიქოვანი, ჩოქური, ჩუთლაშვი-
ლი, ჩხაიძე, ცაბაურაშვილი, ცაბუტაშვილი, ცათიშვი-
ლი, ცალუღელაშვილი, ცარუკიანი, ცისკარაული, ცო-
რიკიშვილი, ცხვარაძე, ძირკველაშვილი, ძმანაშვილი,
ძნელაშვილი, ნიკლაური, ნიკლაშვილი, ნონკოლაური,

ჭანიშვილი, ჭაბაშვილი, ჭანიშვილი, ჭაჭიაშვილი, ჭაი-
ლაშვილი, ჭიკაიძე, ჭინჭარაული, ჭილიტაშვილი, ჭიჭი-
აშვილი, ჭიჭინაძე, ჭრელაშვილი, ჭუაძე, ჭუჭულაშვი-
ლი, ხანდროშვილი, ხარაშვილი, ხარჩილაძე, ხატიაშვი-
ლი, ხაჭაშნელი, ხელაშვილი, ხიზანიშვილი, ხითარაშვი-
ლი, ხირხელი, ხიხარაძე, ხმიადაშვილი, ხომიზური, ხოს-
როშვილი, ხულელიძე, ხუმარაშვილი, ხუნაშვილი, ხუ-
ციშვილი, ხუხიაშვილი, ჯაბანაშვილი, ჯაგაშვილი, ჯა-
ვახიშვილი, ჯალიაშვილი, ჯამასპიშვილი, ჯანაშვილი,
ჯანიაშვილი, ჯანიკაშვილი, ჯანყარაშვილი, ჯებირაშ-
ვილი, ჯეთერიშვილი, ჯიბლაშვილი, ჯინაშვილი, ჯიყაშ-
ვილი, ჯორკოშვილი...

***დვებრატა – 1) სათიბი (ხორნაბუჯი).**

" ----- // **ორიძმა** – გადმოცემით, ა) დვებრატა // **ორიძმა**
უნოდეს იმ ადგილს ხორნაბუჯში, სადაც დიდი ტრაგე-
დია დატრიალდა. მაშინდელ სოფ ნითელწყაროში ერთი
რუსი ყმაწვილი 25 წელი მსახურობდა ჯარში. იგი არ
იცნობდა ძმას, რომელიც მისი არყოფნის დროს დაიბა-
და. როცა რუსეთი დაბადებული ეს მეორე ძმა სრულ-
წლოვანი გახდა, ისიც ნითელწყაროში გაამწესეს ჯარ-
ში, ორივეს ერთი გოგონა შეუყვარდა. ერთმა მეორე
დუელში გაიწვია. უფროსმა მოკლა უმცროსი, რომელ-
მაც სიკვდილის წინ უთხრა: გაიგებს ჩემი ძმა და პა-
სუხს გაგებინებსო. უფროსმა ძმამ მოგვიანებით გაიგო,
რომ მან დუელში საკუთარი ძმა მოკლა და იმავე ადგი-
ლას მოიკლა თავი", – ქ.გ.

ბ) მორევი მდ. ალაზანში, სადაც ორი ძმა დაიხრჩო, – ქ.გ.
(ზემოქედი);

დვებრატას სასაფლაო – სასაფლაო რკინიგზის სიახლოვეს,
ყოფილი კურიშკოს, ახლა მეგობრობის, ქუჩაზე (ხორ-
ნაბუჯი).

დიდაურაანთ გორა – გორა ქალაქის მიმდებარედ (დედოფლისწყარო).

***დიდბერისხევი** – ადგილი, ხევი (არბოშიკი).

დიდგვერდი – ადგილი არხილოსკალოსა და ქვემოქედს შორის.

დიდგორი // ამაღლების გორი (იხ.).

***დიდგორი** – მთა (ზემოქედი). აგრეთვე გორი დიდტბასთან (სამრეკლო).

დიდვაკე – 1) საძოვარი სოფლის ჩრდ-ით, ყაშების თავზე; 2) საძოვარი ჩინრის დას. მხარეს (არხილოსკალო).

დიდველი – საძოვარი ბადანის მახლობლად (არბოშიკი).

***დიდველისხევი** – ტყე, ხევი (არბოშიკი).

***დიდილელვისწყალი** – წყარო შირაქში. აქ ლელვის ხეები დგს (ზემოქედი).

დიდი მიჯნის ხევი – უწყლო ხევი სოფლის აღმ-ით (გამარჯვება).

***დიდ(ი) ტბა** – ტბა (სამრეკლო).

„----- მდებარეობს სოფლის სამხ.-აღმ-ით 2კმ-ის დაშორებით. საკმაოდ მოზრდილი ტბაა. მლაშე წყალია და სამკურნალო თვისებები აქვს“, -ქ.გ.

დიდ(ი) ყურე // **ვაშლის ყურე** // **ბორნის ყურე** – ტყიანი ადგილი სოფლის აღმ-ით, ალაზნის პირზე. ალაზანი ამ ტერიტორიაზე ისე მოედინება, თითქოს ასო „დ“ იწერება. თან ქმნის ყურეს. ბორნის ყურეს ადრე ეძახდნენ (სამთანყარო).

***დიდი შირაქი** – ადგილი შირაქში (იხ.). იგივე დიდიშირაქის ვაკე.

დიდი შირაქის ვაკე // **შირაქი** – უდიდესი ვაკე ალაზან-ივრის შუამდინარეთში, უჭირავს ივრის ზეგანის უდიდესი ნაწილი, სიგრძე – 35კმ, სიგანე 15კმ. დ.შ. ვ. შემოსაზღვრულია ქედებით: ქოჩები, ნაზარლები, შუანამთა, ყა-

შები; აღმ-ით ესაზღვრება კასრისწყლის ვაკე. უზვადაა არტერიული წყლები. ახლა მთლიანად სახნავადაა ქცეული. შირაქის ვაკეს უწოდებენ „საქ-ს პურის ბელელს“. შირაქის ტერიტორია ეკუთვნის დედოფლისწყაროს, სიღნაღის, ახმეტის, თიანეთისა და კახეთის სხვა რაიონებს.

დიდ(ი) ჩ(რ)დილი – ტყე სოფლის ჩრდ-ით, ზაქარაისწყლის თავთან, გიორგობის ხეობის მოსაზღვრედ (ქვემოქედი).

დიდჩ(რ)დილის ხევი – ხევი (ქვემოქედი).

დიდმუხიანი – ერქვა მუხის ტყეს. დღეს აქ ტყე აღარ არის (ზემოქედი).

***დიდნაური // დიდნაურა** – 1) სათიბი (დედოფლისწყარო), ასევე შირაქში (ეკუთვნის ზემომამხაანს); 2) წყარო შირაქში.

„ ---- სათიბის სახელი უკავშირდება ჰიდრონიმს: დიდი ნავი > დიდნაური. აქ ცემენტისგან ნავების ფორმითაა აშენებული წყლის ასავსები “ , -ქ.გ.

დიდნაურის გორა – ბორცვი. აქ სამარხებია (დედოფლისწყარო, ზემომამხაანი).

დიდნაურის წყალი – იხ. დიდნაური – 2.

დიდრუვი – საძოვარი (ზემოქედი).

დიდქვა – სახნავი სოფელში. აქ დიდი ქვა დგას (ზემოქედი ან თავწყარო).

***დიდქვიწყარო** – წყარო (ოზაანი).

***დიდხევი** – სათიბი, ხევი (ზემომამხაანი).

***დილიჩა // ზილიჩა** – ვენახები, საძოვარი (ქვემოქედი, არხილოსკალო).

„ ---- გორა (846მ)შირაქის ველის სამხ-აღმ-ით.ეს ტერიტორია ესაზღვრება შავმთას და სოფ. ელდარს, იგი მოიცავს სამ სოფელს – ქვემოქედს, ზემოქედს და არხილოსკალოს. გორაზე ერთი აკაკის ხე დგას. გადმოცემით, გი-

ორგი სააკაძემ ამ ადგილას ამოუღიჭა თათრები. დილიჩა მოდის სინტაგმიდან „დილის ჩაი“. მარტყოფის ველზე ბრძოლის წინ გიორგი სააკაძეს უთქვამს: „სანამ ეგ ირანელები დილით ჩაის დალევენ, ჩვენ დავესხათ თავს და იქ ჩვენ დავლიოთ ჩაიო“, - ქ.გ.

დილიჩის წყალი // ზილიჩის წყალი – ნავებიანი წყალი დილიჩაში. იყენებენ საქონლის დასარწყულებლად (ქვემოქედი).

***დრევა** – სათიბი (ხორნაბუჯი).

„----- აგრეთვე სახნავი, ფერმა, საძოვარი სოფლის დას-ით 8 კმ-ის დაშორებით. გადმოცემით, ერთ ტრიალ მინდორზე ერთი ხე აღმოცენდა. ერთ რუსს მის დანახვაზე უთქვამს – Вот д(е)рево!“, ქ.გ.

დრაგუნთა წყარო // ჯარის წყალი – (იხ.)

***დულაურები** – ვენახი (საქობო).

დუმბაძის ქუჩა – ქუჩა მაზოვკის უბანში (ხორნაბუჯი).

- ე -

***ევდოშვილის ქუჩა** – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ეკა ბეჟანიშვილის ქუჩა // კალინინის ქუჩა – ქუჩა მაზოვკაში, ეკა ბეჟანიშვილი – 9 აპრილს დაღუპული. ადრე ამ ქუჩას კალინინის ქუჩა ერქვა (ხორნაბუჯი).

ელდრის დაბლობი – დაბლობი. მუნიციპალიტეტის უკიდურესი სამხრ.-აღმ. ნაწილი. აკრავს ივრის ზეგნის სამხრ.-აღმ. ნაწილს. ელდრის დაბლობს უჭირავს ივრის მარცხენა სანაპიროს ზოლი 22 კმ-ის გაყოლებით. იგი აზერბაიჯანის ნახევარუდაბნოთა უშუალო გაგრძელება საქ-ში და შეადგენს მტკვარ-არაქსის დაბლობის ნაწილს. ელდრის დაბლობი საქ-ში ერთადერთი ადგილია, სადაც ნახევარუდაბნოს ნამდვილი ლანდშაფტია. ელ-

დრის დაბლობის სამხ.-აღმ. ნაწილი ცნობილია ბულა-
მოედნის სახელით.

ელდარი // კასრისწყალი (იხ.).

ელდრის ველი // სამუხის ველი (იხ.).

ელდრის სერი – ქედი ელდრის ტერიტორიაზე.

ელევატორი – ადგილი, სადაც ხორბლის სანყობია. ესაზ-
ღვრება სოფელს (ჭოეთი).

***ელია** – სალოცავი, სათიბი, საძოვარი, ეკლესია, სასაფლაო
(გამარჯვება).

ელიის ეკლესია – ეკლესია ელიის მთაზე. ელია წინასწარ-
მეტყველის (თეზბიტელის) სახელზე. ელიაობას ისდიან
2 აგვისტოს (დედოფლისწყარო, ხორნაბუჯი).

ელიას მთა – ორმწვერვალიანი მთა დედოფლისწყაროს
სამხ-ით. მთის ძირს ირგვლივ ტბა აქვს შემოვლებული.
მღვიმეში აშენებულია სამრეკლო. გადმოცემით, აქ თა-
ვი შეაფარა ისრაელი მეფისგან, იერობოამისგან, დევ-
ნილმა ძველი აღთქმის ილია თეზბიტელმა, რომელსაც
ყვავი უზიდავდა საჭმელს. აქ ელიის ეკლესიაცაა და სა-
საფლაოც. ამ მთას ქალის ფორმა აქვს, თითქოს ზურ-
გზე წევს, გულზე ხელებდაკრებილია და თმა გაშლილი
აქვს. ლეგენდის თანახმად, თმაგაშლილი არის მაია,
რომელიც სატრფოსთან ერთად თათრებმა მოიტაცეს.
ისინი ველარ შეხვდნენ ერთმანეთს და მაიამ თავი მოიკ-
ლა (ზემომაცხაანი).

***ელიის ხევი** – ხევი, სათიბი (ზემომაცხაანი).

***ენამთა** – სათიბი, ვენახი საძოვარი სოფლის აღმ-ით (სამ-რეკლო).

„----- 5 სოფელი ნასოფლარად აქციეს მონღოლებმა. ეს ტერიტორია საქართველოდან მოწყვეტას დიმიტრი თავდადებულმა გადაარჩინა თავისი ბრძნული გადაწყვეტილებით, კერძოდ, მან აქ მთიულები ჩამოასახლა. ტოპონიმის მოტივაციის ვარიანტები: ა) შირაქის ზეგნიდან ბევრი მთა ეშვება დაბლობზე ენასავით; ეს ადგილი ენასავით დაღარულიაო; ბ) ტოპონიმს საფუძვლად უდევს გამოთქმა „ენამ თქვა“, - ქ.გ.

ერეკლე მეორეს ქუჩა // კლარა ცეცხლის ქუჩა (ერქვა) – ქუჩა(ხორნაბუჯი).

***ერეკლეს ქუჩა – ქუჩა** (დედოფლისწყარო).

ერმაკოვიბალკა – ადგილი ტყეში. ადრე ამ ადგილს ერმაკოვები ფლობდნენ (ხორნაბუჯი).

***ესტატაანთი // ესტატაანი** – უბანი (არბოშიკი).

„----- // ესტატაანთუბანი“, - ქ.გ.

ეშმაკის ხევი // ეშმაკების ხეობა – ხევი, საძოვარი პატარა შირაქში. მოსახლეობის რწმენით, აქ ეშმაკები ცხოვრობდნენ (ზემოქედი).

ეშმაკების ხეობა // ეშმაკის ხევი (იხ.).

- 3 -

„ვაეების ფრიალო“ – ხორნაბუჯის ციხეში ქართველი მეფეები მოლაღატეებს ათავსებდნენ და ყრიდნენ ამ ციხის მთავარი კოშკის ბაქნიდან, ე.წ. „ვაეების ფრიალოდან.“

***ვაზიანი** – ტყე (გამარჯვება, არბოშიკი).

„----- // ვაზიანის ტყე – ტყე წვეტიანგორას გადაღმა, სოფლის ჩრდ-ით 1 კმ-ის დაშორებით“ – ქ.გ.

***ვაკე – 1)** ადგილი (არბოშიკი); **2)** სახნავი თელანყალზე (ზემომაჩხაანი).

ვაკისერი – სერი სოფლის ჩრდ.-აღმ-ით, ჩანკაანის გვერდით (სამრეკლო).

ვანკას გორი – მაღალი მთა სოფლის დას-ით (საბათლო).

ვანო მელიქიშვილის ქუჩა – ქუჩა (ზემოქედი).

ვანოს წყალი // მიხას წყალი – სასმელი წყარო სოფლის ჩრდ-ით. ვანო გვარად ქავთარაძეა. აქ დასარწყულებლად ყაჩალ მიხას ცხენი დაჰყავდა (არხილოსკალო),

ვანოს წყარო – წყარო სოფლის დას-ით (სამთანყარო).

*ვაჟა-ფშაველას ქუჩა – ქუჩა (ზემოქედი, დედოფლისწყარო). აგრეთვე: არხილოსკალო.

ვაჟა-ფშაველას ქუჩა // საბჭოს ქუჩა (ერქვა) – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

ვარაზმანავრი – ნაქალაქარი მდ. ივრის მარცხენა ნაპირზე, საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის მახლობლად. ნაქალაქარი აღმოაჩინა ილიას სახ. უნივერსიტეტის დაზვერვითმა ექსპედიციამ 2009 წ. ქართლისა და ალბანეთის სასაზღვრო ტერიტორიაზე მდებარე დაბა განადგურდა მურვან ყრუს შემოსევის დროს.

ვანკას გორი – მაღალი მთა სოფლის დასავლეთით (საბათლო).

ვაშლის ყურე // ბორნის ყურე // დიდი ყურე (იხ.).

*ვაშლოვანი – 1) ადგილი, საძოვარი ტყე (სამრეკლო);

2) ნაკრძალი პატარა შირაქში.

ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიები – დიდი ფართობი კახეთის ორ მთავარ მდინარეს, იორსა და ალაზანს, შორის, რომელიშიც 2003 წლიდან ერთ კომპლექსად გაერთიანდა ვაშლოვანის ნაკრძალი, ვაშლოვანის ეროვნული პარკი და ბუნების სამი ძეგლი: ტახტი-თეფა, არწივის ხეობა და ჯუშას ყურე // კაკლის ყურე. ვაშლ. დაც. ტერ. ყველაზე მშრალი და უწყლო ადგილია საქ-ში.

ვაშლოვანის ეროვნული პარკი – ვაშლოვანის დაცულ ტერიტორიაზე. აქ არის ალაზნის უნიკალური ჭალის ტყე და ორი პატარა ყურე.

ვაშლოვანის სახელმწიფო ნაკრძალი (*ვაშლოვანი – 2) – ნაკრძალი დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტში, შირაქის ზეგანზე, საქ-ს უკიდურეს აღმ. ნაწილში. ნაკრძალად გამოცხადდა 1935წ. ნიკო კეცხოველისა და ვასილ გულისაშვილის ინიციატივით. ფართობი 4868. შემოსაზღვრულია მდ. ალაზნისა და იორის ნაპირებით. დიდი ნაწილი უჭიარავს ტყეს, დანარჩენი ველებს, უდაბნოს, ხევებსა და ალესილებს. ვარაუდით, ტოპონიმს საფუძვლად დასდებია საკმლის ხეები, რომელთაც ამსგავსებენ ვაშლის ხეებს.

ვაშლოვანის ქუჩა // პირველი უბანი – მთავარი ქუჩა (ზემოქედი). აგრეთვე: ქუჩა კიზილოვკაში (ხორნაბუჯი).

*ვაჩნაძის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ვახტან გორგასლის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ვახტანგ სეფიშვილის ქუჩა – ქუჩა აფხაზეთის ომში დაღუპულის სახელზე (არბოშიკი).

ველიჯვარი – მოკლე პერიოდული მდინარე.

ვერხვიანი – ვერხვის ტყე სოფლის ჩრდ-ით, ალაზნის ნაპირას (ფიროსმანი).

ვიშკა – საზღვარი ტიბაანსა (სიღნ. რ.) და ოზაანს შორის (ოზაანი).

ვოროშილოვების სასაფლაო // ორაშვილების სასაფლაო – სასაფლაო ვოროშილოვში (ზემოქედი).

ვოროშილოვი // ორაშვილები – უბანი მთიულეების უბანთან. ამ უბანში იყო ვოროშილოვის სახ-ის კოლმეურნეობა (ზემოქედი).

*ვოროშილოვის ქუჩა – ქუჩა (ჭოეთი).

***ზაქარას (ზაქარაის) წყალი** – წყარო ხუმარაის წყაროსთან (ქვემოქედი).

ზაქარაისწყლისთავი – ტყე სოფლის ჩრდ-ით (ქვემოქედი).

***ზაქარაული** – ადგილი, გზა (ოზაანი).

ზებურის ქუჩა – ქუჩის არაოფიციალური სახელი. ზებური აჭარელი კაცი იყო (ფოროსმანი).

ზემოთბილწყლები – ნაქალაქარი, საძოვარი (ქვემოქედი).

***ზემოთებეები** – ადგილი, სათიბი (ზემომარხაანი).

ზემოვაკე – ტყე ამაღლების ეკლესიისკენ (ოზაანი).

ზემომარხაანი – სოფელი გომბორის ქედის სამხ. -აღმ. დაბოლოებაზე. ზ.დ. 700მ. დედოფლისწყაროდან 22 კმ. მარხაანს წმინდანთა საუფლოს ეძახიან. გადმოცემით, აქ 23 ეკლესია იყო. ამჟამად 8 ეკლესიააო: წმინდასტეფანე, ყველანმინდა, არმათიონი, წმინდაგიორგის ეკლესია, მთავარანგელოზი, წმინდაელიას ეკლესია... აქვეა „ბენაანთ ციხე-კოშკი“. ზემომარხაანი ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

ტოპონიმ მარხაანის რამდენიმე ვარიანტი ჩამაწერინეს: ა) მტერს გაუნყვეტია ხალხი. ერთმა დედამ შვილთან ერთად, რომელიც სახელად ერქვა მარხა, ტყეს შეაფარა თავი და იქ გაზრდილა ჭაბუკი. ამ ლეგენდაზე ლექსი დანერა კარლო გოგაშვილმა, მუსიკა კი – მიხეილ ჩორინოშვილმა; ბ) იყვნენ ძმები მარხა და მირზა. მარხამ მარხაანი დაარსა, მირზამ-მირზაანი; გ) მარხაანელები გარდაბნის რ-იდან გადმოსახლებულან XVI-ში; დ) თბილისის მახლობლად მდებარე სოფ. მარხაანიდან (კუს ტბისკენ) არიან გადმოსახლებული კახეთშიო.

***ზემომარხაანში სახლობენ გვარები:** აზნაურაშვილი, ალადაშვილი, ალხანიშვილი, ბაბაიანცი, ბაიდოშვილი, ბა-

ლიაშვილი, ბატიაშვილი, ბალიაშვილი, ბაჩანაძე, ბეგიაშვილი, ბენაშვილი, ბერიკაშვილი, ბიბილაშვილი, ბოლოთაშვილი, ბოლღაშვილი, ბოსტაშვილი, ბოსტოლანაშვილი, ბოჭორიძე, ბუტიკაშვილი, ბუჩუკური, ბუძიშვილი, გაბიტაშვილი, გილაშვილი, გოგაშვილი, გოგელაშვილი, გოგოჩიშვილი, გომელაური, დავითაშვილი, დათუკიშვილი, ერკოშვილი, ზალდასტანიშვილი, ზარაფიშვილი, ზურაშვილი, თარალოშვილი, თიხიშვილი, იაკობიშვილი, ირემაძე, კიკილაშვილი, კიკნაძე, კობახიძე, კოკობიაშვილი, კუპატაძე, ლაპიაშვილი, ლეკაშვილი, მაზიაშვილი, მაისურაძე, მამულაშვილი, მარტყოფლიშვილი, მაძლარაშვილი, მაჭარაშვილი, მენტეშაშვილი, მიგრიაშვილი, მოსეშვილი, მოსულიშვილი, მრელაშვილი, ნადირაშვილი, ნადირაძე, ნანობაშვილი, ნასრაშვილი, ნასყიდაშვილი, ნატროშვილი, ნაცელიშვილი, ნახაპეტიანი, ოზაშვილი, ოზბეთელაშვილი, პაპაჩაშვილი, პატატიშვილი, პეტრიაშვილი, რობიტაშვილი, როსტიაშვილი, რუხაძე, საბიაშვილი, სამადაშვილი, საჩეჩელაშვილი, სეხნიაშვილი, სიფრაშვილი, სულხანიშვილი, ტალიაშვილი, ტოკლიკიშვილი, ტუხაშვილი, უზუნაშვილი, უსენაშვილი, ფაციაშვილი, ფიროსმანაშვილი, ფოცხვერაშვილი, ფხოველიშვილი, ქადაგიძე, ქევხიშვილი, ქურციკიძე, ღვედაშვილი, ღვინიაშვილი, ყიასაშვილი, ყოჩიაშვილი, შანშიაშვილი, შარმაზანაშვილი, შიუკაშვილი, შოშიაშვილი, ჩიბუხაშვილი, ჩიტიშვილი, ჩოკოშვილი, ჩუბინიძე, ცაკაშვილი, ცხვედიაშვილი, ძნელაშვილი, ჭახაშვილი, ჭილიტაშვილი, ჭოტაშვილი, ჭუმბურიძე, ხაბალაშვილი, ხარაშვილი, ხატიაშვილი, ხუნაშვილი, ხუციშვილი, ჯალიაშვილი, ჯამალაშვილი, ჯამასპიშვილი, ჯანაშვილი, ჯანიაშვილი, ჯიმშიტაშვილი, ჯიქურაშვილი...

ზემოტარიზანა – სახნავი ნიახურას ქვემოთ (ოზაანი).

ზემოქედი – სოფელი შაირაქის ვაკეზე, ზ.დ. 700მ, დედოფლისწყაროდან 23 კმ. ჩრდ-ით აკრავს ყაშები, აღმ-ით – არხილოსკალო, დას-ით სახნავეები, ესაზღვრება მდ. იორს. იორს გაღმა აზერბაიჯანია. სოფელს სამხრეთიდან ესაზღვრება ალაზანი. ამ სოფ-ში ჩამოსახლებულია ხალხი დუშეთის, ყაზბეგის, ლენინგორის (დღევანდელი ახალგორის) რ-დან. ზემოქედი უწყლო სოფელია. გაშენებულია დიდი ქედის ზემო ნაწილში, ქვემო ნაწილში – სოფ. ქვემოქედია. ქვემოქედს, ზემოქედსა და არხილოსკალოს ერთად უწოდებენ ქედებს. ზემოქედი ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და შერეთის ეპარქიას.

*აქ სახლობენ გვარები: ავსაჯანიშვილი, ალავერდაშვილი, ალუდაური, არაბული, არგანაშვილი, აფციაური, აქიაშვილი, ახალაშვილი, ბაბაიანი, ბადაშვილი, ბალიაშვილი, ბალხამიშვილი, ბარათაშვილი, ბასილაშვილი, ბაშარული, ბაჩუაშვილი, ბეგოიძე, ბერიანიძე, ბექაური, ბექიშვილი, ბუბუნაური, ბუთხუზი, ბუნტური, ბურდული, ბუქური, ბუჩუკური, გაბიდაური, გაბრიელაშვილი, გაგაძე, გამსიტაშვილი, გაროზაშვილი, გვრიტიშვილი, გიგაური, გიგოლაშვილი, გოგბაიძე, გოგოლაური, გოგოჭური, გოდერძიშვილი, გუდიაშვილი, გულბათაშვილი, გურაშვილი, გურგენიშვილი, დავითური, დაიაური, დიმიტრევი, დოლიშვილი, ელიაიძე, ელიზბარაშვილი, ვარბიკაშვილი, ვარდაშევი, ვარდაშვილი, ვარდიაშვილი, ვეშაგური, ზაგაიძე, ზანგური, ზაქაიძე, ზოზიროგი, თათარაშვილი, თამარაშვილი, თამარეული, თანდილაშვილი, თედეევი, თეზელაშვილი, თინელაშვილი, ითურიძე, ილურიძე, კავთიაშვილი, კაიშაური, კალენა შვილი, კახოიძე, კედელაშვილი, კეკიშვილი, კვინინაშვილი, კობაიძე, კობიაშვილი, კონიაშვილი, კორაშვილი, კოტორაშვილი, ლაზვიაშვილი, ლალიაშვილი, ლამაზოშვილი, ლი-

ქოკელი, მაზიაშვილი, მაისურაძე, მამუკელაშვილი, მამულაიძე, მანოშვილი, მარაული, მარსაგიშვილი, მარტიაშვილი, მაღალაშვილი, მაჭარაშვილი, მელითაური, მელიქიშვილი, მესტუმრიშვილი, მიგრიაული, მიდელაშვილი, მილაძე, მინდიკაური, მინდოდაური, მიხაილოვი, მკერვალიძე, მნათობიშვილი, მოთიაშვილი, მწითურიძე, მჭედლური, ნადიბაიძე, ნადირაძე, ნათაძე, ნამგალაძე, ნარიმანიძე, ნაროზაული, ნაროზაშვილი, ნიკოლიშვილი, ნოზაძე, ოდიშერიძე, ოქროაშვილი, ოლაძე, ოჩიაური, პავლიაშვილი, პაპიაშვილი, პარკაული, პატაშური, პეტრიაშვილი, ჟამიაშვილი, ჟამურელი, ჟივიძე, ჟიჟიაშვილი, რაზიკაშვილი, რაზმაზე, რუსიტაშვილი, საბანაშვილი, საბიაშვილი, სამბელაშვილი, სეთური, სესიტაშვილი, სეხნიაშვილი, სვარიძე, სიხაური, სიფრაშვილი, სულაშვილი, სუნტიძე, სუხაშვილი, ტატუნაშვილი, ტრაპაიძე, უშარიძე, უბილაურთა, ფატულაევი, ფაშაევი, ქადაგიძე, ქავთარაძე, ქანაშვილი, ქენქაძე, ქერაული, ქიმოსტელი, ქისტაური, ქოქაშვილი, ქოჭური, ქურციკიშვილი, ღანიაშვილი, ლუდუშაური, ყამანაშვილი, ყამარაული, ყანდაშვილი, ყველაიძე, ყველაშვილი, შავერდაშვილი, შერმადინი, შიუკაშვილი, ჩიტაური, ჩიტაშვილი, ჩოქური, ჩოჩიშვილი, ჩოხელი, ჩქარეული, ცაბაური, ციხელაშვილი, ციხიშვილი, ცქვიტიშვილი, ძელური, ძმანაშვილი, ნამალაიძე, ნიკლაური, ჭიკაიძე, ჭინჭარაული, ჭოლიკაშვილი, ხარებაშვილი, ხარხელაური, ხატიაშვილი, ხერკელაძე, ხიზანიშვილი, ხოსიაშვილი, ხუციანიძე, ხუციშვილი, ჯაბანაშვილი, ჯალიაშვილი, ჯამრიშვილი, ჯანთიაშვილი, ჯანიაშვილი, ჯაშიაშვილი, ჯებისაშვილი, ჯიქური...

***ზილიჩა //დილიჩა (იხ.).**

ზილიჩის წყალი //დილიჩის წყალი (იხ.).

***ზუბადალაანთი // ზუბადალაანი – უბანი (არბოშიკი).**

*ზუბიანთი // ზუბიანი – უბანი (არბოშიკი).

*ზუმბუხი – სათიბი (არბოშიკი).

ზღმურდლი – ნაეკლესიარი (შუა საუკუნეები) სოფლის შემსახველში, შემალეულ ადგილზე. ძველად ხარებს უღლისგან უღიზიანდებოდათ კისერი, უჩნდებოდათ მუნუკები და ამ დაავადებას ერქვა ზღმურდლი (გამარჯვება).

- თ -

თავისუფლების ქუჩა – ქუჩა. დედოფლისწყაროდან გრძელდება სოფ. ხორნაბუჯში (ხორნაბუჯი, დედოფლისწყარო).

*თავწყარო – ადგილი, წყარო (გამარჯვება, ოზაანი).

„ --- ეს ადგილი შემდეგ იქცა პატარა დასახლებად, პატარა სოფლად (იხ. ქვემოთ)“, – ქ.გ.

თავწყარო – სოფელი, უფრო ზუსტად მცირე, 80-კაციანი, დასახლება ოზაანის თემში, გომბორის ქედის სამხ. - აღმ კალთაზე. ზ.დ. 420 მ. დედოფლისწყაროდან 18 კმ. სოფელში სამი უბანია, თითო უბანში თითო წყაროა. აქ ძირითადად ცხოვრობენ ქრისტიანი ინგილოები კახის რ-ის სოფ. ყორალარიდან, ალიბე გოდან, რომლებიც გამოექცნენ მუსულმანების ზეწოლას, აქ დახვდათ საძოვრები, მინდვრები და დასახლდნენ. 1980 წელს ჩამოასახლეს აჭარლები, ჩამოასახლეს ოსებიც. სოფ. თავწყარო ექვემდებარება საქ-ს საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

*თათარანთწვერი – ტყე (ზემომარხაანი).

*თათრისწყალი – წყარო (ზემოქედი).

*თამარის გორა – ბორცვი (სამრეკლო, დედოფლისწყარო).

*თამარის ქუჩა – ქუჩა (სამრეკლო, დედოფლისწყარო).

*თამარის ტყე – ტყე (სამრეკლო).

***თამარმეფის ციხე // ჭოეთის ციხე // ხორნაბუჯის ციხე – (იხ.).**

***თამარის წყარო // მეფის წყარო // დედოფლის წყარო – (იხ.).**

თათრის სალოცავი – ადგილი, სადაც დაკრძალეს დილიჩის მინდორზე დაღუპული კახის სულთანი, რადგან ვერ მოასწრეს მზის ჩასვლამდე ჰერეთის ტერიტორიაზე მისი გადატანა. რადგან აზერბაიჯანელები ვერ ახერხებდნენ საზღვარზე პირდაპირ გადმოსვლას, ამ საფლავის მოპირდაპირე მხარეს, ალაზნის მეორე ნაპირას, ანუ თავიანთ ტერიტორიაზე მათ გახსნეს თავიანთი ე.წ. „სალოცავი-ფილიალი“ და იქ ლოცულობენ (სამთანყარო).

თათრის სალოცავის წყალი – წყარო თათრის სალოცავთან (სამთანყარო).

***თარაანთი // თარაანი** – უბანი (ზემომაჩხაანი).

თარაანთუბანი - უბანი სოფლის აღმ-ით (მირზაანი).

თარაშვილების უბანი – უბანი (გამარჯვება).

***თარაქელთ წყალი** – წყარო (ქვემოქედი).

„—— //თარაქელას წყალი – წყარო. თარაქელა ამ წყაროს გამკეთებელია“, - ქ.გ.

***თართები** – სათიბი (არბოშიკი).

***თაფლანთხევი** – ზამთრის საძოვარი კოდასა და ვაკეს შორის (ზემომაჩხაანი).

***თბილისის ქუჩა** – ქუჩა (ზემოქედი, დედოფლისწყარო).

თბილწყლები – საძოვარი (ქვემოქედი).

თბილი წყლები – ადგილი სოფ. არხილოსკალოსთან 4 კმ-ის დაშორებით, საზღვართან.

***თეატრის ქუჩა** – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

***თეთრაანთი // თეთრაანი** – უბანი (ოზაანი).

თეთრი სახლი – შენობა. ადგილი. ადრე იყო სატრაქტორო ქარხანა, ახლა შენობის კარკასია შემორჩენილი, მხოლოდ საორიენტაციო ადგილადაა მიჩნეული (სამთანყარო).

***თელაზე** – მინდორი, სახნავი მწარე წყალთან (ოზაანი).

თელანთხევი-წყლიანი ხევი (თავწყარო).

***თელათწყალი** – ვენახი (ზემომაჩხაანი).

„----- // თელათწყარო სახნავი სოფლის სამხ.-დას.-ით, 5კმ-ის დაშორებით“, -ქ.გ.

თელათწყლისველი – საძოვარი (ზემომაჩხაანთან).

თელეებისწყარო – წყარო ყარლოზე კრანჩხებში (არბოშიკი).

***თელეებისხევი** – ხევი მწარე წყალთან (ოზაანი).

თელის მინდორი – სახნავი ალაზნის ველზე, მარჯვენა მხარეს, ჩაილალის გზის ზემოდან, აქ ადრე ერთი დიდი თელა იდგა (საბათლო).

***თელის წყალი** – წყარო „სოფლის გარეთ. სარათის გორის ჩავლით, ხელმარჯვნივ“ (ქვემოქედი)

***თელისწყლისუბანი** – უბანი (ქვემოქედი).

თელიყათარი – მთა (არბოშიკი).

***თერგისქუჩა** – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

თეფა – საძოვარი. ადრე აქ კალოს ლენავდნენ (ოზაანი).

თეფეები – სახნავი შირაქის ველზე, ორ-სამ ადგილას ისე ჩანს, თითქოს მიწა ხელით არის დაყრილი. თეფა ნიშნავს დახვავებულ მიწას (ზემომაჩხაანი).

თეფეების ხევი – ხევი. სოფ. ოზაანს ხევის ნაწილი ეკუთვნის (ოზაანი).

***თოროლა** – საძოვრები (ოზაანი).

***თოხლები** – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).

თოხლიანთხევი – ხევი დიდი და პატარა მიჯნის პარალელურად, თავწყაროს გასწვრივ (გამარჯვება).

***თუთიან(თ)ყურე** – ადგილი ალაზნის პირას (არხილოსკალო)".

„ ----- ყურე, სახნავი ალაზნის პირზე თათრის სალოცავთან. ამ ადგილას ბევრი თუთაა, – ქ.გ.

თუშების ადგილი – ტყე შამთისკენ მიმავალ გზაზე (საბათლო).

- ი -

***იაკობიაანთი // იაკობიაანი** – უბანი (ზემომაჩხაანი).

„ — //იაკობიაანთუბანი“, - ქ.გ.

იაკობიაანთ სასაფლაო // წმინდანიოს სასაფლაო – სასაფლაო იაკობიაანთ უბანში (ზემომაჩხაანი).

ივანობა – ნიში კასპელების უბანში (ზემოქედი);

ივრის ზეგანი (//გარეკახეთის ზეგანი) – ზეგანი მტკვარ-ალაზნის შუამდინარეთში თბილისის მიდამოებიდან ალაზნის ქვემო დინებამდე. ივრის ზ. მდ. ალაზნის ხეობიდან გამოყოფილია ყაშის სერით. ი. ზეგნის გარკვეული მონაკვეთი შედის სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს მუნიცი-ში (იხ. ტოპონიმები: ივრის პირები, ივრის ჭალები, ტარიბანა, დიდი შირაქი, პატარა შირაქი, ბურდომთა, შვინდისყელი, ოლე, ნაომარი, ტბა ქორები და სხვა. სერები: ამართული, პირუკულმა, ბურდომთა, შვინდისყელი, ზილიჩა, კონახურისქედი, ყაში...). ივრის ზეგანი უკიდურეს სამხ.-აღმ. ნაწილში გადადის ელდრის დაბლობში, რომელიც წარმოადგენს აზერბაიჯანის ნახევარუდაბნოთა უშუალო გაგრძელებას. ივრ. ზ-ის უდიდესი ვაკეა დიდი შირაქის ველი.

ივრის ნატბეური – ადგილი. დიდი და პატარა შირაქის ვაკის დას-ით, ტარიბანასთან. შირაქისგან გამიჯნულია ქუშებისთავის, ნაზარლების და ყალადარას მთებით.

ივრისპირები - 1) სახნავი მდ. იორის ნაპირზე, სოფლიდან 50კმ-ის დაშორებით, ეკუთვნის ზემომაჩხაანს. 2) ზამთრის საძოვრები, ესაზღვრება მდ.იორს (ზემოქედი).

*ივრის ქუჩა - ქუჩა ბანკთან (დედოფლისწყარო).

ილია ჭავჭავაძის ქუჩა - ქუჩა (ხორნაბუჯი).

*ინაშვილის (სანდრო ინაშვილის) ქუჩა - ქუჩა (დედოფლისწყარო).

იორდანეს ბაღა - ბაღა. გააკეთა იორდანემ, იმერელმა კაცმა (მირზაანი).

იორი - მდინარე აღმ. საქართველოსა და აზერბაიჯანში. სათავე აქვს კავკასიონის ქედის სამხრ. კალთაზე, მწვ. ბორბალოსთან. მდ. იორი მიედინება თიანეთის, საგარეჯოს, სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე, უერთდება მინგეჩაურის წყალსაცავს. ძველ ქართულ წყაროებში იორს „მცირე ალაზანსაც“ უწოდებენ. სიგრძე 320 კმ. დედოფ-ს მუნიც-ს კვეთს დასავლეთ ნაწილში. სიღნაღის მუნიც-ის ფარგლებში იორის სიგრძეა 28 კმ. მდ-იორის მარცხენა შენაკადებია: საგომა, გომბორი, ორვილი, ლაფიანხევი; მარჯვენ: ხაჩრულა, ქუსნო, აძეძი, გორანა და სხვა. იორის მთავარი შენაკადებია: ალანდრისხევი და მათაგალონი. ეს უკანასკნელი გადის სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე. ივრის წყლით არის შექმნილი თბილისის წყალსაცავი („თბილისის ზღვა“). მდ.იორს სტრაბონი „კამბისად“ იხსენიებს. კამბისენის მიხედვით. მდ.იორი კვეთს ივრის ზეგანს სამხრეთ ნაწ-ში და ყოფს მას 2 ნაწილად.

ივრისპირები - სახნავი, ვენახები მდ. ივრის პირას სოფლიდან 50 კმ. სახნავად იყენებს ზემომაჩხაანი.

*იორტასამანი - ადგილი, საძოვარი (ზემოქედი).

ირაკლის წყარო - წყარო ქ-ის ჩრდ-ით (დედოფლისწყარო).

***იურცინის წყარო – წყარო (ხორნაბუჯი).**

„ — //იურცინ რადნიკ // ნაცარიანი წყარო წყარო მაზოვკაში. გააკეთეს რუსებმა. ამ წყაროს ნაცარიანი წყაროც ერქვა. თავდაპირველად სახლდებოდნენ ამ წყაროს (ნაცარიანი წყარო||იურცინის წყაროს) მიდამოებში, - ქ.გ.

იურცინ რადნიკ // იურცინის წყარო (იხ.).

- კ -

კავთი – შუასაუკუნეების ეკლესია (ნანგრევები) სოფლის აღმ-ით. ამ ეკლესიას ესაზღვრება ტიბაანი (მირზაანი).

კაიწყალი – წყალი წითელვარსკვლავებში, საწიოკარასთან (ზემოქედი).

კაკლები – ადგილი საბოდბისხეოში. ახლა აქ აღარ არის კაკლები. (ზემოქედი).

კაკლის ყურე // ჯუმას ყურე – (იხ.).

***კალინინის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი, დედოფლისწყარო).**

კალო – საძოვარი სოფლის განაპირას (ფიროსმანი).

***კამბეჩოვანი – ახლანდელი ქიზიყი. ლეონტი მროველით, კამბეჩა ნ-ი (ქართლ. ცხოვრ., I, 45), ვახუშტით, კამბეჩოვან-ი.**

„-----//კამბისინე (სტრაბონთან, ძვ.წ. I ს.). კამბეჩოვანი უწოდეს „კანბერთა სიმრავლისთვის“ (ვახუშტი). კამერ>კამბერ. კამბეჩოვანი ქიზიყის სახელწოდებაა ანტიკურ ხანაში. თუმცა კამბეჩოვანი მოიცავდა უფრო დიდ ტერიტორიასო, ვიდრე ქიზიყი, კამბეჩოვანის მთავარი ქალაქი იყო ხორნაბუჯი მე-14 ს-მდე, რადგან ამ დროიდან ხორნაბუჯი მხოლოდ ციხესიმაგრეა და არა ციხექალაქი. კამბეჩოვანზე გამავალ გზას საერთაშორისო დანიშნულება ჰქონია, რასაც ადასტუ

რებს 1977წ. დედოფლისწყაროს მახლობლად აღმოჩენილი მე-7 ს-ის სასანურ-ბიზანტიური მონეტე ბი“, -ქ.გ. კარაპეტას ნაკვეთი – სახნავი სოფლის თავზე, კატიას ხევთან (საბათლო).

*კარატახტა – ადგილი (არბოშიკი).

კარაულკა – ადგილი, რომელიც სამხედრო ნაწილის საყარაულო ფუნქციას ასრულებდა (დედოფლისწყარო).

კარტოფილის ხევი – მშრალი ხევი. ამ ტერიტორიის მახლობლად ადრე კარტოფილი მოჰყავდათ. (საბათლო).

კასპელების უბანი – უბანი. ძირითადად კასპის რ-დან გადმოსახლებულები ცხოვრობენ (ზემოქედი).

კასპელების სასაფლაო – სასაფლაო კასპელების უბნის გვერდზე. იკრძალებიან კასპიდან გადმოსახლებულები (ზემოქედი).

კასრიწყალი (ყოფ. ელდარი) – სოფელი, რომელიც ადმინისტრაციულად ექვემდებარება ახმეტის მუნიციპალტეტს, თუმცა ტერიტორიულად მდებარეობს დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტში.

კასრისწყლის ვაკე – ვაკე. ესაზღვრება დიდი შირაქის ვაკეს.

კასრისწყლის გორა – სამარხები, ნასახლარები(ძვ. წ. II ათასწლ.)დიდი შირაქის ველზე.

*კატანთწყარო – სერი, წყარო (არბოშიკი).

კატიას ხევი – ხევი, რომლის თავზე ერთი რუსი ქალი კატია ცხოვრობდა (საბათლო).

*კახეთის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*კეჟერას წყარო – წყარო (არხილოსკალო).

*კვინელაანთსერი – გორი, სერი (არბოშიკი).

*კვირაცხოველი – ეკლესია სოფლის ცენტრში (მირზაანი).

კვირაცხოვლობა – ნიში სოფლის ცენტრის გადაღმა, მთიულეებმა (გიგაურებმა) ჩამოიტანეს დუშეთის რ-ნიდან (ზემოქედი).

*კვირიათგორი – ადგილი (ქვემოქედი).

*კვირიკე – ეკლესია ლამაზაანთუბნის თავზე (არბოშიკი).

*კვირიკეს სერი – სერი (არბოშიკი).

კვირიკეს სასაფლაო – სასაფლაო კვირიკეს ეკლესიასთან (არბოშიკი).

*კვინინაანთხევი – ხევი (ოზაანი).

კვინინის ნახტომი – კლდე (ოზაანი).

კიზილოვკა – უბანი (ხორნაბუჯი).

კიზილოვკის წყარო – წყარო კიზილოვის უბანში (ხორნაბუჯი).

კიკეთი – ფიჭვნარის კორომი (არბოშიკი).

*კიკვიძის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

კიკოლახევი – მშრალი ხევი (არბოშიკი).

*კლარა ცეცკინის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

„----- // ერეკლე II-ის ქუჩა“, -ქ.გ..

*კობა ჩოხელის ქუჩა – ქუჩა. კობა ჩოხელი იყო კოლმეურ-ნეობის თავჯდომარე (ზემოქედი).

კობაიძეების ნიში – ნიში სოფლის დას-ით, შემადლებულ ადგილას (არხილოსკალო).

კობახჩო – უბანი (ქვემოქედი).

*კობლე – ადგილი, სათიბი (ზემომარხაანი).

*კოდა – საძოვარი, წყარო, სათიბი, მლაშობი გორები თელათწყლის ბოლოს (ზემომარხაანი, არბოშიკი, ოზაანი).

*კოდისთავი – ზამთრის საძოვარი (ზემომარხაანი).

კოდისხევის სამაროვანი – ადგილი, სადაც უხსოვარი დროის ნივთებია აღმოჩენილი (არბოშიკი).

*კოიტასწყალი – წყარო (ოზაანი).

- *კოლექტივის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).
- *კოლმეურნეობის ქუჩა – ქუჩა (სამრეკლო).
- *კოლმეურნეობის უბანი – უბანი (გამარჯვება).
- *კოლოფისწყალი – წყარო (ზემოქედი).
- „ --- ეს წყარო გამოდის სოფლის თავში, ზემოუბანში. ნავად ხის კოლოფი დაუდგესო. მეორე ვარიანტით, იქ წყლის დასაღევად ხის კოლოფი იდო“, -ქ.გ,
- კომბინატი – საძოვარი. აქ კომბინატი იყო, ახლა აღარ არის. საძოვარს შერჩა ეს სახელი (ზემოქედი).
- *კომგზის ქუჩა – ქუჩა (ზემოქედი).
- კომუნები – უბანი (ზემოქედი).
- კომუნების სასაფლაო // მთიულების სასაფლაო (იხ.).
- კომუნის ქუჩა – ქუჩა (ზემოქედი).
- *კონდოლა – (ვახუშტი).
- კონსტანტინე გამსახურდიას ქუჩა // ოქტომბრის ქუჩა (ერქვა) – ქუჩა (ხორნაბუჯი).
- *კონსტიტუციის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).
- კორალანის ყურე // კოროლნის ტყე (იხ.).
- კოროლნის ტყე // კოროლანის ყურე – ტყე, საძოვარი. კოროლანი სოფელია აზერბაიჯანში. მის გასწვრივ ტყეს ალაზნის პირზე უწოდეს კორალანის ტყე (საბათლო).
- კორუმები – ნასოფლარი (ქვემოქედი).
- კოსტავას ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).
- კოტაანი – უბანი. უნინ არბოშიკი გაყოფილი იყო ორ სოფლად: არბოშიკი და კოტაანი. ახლა კოტაანი არბოშიკის უბანია ქვემო ნაწილში (არბოშიკი).
- *კოტანაანთი // კოტანაანი – უბანი (არბოშიკი).
- *კოტაანთწყალი – წყარო (არბოშიკი).
- კოლოთო – ნასოფლარი ლეტნიკის ტყეში, სატელევიზიო ანძის უკან, სოფლის ჩრდ-ით (სამრეკლო).

- *კოშკამტყე – ტყე (ოზაანი).
- კოშკი – კოშკი ბენაანთუბანში (ზემომაჩხაანი).
- *კოშკი(ს)გოხი – ტყე (ოზაანი).
- *კონახურა – ადგილი. აქ უფრო კონახური ხარობსო (გამარ-
ჯვება).
- „—— მთა ტარიბანას გაღმა, ივრის ზეგნის სამხ-ით, ელ-
დრის ვაკეზე. მთის სამხრეთი ნაწ. დაბლდება და ივრის
ჭალებში გადადის, - ქ.გ.
- კონოლა – წყარო ფიროსმანის მუზეუმის უკან (მირზაანი).
- *კოხიანთნაკალაური – ადგილი (არბოშიკი).
- *კოხურაანთი // კოხურაანი – უბანი (არბოშიკი).
- *კრანჩხევი – ადგილი (არბოშიკი).
- *კრანწყალი – სათიბი, წყარო (სამრეკლო).
- კრუგები //კრუგი – 1)გზა ზემომაჩხაანიდან მირზაანში
(მირზაანი), 2)ადგილი პოლიკლინიკის წინ. აქ ბაზარია
(დედოფლისწყარო).
- *კუდიანძელი – ზამთრის საძოვარი (ზემომაჩხაანი).
- კუდწყალი – წყარო. აქ ბევრია კუ (ზემოქედი).
- კულტურული ბინა – ბინა თელების ხევზე. კოლექტივების
დროს საჩვენებელი ბინა იყო წყლით, ტელევიზორი, მა-
ცივარი და კომუნიკალური პირობებით. ახლა კერძო
პიროვნებას ეკუთვნის (ოზაანი).
- *კუნკული – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).
- კუნკულო – სახნავი, საძოვარი გონაანთკალოებზე (მირზაა-
ნი).
- *კუნძი(ს)წყალი – 1) ზამთრის საძოვარი (ზემომაჩხაანი).
- „ ----- 2) სასმელი წყალი, რომელსაც კოდად ხის კუნძი აქვს
დადგმული (სამრეკლო), “-ქ.გ.
- კურდღლის წყალი – წყარო სოფლის ჩრდ-ით (ჭოეთი).
- *კურიშკოს ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

„..... // მეგობრობის ქუჩა“-ქ.გ..

*კუჭისხევი – ადგილი, სათიბი (გამარჯვება).

*კუხეთი – ლეონტი მროველის მიხედვით, კუხეთი, ქიზიყი და ხორნაბუჯი ერთი და იგივეა (ქართლის ცხ., I, 121, 126, 98)

- ლ -

ლაგვერდი – ტყე. ფერდობი სოფლის დ ას-ით(გამარჯვება).

ლადო ხუციშვილის ქუჩა – ქუჩა. ლადო ხუციშვილი იყო მე-ჯოგე, სოციალისტური შრომის გმირი (ზემოქედი).

ლაზარეს წყარო – წყარო (სამთაწყარო).

*ლაკბისხევი – ხევი კამბეჩოვანში (ვახუშტი).

ლალალოს ყურე – ტყე. სოფლის ჩრდ-ით მდებარეობს აზერბაიჯანის სოფელი ლაალალო. ეს ტყე იმ სოფლის მოპირდაპირედაა ჩვენ მხარეს და ლალალო დაარქვეს (საბათლო).

*ლამაზოაანთი // ლამაზოაანი – უბანი (არბოშიკი).

ლაპიაან(თ)წარაფი – ადგილი (ოზაანი).

ლაშენყარო // ვანოს წყარო – წყარო სოფლის დას-ით. წყარო მლაშეა (სამთაწყარო).

ლაშენყარო – წყარო, საძოვარი (არბოშიკი).

*ლალიახსარი – სალოცავი. აქ სახლობენ ფშავ-ხევსურეთიდან გადმოსულნი. მათ ეს სალოცავი თან მოიტანეს (ქვემოქედი).

*ლეკაანთი // ლეკაანი – უბანი (ზემომაჩხაანი).

*ლეკაანთწვერი – ადგილი (ოზაანი).

*ლეკაანთხევი – ხევი (ზემომაჩხაანი).

*ლეკასწყალი – ადგილი, წყარო (ქვემოქედი).

ლეკების ადგილი // ლეკების მინდორი (იხ.).

ლეკების მინდორი // ლეკების ადგილი – 1) სახნავი. ლეკები ამუშავებდნენ (საბათლო); 2) საძოვარი სოფლის დას-ით. ადრე ეს ტერიტორია ლეკებს ეჭირათ(საბათლო).

ლეკების წყალი – მდინარე.

*ლეკისწყალი წყარო ივრის ხეობაში.

„----- პატარა, პერიოდული მდინარე ივრის ხეობაში. მეცხვარე პავლე ჩარბოლაშვილმა მოიტაცა თავისი ცხვარი სამოხის ველიდან. თათრებს რომ არ მოეკლათ, ამ წყალზე ამოვიდა, მაგრამ აქ ლეკები დახვდნენ, თუმცა გადაურჩა მათ“, - ქ.გ.

ლეკისწყლის ხეობა //გიორგი სააკაძის ხეობა – ხეობა. ეს ხეობა გაიარა(ამ ხეობით გააქციეს) გზად გიორგი სააკაძემ, როცა ნახჩევანში მიდიოდა. აქ არის ქანდაკებისეზური ფორმები (ქვემოქედი).

ლენინი – ვენახები. აქ უნინ ლენინის სახ-ის კოლექტივის ვენახები იყო. 2008-9 წლებშიც ამ ვენახებს ძველი სახელით იხსენიებდნენ, მაგ., „ლენინში ვიყავი“.

*ლენინის ქუჩა (ერქვა) – ქუჩა სტალინის ქუჩის პარალელურად (ხორნაბუჯი, დედოფლისწყარო). *აგრეთვე ზემოქედი.*

ლენინის ქუჩა // მეორე უბანი // შუა უბანი (იხ.).

ლენინის ქუჩა // ჩოლოყაშვილის ქუჩა (იხ.).

ლენინის შესახვევი – ქუჩა (გამარჯვება).

*ლენინოვკა // ნიკოლაევკა // ჭოეთი – (იხ.).

*ლენინოვკის ტყე – ტყე (ხორნაბუჯი). „ახლა ჭოეთის ტყე ჰქვია“, -ქ.გ.

ლეონის ნაკვეთი – სახნავი ალაზნის ველზე (საბათლო).

*ლეონიძის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*ლერმონტოვის ქუჩა – ქუჩა კიზილოვკაში (ხორნაბუჯი).

*ლესელიძის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

***ლეტნიკი** – წყარო, ტყე (დედოფლისწყარო). ტყე აგრეთვე ესაზღვრება სამრეკლოს.

ლეტნიკის გორა – საძოვარი სოფლის ჩრდ-ით (დედოფლის-წყარო, სამრეკლო).

ლეტნიკის ტყე //ჭოეთის ტყე – ტყე. ჯერ ერქვა ჭოეთის ტყე, ლეტნიკის ტყე რუსებმა დაარქვეს. ახლა ისევ ჭოეთის ტყე ჰქვია. აქ დგას სატელევიზიო ანტა (სამრეკლო, დედოფლისწყარო).

ლელვინწყალი – წყარო, ადგილი სოფლის გარეთ, სადაც ბევრი ლელვის ხეა (სამთაწყარო).

***ლელვისწყალი** – წყარო (ზემოქედი).

ლელვინწყლის ქედი – ქედი. სახელი შეერქვა ლელვინწყარობის მიხედვით (ზემოქედი).

***ლოლოიანი** – წყარო (სამრეკლო).

***ლომისა** – სალოცავი. ნიში ჩამოიტანეს დედოფლისწყაროს სოფლებში ფშავ-ხევსურეთიდან გადმოსახლებულებმა (ქვემოქედი, ზემოქედი).

ლომისას გორა – გორა, სადაც ლომისას ნიშია, საძოვარი (ზემოქედი).

ლომისას წმინდა გიორგი // **ლომისა (იხ.)**.

***ლუგელასწყალი (// ლუგელა)** – წყარო უსენათის ქუჩაზე, ცენტრ. გზიდან 200მ ახალი ჰიდრონიმია, გაკეთებული მეგრ.ლუგელას მიხედვით (ალ. ლლონტი, „ტოპ. ძიებანი“, I, თბ., 1971, გვ.70) (ოზაანი).

- მ -

***მაზიაანთი** // **მაზიაანი** – უბანი (ზემომარხაანი).

„—— //მაზიაანთუბანი“, - ქ.გ.

***მაზიაან(თ)წვერი** – მაღლობი (ზემომარხაანი).

მაზოვკა – უბანი. ადრე აქ ცხოვრობდნენ ქმრის მოღალატე რუსი ქალები. მათ მზიარულ ქალებსაც ეძახდნენ. მათს

ჭიშკარს რუსები შავ საღებავს (მაზს) უსვამდნენ, საპასუხოდ, ამ ქალებმა ყველას სახლის ჭიშკარი გამაზეს, ანუ შავი საღებავი წაუსვეს (ხორნაბუჯი).

მაზოვკის წყალი – წყარო მაზოვკის უბანში (ხორნაბუჯი).

მათაგალონი – მდ. ივრის მარჯვ. შენაკადი. მათაგალონი გადის სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე.

მათე გოგიშვილის ქუჩა – ქუჩა. მათე იყო მეცხვარე და სოციალისტური შრომის გმირი (ზემოქედი).

მათიანთ ხევი – მშრალი ხევი წვრილ ქედთან (ზემოქედი).

*მამუკაანთწყარო – წყარო (არბოშიკი).

მანგულაანი – სასაფლაო კოტაანში (არბოშიკი).

*მანგულაანის ხევი – ადგილი, ტყე (არბოშიკი).

*მანიჟაანთი // მანიჟაანი – უბანი (არბოშიკი).

„—— // მანიჟაანთუბანი“, - ქ.გ.

მარნის უბანი – უბანი. აქ ადრე ღვინის ქარხანა იყო (ფიროსმანი).

*მარტიანთფონი – ფონი ალაზანზე (ქვემოქედი).

*მარტიანთხატი – სალოცავი. ჩამოტანილია აქ ჩამოსახლებული ფშაველთა მიერ (ქვემოქედი).

*მარტყოფლიაანთი //მარტყოფლიაანი – უბანი (ზემომარხაანი).

*მარქსის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

მაყვლების მიწა – სახნავი შირაქის ველზე. მაყვლიანი ადგილია (ზემომარხაანი).

მარნისუბანი – უბანი. აქ ადრე ღვინისქარხანა იყო (ფიროსმანი).

*მარჯანიშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*მაყვლების ნაკვეთი – ადგილი, სათიბი (ზემომარხაანი).

*მაყვლიანთმინი(ს)თავი – ადგილი, ვენახი (ოზაანი).

*მაყვლიანნი – მაყვლის ბუჩქებით მოფენილი ადგილი (არ-
ხილოსკალო).

*მაყვლისწყალი – წყარო (ქვემოქედი, ზემოქედი).

„ ---სოფლიდან 2კმ-ის დაშორებით, ნავისა და თელის წყლე-
ბის გვერდით, ნავისწყაროსთან“, - ქ.გ.

*მაყვლისწყლის ფონი – ფონი ალაზანზე (ქვემოქედი).

*მაჩხაანი – სოფელი. ზემო- და ქვემომამჩხაანის საერთო სა-
ხელი. მამხა (მანჩხა) + ხანი-ი, „ხ“-ს ჩავარდნით >მამჩხაა-
ნი(მდრ.: ტიბაანი). მიღებულია გვარიდან მამჩხაშვილე-
ბი.

მაძღარაანები // ბუზებიანები – უბანი (ზემომამჩხაანი).

*მაძღარაანთკალოები – ადგილი, კალოები (სამრეკლო).

*მახარაძის ქუჩა (ერქვა) – ქუჩა (ხორნაბუჯი),

მგლის უბანი // გაღმაუბანი (იხ.).

მგლის ზურგი – ადგილი, ტყე ამაღლების ტყეში (ოზაანი).

მეგობრობის ქუჩა // კურიშკოს ქუჩა (ერქვა) – ქუჩა. კუ-
რიშკო უკრაინელი იყო, XI არმიის დივიზიის უფროსი,
რომელიც აქ მოკლეს. მისი ძეგლი იდგა კულტსახლთან
(ხორნაბუჯი).

მედროშიანების ზედაშე – ზედაშე. მედროშიანები ფიროს-
მანიშვილთა შტოსახელია (მირზაანი).

მეოთხე ბრიგადის ყურე – სახნავი, საძოვარი ალაზნის ტე-
რიტორიაზე (სამთანყარო).

მეოთხე უბანი – უბანი (ზემოქედი).

მეორე ბალკა – სახნავი პირველ ბალკასთან (ხორნაბუჯი).

მეორე ბრიგადის ყურე – სახნავი ალაზნის ტერიტორიაზე
(სამთანყარო).

მეორე უბანი // სტალინის ქუჩა (ზემოქედი).

მეორე უბანი // ლენინის უბანი // შუაუბანი (იხ.).

მერვე ბრიგადის ყურე – სახნავი, საძოვარი ალაზნის ტერი-
ტორიაზე (სამთანყარო).

მესამე ბრიგადის ყურე – სახნავი, საძოვარი ალაზნის ტერიტორიაზე (სამთაწყარო).

მესამე უბანი – უბანი (ზემოქედი).

მესამე უბანი // ჯანაშვილების ქუჩა (იხ.)

*მეტალურგების ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*მეფის წყარო // თამარის წყარო // ბუქურმიშა // დედოფლი სწყარო – (იხ.).

მეშვიდე ბრიგადის ყურე – სახნავი, საძოვარი ალაზნის ტერიტორიაზე (სამთაწყარო).

*მეხრიაანთი // მეხრიაანი – უბანი (ოზაანი).

მეხრიშვილების უბანი – უბანი. ამ უბანში ძირითადად ორი გვარი ცხოვრობს – მეხრიშვილები, ოზაშვილები (ოზაანი).

*მზღმურდლი – სწორი ფორმა არის ზღმურდლი, -ქ.გ.

*მთავარანგელოზი – ადგილი, სალოცავი „ ოზბეთელაანთ უბანში. აშენებულია XVIII ს-ის ბოლოს“, - ქ.გ. (ზემო-მაჩხაანი).

მთავარანგელოზის სასაფლაო // ნაბამბარი – სასაფლაო (ზემომაჩხაანი).

*მთამუხური – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).

*მთასამკუდხედი – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).

*მთანმინდა – ადგილი, შინმოუსვლელთა სტენდი, მუზეუმი (არბოშიკი).

მთანყარო – ადგილი ოზაანიდან 100კმ-ში. აქ ოსები ცხოვრობდნენ (ოზაანი).

*მთის ნაკვეთი – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).

*მთისქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*მთიულებისუბანი – უბანი (ქვემოქედი).

მთიულების უბანი //წითელვარსკვლავები (იხ.).

მთიულების სასაფლაო // კომუნების სასაფლაო – სასაფლაო მთიულების უბანთან (ზემოქედი).

მილარი – სათიბი, ვენახი (სამრეკლო).

" ----- მდებარეობს შირაქში, ალაზნის პირზე. ადრე აქ პატიმრებს ამუშავებდნენ. ისინი მაღარიისგან დაიხოცნენ. ტოპონიმიც აქედანაა მიღებული: მილარი <- მაღარი(ა), - ქ.გ.

მილებიან წყალი – წყალი სოფლის შემოსასვლელში, გედიქის მხარეს (გამარჯვება).

*მილიონა – ადგილი, სათიბი (არხილოსკალო).

„----- ნასოფლარი, საძოვარი. აქ ადრე ბაზრობა იმართებოდა და მილიონის საქონელი იყიდებოდაო“ (ქვემოქედი).

მილიწყალი – სასმელი წყარო ჩინართან (ქვემოქედი).

*მინადორას ჭა – ჭა (ოზაანი).

*მინდორაწყალი – წყარო (არბოშიკი). რომელიც მინდორში გამოდის და აქვე იკარგება

მინდორაწყლის ხევი – სათავეს იღებს მინდორაწყლიდან, მოედინება კოდასა და მონაანთკალოებს შორის და მინდორში იკარგება (არბოშიკი).

მირზაანი(მირზატანი) – სოფელი ზემომაჩხაანის თემში. გომბორის ქედის დაბოლოებაზე, სამხრეთ აღმოსავლეთ კალთაზე ზ.დ. 770 მ. აქ არის ნიკო ფიროსმანაშვილის სახლ-მუზეუმი. საყოველთაო გადმოცემით, იყვნენ ძმები მაჩხა (მაჩხახანი). მირზა (მირზახანი). მაჩხას მაჩხაანი დაუარსებია, მირზას – მირზაანი. ტოპონიმი „მირზაანი“ ალექსანდრე ბატონიშვილს „მირზატანი“ ფორმითაც აქვს დამოწმებული.

აღლლონტი წერს: „გადმოცემით, მირზა + ხან-ი, „ხ“-ს ჩაყარვით > მირზაანი (ნ. ტიბაანი, მაჩხაანი, ჯუგაანი). ნამდვილად მიღებულია გვარიდან მირზაშვილები“.

მირზანის ეკლესიებია: ალავერდი, კვირაცხოველი, ყველან-
მინდა, „ნაეკლესიარი“. მირზანი ექვემდებარება საქ.
საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

აქ სახლობენ გვარები: ალუღიშვილი, ბარამაშვილი, ბეღაშ-
ვილი, ბეჭოშვილი, ბეროშვილი, გაგნიძე, გავაშვილი, გი-
ვიშვილი, გობეჯიშვილი, გომელაური, გონაშვილი, და-
თუკიშვილი, დეკანოზაშვილი, ვარდიაშვილი, ზურაშვი-
ლი, თარაშვილი, კაკალაშვილი, კახეთელიძე, კვანჭი-
ლაშვილი, კირურგიანი, კორკოტაშვილი, კოტაევი,
კოჭლამაზაშვილი, კოხტაშვილი, ლაპიაშვილი, ლეკიაშ-
ვილი, ლეჟავა, ლობჯანიძე, მათეშვილი, მამადაშვილი,
მარტყოფლიშვილი, მაძღარაშვილი, მელიქიძე, მოხევე,
მურადაშვილი, ნატროშვილი, პაპაშვილი, პოპიაშვილი,
რეხვიაშვილი, სულაშვილი, ფიროსმანაშვილი, ფოცხვე-
რაშვილი, ღორაშვილი, ყოჩიაშვილი, ჩაგელიშვილი,
ჩიჩხაშვილი, ხარაშვილი, ხუციშვილი, ჯაგაშვილი, ჯა-
რიაშვილი, ჯილიტაშვილი...

მირზანის ნავთობის საბადო – საბადო. ექსპლუატაცია
დაიწყო 1939 წლიდან (მირზანი).

მირზა გელოვანის ქუჩა // ცხაკაიას ქუჩა (ერქვა) – ქუჩა
(ხორნაბუჯი).

*მიშმირი – ადგილი, წყარო (არბოშიკი).

„— საძოვარი, ტყე სოფლის მიმდებარედ, სამხრეთით“, - ქ. გ.
მიშმირისხევი – ხევი. სათავეს იღებს მიშმირიდან და უერ-
თდება გედიქისხევეს (არბოშიკი).

მიხას გორი – გორა, საძოვარი სოფლის ჩრდ-ით. მიხა მწყემ-
სი იყო (ქვემოქედი).

*მიხას წყალი – წყარო. (ზემოქედი, ქვემოქედი, არხილოსკა-
ლო).

„ ---- მაყვლისწყლის ქვემოთა მხარე. ამ ადგილას ყაჩაღ მი-
ხას ცხენი მოუყვანია დასარწყურებლად და აქვე იმა-
ლებოდაო“, -ქ.გ.

***მიჯნისყურე – ადგილი (ქვემოქედი).**

„----- სათევზაო ადგილი ვაშლოვანში. მდ. ალაზანზე, აზერ-
ბაიჯანის საზღვართან“, - ქ.გ.

მლაშე(ს) ტბა – ტბა (სამრეკლო).

მლაშე – საძოვარი, სახნავი ნიახურასთან (ოზაანი).

მლაშეყელი – სანხავი გრელმინებთან (არბოშიკი).

**მლაშეწყალი – ა) წყარო ყაშებში (არხილოსკალო); ბ)მარი-
ლიანი წყარო. რომელშიც პურს ზელდნენ, როცა მა-
რილს ვერ შოულობდნენ (გამარჯვება); გ) წყარო, გა-
მოდის ბუდომთასთან (არბოშიკი).**

***მლაშეხევი – ხევი (არბოშიკი). აგრეთვე გამარჯვება.**

**მნათობიშვილების ნიში – ნიში. აქ მნათობიშვილები დღე-
სასწაულობენ წმინდა ათინოგენის დღეს – ათენოგონო-
ბას (არხილოსკალო).**

***მოლასბინები – ადგილი (ქვემოქედი).**

***მონაანთკალოები – სათიბი (ზემომაჩხაანი).**

***მოსაბრუნი – გზა. ეს ტოპონიმი მოხსენიებული აქვს ვა-
ხუშტისაც (ოზაანი).**

**მოხევეების უბანი (//მოხევეები) – უბანი მთიულების უბან-
თან. ძირითადად მოხევეებითაა დასახლებული (ზემო-
ქედი).**

**მოხევეთა სასაფლაო – სასაფლაო. აქ დაკრძალული არიან
ყაზბეგიდან ჩამოსახლებული მოხევეები (ზემოქედი).**

***მრუდე მთა – მთა.**

***მურაკიანი ხევი – სათიბი (არბოშიკი).**

***მუხათხევი – ხევი. გამოდის გედიქის ხევიდან (ოზაანი).**

**მუხახის ტყე – ტყე. მუხახი საინგილოს საზღვრისპირა სო-
ფელია. ადრე მუხახელებს საქონელი ალაზნის აქეთ სა-
ძოვარზე გადმოჰყავდათ (საბათლო).**

**მუხიანა – სახნავი, საძოვარი ჯაგიან ტყეში, ყაშებში, აქ
მუხნარი იყო. ახლა გაჩეხილია (ზემოქედი).**

- მუხიანი** – კერძო ნაკვეთი, ირგვლივ მუხებია (საბათლო).
- მუხიანხევი** – ტყე სოფლის აღმ-ით. ადრე მუხები იყო, ახლა ჯაგნარია (გამარჯვება).
- მუხისწყალი** – წყარო სოფლის მოშორებით მდ. ალაზნისკენ (არხილოსკალო).
- მღვდლინაკაჭი** – ტყე სამების ეკლესიის შემდეგ. აქ მღვდლებს მიზომილი ჰქონდათ ტერიტორიები (ოზაანი).
- მღვიმის კომპლექსი** – კლდეში ნაკვეთი ტაძარი (X-XI სს.) ივრის ზეგანზე. დედოფლისწყაროდან 20 კმ.
- მღვდლიანთუბანი** – უბანი არმათიონთან. აქ მღვდლები სახლობენ (ზემომარხაანი).
- *მყრალი წყალი** – წყარო, მლაშე და სუნიანი (სამრეკლო).
- „** – წყარო ხევში, დიდი ტბის გვერდით. მე ჩამანერინეს, რომ კარგი წყალია, მაგრამ ჭაობიან ადგილას ამოდისო“.- ქ.გ.
- *მყუდროს უბანი** – უბანი (არბოშიკი).
- მყუდრო იმიტომ დაარქვეს, რომ ამ უბანს მუდამ მზის სხივები ეცემა“, -ქ.გ.
- *მშრალხევი** – ხევი, საძოვარი ყარღნიახევის გვერდზე (არბოშიკი).
- მცირე კვირიკეს ეკლესია** – ეკლესია (დედოფლისწყარო).
- *მწარე წყალი** – წყალი, სათიბი, ვენახი, აგრეთვე სახნავი, საძოვარი გონანთკალოების შემდეგ (გამარჯვება, არბოშიკი, ზემომარხაანი, ზემოქედი). აგრეთვე *ოზაანი, მირზაანი*.
- *მწვანიაანთი // მწვანიაანი** – უბანი (არბოშიკი).
- მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი** – მუზეუმი (ხორნაბუჯი).

ნაბამბარი // მთავარანგელოზის სასაფლაო (იხ.).

ნაბამბრები – სახნავი, საძოვარი გონაანთკალოსთან (მირზაანი).

*ნაბერლები – ადგილი (ქვემოქედი).

ნაბერლების გამოქვაბული – გამოქვაბული სოფლის ჩრდილთ. აქ ადრე ბერების სადგომი ყოფილა, ბავშვებს ნათლავდნენ. ამ გამოქვაბულში ბიბლია იყო. ბერები რომ გარდაიცვალნენ, გველები პატრონობდნენ ამ წიგნსო (ქვემოქედი).

*ნაბერლების ხევი – ხევი (ქვემოქედი).

„ ----- // ნაბერლების ხეობა – საძოვარი, ხეობა ნაბერლების გამოქვაბულის მიდამოებში“-ქ.გ.

ნაბორნალი – საბანაო ადგილი ალაზნის პირას, სადაც ადრე ხიდივით გადასასვლელი ბორანი იყო (არხილოსკალო).

ნაბულაყარი – სახნავი. ნაბულაყარი, ანუ ჭაობიანი ადგილი (არხილოსკალო).

ნაბულაყრის ხევი – ხევი სოფლის გარეთ (ქვემოქედი).

*ნაგომრები – ადგილი, სათიბი, ვენახი (ზემომარხაანი).

ნაგომრებისთავი – ადგილი ტარიბანას ტაფობთან.

ნაგომრებისთავის გორა – გორა ნაგომრებისთავზე ტარიბანას ტაფობთან.

*ნადიკვრები – ადგილი, სათიბი (ზემომარხაანი). „ -- აგრეთვე სოფ. გამარჯვების საზღვარზე (მირზაანი)“, – ქ.გ.

ნაეკლესიარი – ადგილი, შუა საუკუნეების ძეგლი (მირზაანი).

*ნავენახობი(// გოგილაანთნავენახობი) – ადგილი (იხ.).

ნავთ(ებ)ისხევი – ხევი სოფ-ის აღმ. 20-25კმ (ზემომარხა ანი)

*ნავთლულისუბანი – უბანი (ქვემოქედი).

*ნავისწყალი – წყარო „სოფლის ჩრდ-ით, თელის წყალთან,
“-ქ.გ. (ქვემოქედი).

*ნავისწყლის გზა – გზა, ჩადის ნავისწყალთან (ქვემოქედი).
ნავისწყლის გორა – გორა, აქ მარიამობის ნიშია (ქვემოქე-
დი).

*ნაზარლები – სათიბი, სახნავი, საძოვარი შირაქში (ზემო-
მაჩხაანი);

„ --- ქედი, მთა (687მ) ეს ადგილი ეკუთვნის აგრეთვე ხორნა-
ბუჯს, მირზაანსა და სხვა. ეს ტერიტორია შირაქის უკი-
დურესი ადგილია, ესაზღვრება აზერბაიჯანსაც. ტო-
პონიმი ნარმომავლობის ორ ვარიანტს ასახელებენ:
1)მოსავალი ვერ მიიღეს და ხალხმა დიდი ზარალი ნა-
ხაო, ხალხი დაზარალდაო: 2) თათრის ჯარი ბრძოლაში
დამარცხდა და იზარალაო“, -ქ.გ.

ნაზარლების ნამოსახლარები – ნასახლარი (ძვ.წ. II ათასწლ.)
დიდი შირაქის ველზე.

ნაზარლების წყარო // პაპასწყარო – წყარო შირაქში.

ნათამბაქოარი – საძოვრები ტურაუბანთან (ოზაანი).

*ნანგრევები – ადგილი (ზემოქედი).

ნაპერწყალა – ფეხბურთის სათამაშო სტადიონი სოფლის
ბოლოს (ზემომამჩხაანი).

*ნასათიხარი – ადგილი, სათიბი, აქ ორი პრეფიქსი (ნა, სა)
და ერთი სუფიქსია (ია) დატვირთული ფუძის სანარმო-
ებლად. ეს მოდელი საერთოქართველურია (ზემომამჩხა-
ანი).

*ნასაჩიხარი – ადგილი (არბოშიკი).

„ ---- ნასაჩეხარი – სახნავი, ძეძვიანი ადგილი, გზირიანის
გაგრძელება“, - ქ.გ.

ნასახლარი – ორი ძმის მთასთან (ძვ.წ. I ათასწლ.).

*ნასრაანთი // ნასრაანი – უბანი (ზემომამჩხაანი).

„ — // ნასრაანთუბანი“, - ქ.გ.

*ნატბეჲარი – ადგილი, სათიბი (ზემომარხაანი).

ნატბეჲურის ვაკე – ტაფობი ადგილი ტარიბანას სამხრეთით.

ნატბეჲურის ვაკის დას-ით მიედინება პერიოდული მდ.
ქუშისხევი.

*ნატროაანთი // ნატროაანი – უბანი (ზემომარხაანი).

„---- // ნატროაანთუბანი // არამათიონი -2 (იხ.), – ქ.გ.

ნასოფლარი // ნაქოხრები (იხ.).

*ნასრაანთი//ნასრაანი – უბანი (ზემომარხაანი).

ნასტრაანთუბანი – უბანი (ზემომარხაანი).

ნატახტარი – ადგილი (ოზაანი).

*ნაქოხრები – ადგილი (ოზაანი).

„—— // ნასოფლარი – საძოვარი ძველ ოზაანში გედიქიხე-
ვის მალღა“, - ქ.გ.

ნალვარლები – ვენახები თელათველზე. ეს ადგილი ხშირად
ისეტყეება (ზემომარხაანი)

ნაშარობი – გზა მიშმირიდან ნასაჩეხარზე (არბოშიკი).

*ნაცარამინები – ადგილი, სათიბი (ზემომარხაანი).

ნაცარიანი წყარო // იურიცინის წყარო – (იხ.).

ნაცვლიკალო – სახნავი მთაწყაროზე (ოზაანი).

*ნაციხვრები – ადგილი (ოზაანი).

ნაძალადევი – სახნავი. დიდ(ი)ტბის მიმდებარე ტერიტორია,
მოსახლეობამ ძალით (ძალის გამოყენებით) წაართვა ეს
ადგილი რაიონსო (სამრეკლო).

ნანისქვილარები – საძოვარი გედიქის ხევზე (ოზაანი).

*ნაწყარაული – ადგილი, ვენახი. მიკროტოპონიმთა მნიშვნ.
ნაწ. იდიოლექტური წარმომავლობისაა. ამის ფაქტობ-
რივ დასტურად ნაწყარაული უნდა მივიჩნიოთ (ოზა-
ნი).

*ნახშირი(ს)წყალი – წყარო, ტყე (სამრეკლო).

„----- // ნახშირწყალი – პატარა ტყე, წყარო სოფლის ჩრდ-ით. უნინ აქ იყო დიდი ტყე, სადაც ნახშირს ამზადებდნენ“, -ქ.გ.

*ნებატყე – სათიბი (ზემომარხაანი).

*ნერგისთეფა – ადგილი (წითელწყაროსთან).

ნერვალდოვის ბაღი – ბაღი მაზოვკის უბანში. გრიგორ ნერვალდოვი იყო ნიჟეგოროდის დრაგუნთა პოლკის ოფიცერი, რომელიც აქ დასახლდა (ხორნაბუჯი).

ნერვალდოვის სახლი – შენობა. აქ ახლა ხალხთა მეგობრობის მუზეუმი. ეს სახლი იყო რუსი და ქართველი ინტელიგენციის თავშეყრის ადგილი. აქ ცხოვრობდა პუშკინის ძმა ლევ პუშკინი, ვარაუდობენ, რომ ამ სახლში 1858 წ. ღამე გაუთევია ალექსანდრე დიუმას, 1929 წ. შემოუვლია ალ. პუშკინს (ხორნაბუჯი).

*ნიახურა – სათიბი, წყარო (დედოფლისწყარო, ოზაანი, გამარჯვება).

„ ---- საძოვარი, სახნავი ელიის გასწვრივ. აქ ადრე ნიახურის ნაკვეთები ჰქონიათ. ისტორიული ადგილიცაა უნინ ერეკლემ აქ დაამარცხა ლეკებისა და თათრების კოალიციური ჯარი(სამრეკლო), - ქ.გ.

ნიკოლაევკა //ლენინოვკა //ჭოეთი (იხ.).

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*ნიკორციხე – ადგ. (დედოფლისწყარო).

„ ----- ნასოფლარი ელიის მიმდებარე ტერიტორიაზე. ადრე აქ იყო სოფელი ნიკორციხე, რომელიც მტრის შემოსევის შემდეგ აღიგავა. მხოლოდ ხალხის ხსოვნაშია შემორჩენი, – ქ.გ.

ნიკორას ციხე // ნიკორციხის მთა – მთა ქალაქის ჩრდ-ით. მუნიციპალიტეტის უმაღლესი წერტილი (დედოფლისწყარო).

*ნიკორციხის წყალი – წყარო (სამრეკლო).

„----- გამოდის სოფლის სამხ-ით, ნიკორციხის მთის ძირას“, -
ქ.გ.

*ნიკორციხის ქუჩა – ქუჩა, მიდის საავადმყოფოსკენ და
ელიასკენ (დედოფლისწყარო).

*ნიკორწყალი – წყარო (ოზაანი).

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ნიკო ფიროსმანაშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*ნინოშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ნინოწმინდა – ეკლესია იაკობიანთ უბანში (ზემომაჩხაანი).

*ნიშანთსერი – გორაკი (არბოშიკი).

ნუკრიანბულაყები – საძოვარი ყარღნი(ს)ხევთან (არბოშიკი).

- ო -

ოზაანი – სოფელი. მდებარეობს გომბორის ქედის სამხ. -აღმ.
დაბოლოებაზე. დედოფლისწყაროდან 18კმ. ზ.დ. 420მ.
ოზაანის მნიშვნელოვანი ეკლესიებია: ამაღლების გუმ-
ბათოვანი ტაძარი, წმინდასტეფანეს ეკლესია, ყველან-
მინდა, ცლუკაანის ყველანმინდა, სამება. ოზაანი ექ-
ვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰე-
რეთის ეპარქიას.

აღ. ლლონტი წერს, „გადმოცემით: ოზა + ხან-ი. „ხ“-ს ჩავარ-
დნით: ოზაან-ი. ნამდვილად მომდინარეობს გვარიდან
ოზაშვილები.“

აქ სახლობენ გვარები: ალადაშვილი (განშტოება: ტურაან-
თი // ტურაანი), ალბუთაშვილი, ალუღიშვილი, აფცია-
ური, ახალმოსულიშვილი, ბარამაშვილი, ბაჩუნაშვილი,
ბენაშვილიბიკაშვილი (განშტოება: ნონკოაანთი // ნონ-
კოაანი), ბოსტოლანაშვილი (განშტოება: მრუდიაანთი
// მრუდიაანი), გაბარაშვილი, გაგლო შვილი, გაზაშვი-
ლი, გარსენიშვილი (განშტოება: თუშივანიანთი // თუ-

შივანიანი), გიგილაშვილი (განშტოება: მელა იაგორა-
 ანთი // მელაიაგორაანი), გოგიაშვილი, გოგიჩაიშვილი,
 ზარიძე, თარაშვილი (განშტოება: კვანჭახაანთი // კვან-
 ჭახაანი), თევზაძე (განშტოებები: კიკოცაანთი // კიკო-
 ცაანი; მოკლაანთი // მოკლაანი), კაბულა შვილი, კაისა-
 ძე, კვინინაშვილი, კობაიძე, კონახაშვილი, კოტაშვილი,
 კობტაშვილი, (განშტოებები: მელაანთი // მელაანი; პა-
 კალიაანთი // პაკალიაანი), ლომაშვილი (განშტოება:
 ესტატაანთი // ესტატაანი), მარტყოფიშვილი (განშტო-
 ება: ვანკაანთი // ვანკაანი), მათიაშვილი (განშტოება:
 წელღიაანთი // წელღიაანი), მაყიშვილი, მეხრიშვილი
 (განშტოებები: თიბელაანთი // თიბელაანი; კრიზეინა-
 ანთი // კრიზეინაანი; წინკუაანთი // წინკუაანთი; წუნ-
 კნაანთი // წუნკნაანი; ჭოლუაანთი // ჭოლუაანი) მიგრი
 აული, მოსულიშვილი (განშტოება: (განშტოება: არუა-
 ანთი // არუაანი), ნადირაშვილი, ოზაშვილი (განშტოე-
 ბები: თეთრაანთი // თეთრაანი; კაჭაჭაანთი //კაჭაჭაა-
 ნი; სტალარიაანთი // სტალარიაანი; ფოთოლაანთი //
 ფოთოლაანი; ქუხარაანთი // ქუხარა ანი; ჯუბაანთი //
 ჯუბაანი), პოპიაშვილი (განშტოება: გლუტანაანთი //
 გლუტანაანი), სუხიტაშვილი (განშტოება: ბლარიაანთი
 // ბლარიაანი), უძილაური, ფეიქრიშვილი (განშტოება:
 დუკიაანთი // დუკიაანი), ფოცხვერაშვილი (განშტოე-
 ბები: ცალხელაანთი // ცალხელაანი; ლადარაანთი //
 ლადარაანი), ქავთარაძე, ქურხულაშვილი(განშტოება:
 ლადალაანთი // ლადალანი), ლვინიაშვილი, ყაჭაშვილი
 (განშტოება: ბუქურაულიაანთი // ბუქურაულიაანი),
 ჩალახეშაშვილი (განშტოება: ბრატაანთი // ბრატაანი),
 ჩიკვაიძე, ჩიტიშვილი (რამაზაანთი // რამაზაანი), ცა-
 კაშვილი, ნიკლაური, ჭინჭარაული, ხუციშვილი (გან-
 შტოება:ნოლაანთი // ნოლაანი), ჯავახიშვილი, ჯინიყაშ-

ვილი ჯორკოშვილი (განშტოებები: კოლოტაანთი // კოლოტაანი; ჭიოტაანთი // ჭიოტაანი)...

ოზაშვილების უბანი – უბანი (ზემომაჩხაანი).

*ოზაანის ტბა – მცირე ტბა (ოზაანი).

*ოზბეთელაანთი // ოზბეთელაანი – უბანი (ზემომაჩხაანი).

„ — // ოზბეთელაანთ უბანი“, - ქ.გ.

*ოთარაანთნაკალაური – ადგილი (არბოშიკი).

*ოლე – ლელე, სათიბი, რუ (ზემომაჩხაანი).

„ — 1) საძოვარი ვაკისა და სკოლის უკან; 2) სამკურნალო წყალი დილიჩას ტერიტორიაზე (ზემოქედი); 3) მდ. თორის ერთ-ერთი უმთავრესი განშტოება ვაშლოვანის დაციულ ტერიტორიაზე. სათავეს იღებს ქვემოზოდბესთან. სიგრძე 29 კმ. -ქ.გ.

*ოლე ხელმარცხნივ – სათიბი (ზემომაჩხაანი).

*ოლე ხელმარჯვნივ – სათიბი (ზემომაჩხაანი).

ოლღუნისფონი – ადგილი მდინარე იორზე მშრალხევეთან (არბოშიკი).

*ონაბანახევი – საძოვარი (არბოშიკი).

ოძიალაურის ნაბინავარი – საძოვარი შირაქში (ზემოქედი)

ოჟიოს ტყე – ტყე. თელავის რ-ნის სოფ. ოჟიოს გლეხების მიერ შესყიდული ადგილები (საბათლო).

ორაშვილები // ვოროშილოვი (იხ.).

ორაშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).

ორაშვილების სასაფლაო||ვოროშილოვების სასაფლაო (იხ.).

*ორგორები – წყარო (ზემომაჩხაანი). აგრეთვე მირზაანი.

ორიძმა – იხ. დეაბრატა.

ორკაპიტყე // ჰაჩამეშა – (იხ.).

ორმულელა – უბანი სოფლის ნაპირას ზემომაჩხაანისკენ (არბოშიკი).

*ორმულელი(ს) სერი – ადგილი (არბოშიკი).

*ორმულელისხევი // არბოშიკისხევი – ხევი. უნდა იყოს
 ორულელა. „მ“ ფუძეში განვითარებულია (არბოშიკი).
 ორსაყდრების ეკლესია – ეკლესია (თავნყარო).
 ორსაყდრიფერდა – ტყე ამაღლებისკენ (ოზაანი).
 *ორწყალი – წყარო (ოზაანი).
 „ ---- სახნავი, საძოვარი თავნყაროს მიმდებარე ტერიტორი-
 აზე. აქ ორი წყალი ჩამოდის“, -ქ.გ.
 *ორჯონიკიძის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).
 *ორჯონიკიძისწყალი//თამარისწყალი (იხ.).
 *ოქრაანი -ვენახები სოფლის ცენტრთან (ოზაანი).
 *ოქტომბრის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი)
 „---- //კონსტანტინე გამსახურდიას ქუჩა“, -ქ.გ. .
 ოქტომბრის ქუჩა – ქუჩა (სამრეკლო).
 ოცდაექსიკომისრების ქუჩა // აღმაშენებლის ქუჩა (იხ.).
 ოცდაექსიმაისის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

- 3 -

პაატას ქვა – ქვა. ეს ქვა პაატა ბალაშვილის აუტანია ქვემო-
 დან მალლა, მთაზე, სადაც თათრები ცხოვრობდნენ და
 უთქვამს -ეს იყოს ჩვენ შორის მიჯნა, აქეთ გადმოსვლა
 არ გაბედოთ. თათრები ველარ გადმოდიოდნენ. ერეკლე
 მეფეს სუფრაზე მოუწვევია პაატა, მაგრამ იგი არ სწე-
 ვია. მას პატარა რაზმი ჰყავდა, სოფელს ყარაულობ-
 დნენ. – თავი რომ დავანებო, მტერი სოფელს დამირ-
 ბევსო. ერეკლეს მისთვის აზნაურობა უბოძებია. პაა-
 ტას უარი უთქვამს – მე ჩემს ხალხს ვიცავ და არ მინდა
 ვიყო ჩემი ხალხის ბატონიო. ეს ქვა დღესაც იქ არისო
 (გამარჯვება).

*პანტებისხევი – ხევი (ოზაანი).

- პანტიშარისხევი – მოკლე, პერიოდული მდინარე.
- პაპაძხიდი – ხიდი პატარა წყალზე, ყოფს ზემომარჩხაანსა და არბოშის (ზემომარჩხაანი).
- პაპასწყარო // ნაზარლების წყარო (იხ.).
- პაპაშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).
- პაპაჩაანთკალოები – სათიბი შირაქში.
- პარი – უფარგისი ნიადაგი სოფლის სამხრეთით (ჭოეთი).
- პასადკა – საძოვარი გზის პირას (ჭოეთი).
- პასალიანი (< პოსელიანი) – დასახლება (ხორნაბუჯი).
- პატარა ვაკე – სახნავი დაშლილი ქვის გვერდით. ეკუთვნის მირზაანს, თუმცა მას უშუალოდ არ ესაზღვრება (მირზაანი).
- *პატ(ა)რათეფა – ადგილი ხორნაბუჯთან
- *პატარა ლელვისწყალი – წყარო ყაშებში პატარა ლელვების ქვეშ (ზემოქედი).
- პატრამთა – გორაკი, ბორცვი. სოფლიდან 2 კმ., სამხრ- დას-ით (ზემომარჩხაანი).
- პატ(ა)რამიჯნის ხევი – ხევი დიდი მიჯნის ხევის პარალელურად (გამარჯვება).
- პატარა რუ – რუ ქსნელებში (ზემოქედი).
- *პატარა ტბა // ჯაფარიძის ტბა – ტბა (სამრეკლო).
- „ ---- ქოჩების ტბის ჩრდ.-აღმ-ით, ენამთის მახლობლად, 5კმ დაშორებით“, -ქ.გ.
- პატარა ტყე – ტყე სოფლის გასწვრივ (საბათლო).
- პატარა ყურე – ყურე მდ. ალაზნის მარჯვენა ნაპირზე, არხი-ლოსკალოდან 5 კმ. აქ აღმოაჩინეს ნასახლარები.
- *პატარა შირაქი – სოფელი, ადგილი შირაქში.
- „----- // პატარა შირაქის ვაკე – იგივე პატარა შირაქი. 1) სეზონური დასახლება შირაქის ვაკე-ტაფობში, ზ.დ. 620 დედოფლისწყაროდან 25 კმ. 2) ეს ტერიტორია ძირითა-

დად სახნავად და სათიბ-საძოვრად და გამოყენებული.
პატარა შირაქის ვაკე ჩაკეტილია (ჩრდ-ით) შუანამთისა
და (სამხ.) ყალადარის ქედებით. სამხრ-ით არის ბორ-
ცვიანი ჭაჭუნის ვაკე. ესაზღვრება ელდარს, ვაშლოვა-
ნის ნაკრძალს. ზ.დ. 620 მ. აქ ნავთობიცაა, – ქ.გ.

პატარანყალი – ნყარო ყაშებში (ზემოქედი).

*პატატიშვილის ქუჩა – ქუჩა (არბოშიკი).

პესკა – ადგილი, საძოვარი, ტყე სოფლის ჩრდ-ით. „პესოკ“ >
პესკა ქვიშაშერეული ადგილის გამო შეარქვეს (ხორნა-
ბუჯი).

*პირველი ბალკა – სახნავი სოფლის სამხრეთით (ხორნაბუ-
ჯი).

პირველი ბრიგადის ყურე – სახნავი ალაზნის პირას (სამ-
თანყარო).

*პირველმაისის ქუჩა – ქუჩა (სამრეკლო, დედოფლისწყა-
რო).

პირველ უბანი||სტალინის უბანი – უბანი (სამთანყარო).

პირველი უბანი //ვაშლოვანის ქუჩა – მთავარი ქუჩა (ზე-
მოქედი).

*პირიშე – სალოცავი (ზემოქედი).

*პოპიაანთი//პოპიაანნი – უბანი (ზემომაჩხაანი).

„.....// პოპიაანთუბანი“, – ქ.გ.

პოპიაშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).

პოპიაშვილების უბანი – უბანი (გამარჯვება).

*პრასიაანთხევი – ხევი (არბოშიკი).

*პრესის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

პრიშკაანთნაკალაური – საძოვარი გონაანთკალოებთან.
მირზაანს არ ესაზღვრება. აქ ჩამანერიწეს (მირზაანი),

*პრიჭკაანთი //პრიჭკაანი – უბანი. აქ სახლობენ ოზაშვი-
ლები, რომელთა წინაპრის თიკუნი რუს. Спичка (პრიჩ-
კა) ყოფილა (ოზაანი).

პრკენა – სახნავი (არბოშიკი).

*პუნქტისმინა – სათიბი (ზემომარხაანი).

*პუშკინის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

- უ -

*უდანოვის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

- რ -

რადიაანი – სასაფლაო. ადრე ბავშვებს სტადიონი ჰქონდათ აქ, სახელად „რადიაანი“ (მირზაანი).

რაჭისუბანი – უბანი. აქ სახლობენ რაჭიდან გადმოსახლებულები. ესაზღვრება ნიკო ფიროსმანის მუზეუმს (მირზაანი).

რკინის სადნობი სახელოსნოები – ადგილი დიდი შირაქის ველზე. ძვ.წ. I ათასწ. (დიდი შირაქის ველი).

რობიტაანთ კალოები – სახნავი შირაქის ველზე (ზემომარხაანი).

*რობიტაანთი // რობიტაანი – უბანი (ზემომარხაანი).

„ — // რობიტაანთუბანი // რობიტაშვილები – “ ქ.გ.

რობიტაანთ სასაფლაო – სასაფლაო რობიტაშვილებში (ზემომარხაანი).

რუსების ეკლესია – ეკლესია კრუგთან, ცენტრში. ახლა აღარ არის ამ ადგილას სახლია და პურის საცხობია (დედოფლისწყარო).

რუსების სასაფლაო – სასაფლაო მაზოვკაში (ხორნაბუჯი).

*რუსთაველის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო, არბოშიკი), აგრეთვე ოზაანი, ზემოქედი.

რუსიმიშკას ბაღი – ვაშლის ბაღი სოფლის აღმ-ით. ბაღს რუსი მიშკა პატრონობდა(სამრეკლო).

*რუსის წყალი – ხევი (ზემოქედი, ქვემოქედი).

- „ ----- მდებარეობს სოფლის ჩრდ-ით, მაყელის წყლის გვერ-
დით. რუსი სამხედროების სადგომი იყო“, -ქ.გ.
- ***რუსიწყლისფონი** – ადგილი, ფონი ალაზანზე (ქვემოქედი).
- რცხილის ტყე** – რცხილნარი ტყე სოფლის სამხ-ით (ფიროს-
მანი).

- ს -

- ***სააკადის გორა** – მაღლობი (ქვემოქედი). აგრეთვე ზემოქე-
დი, არხილოსკალო.
- „— გადმოცემით, სააკადის გორა იმიტომ დაარქვეს, რომ
გიორგი სააკადის მიერ თათრების ამოუღებელი ამ გორას-
თანაა დაკავშირებული. გარდა ამისა ირანისკენ მიმა-
ვალმა გიორგი სააკადემ გზდ ეს გორა გაიარა . მას დი-
ლიჩას გორასაც ეძახიან, რადგან დილიჩას ტერიტორი-
აზეა. ესაზღვრება ელდარს“, -ქ.გ.
- ***სააკადის ქუჩა** – ქუჩა (ზემოქედი, დედოფლისწყარო). აგ-
რეთვე: ოზანნი.
- სააკადის ხე //აკაკის ხე** – აკაკის ხე დგას დილიჩაზე. აქ
კლავენ შესანიშნავი (არხილოსკალო).
- საბოდბისხევი** – სახნავი ბოდბისხევის მიჯნასთან (სილნა-
ლის რ.) ადრე ბოდბისხეველები ამუშავებდნენ (ზემოქე-
დი).
- საბათლო // წითელი საბათლო** – სოფელი მდ. ალაზნის
მარჯვენა სანაპიროს. ეს სოფელი აზერბაიჯანის მოსაზღვრე-
დაა. სოფელს აზერბაიჯანისგან ყოფს ალაზანი. სოფე-
ლი ზ. დ. 210მ, დედოფლისწყაროდან 20 კმ-ია. 1915წ. შა-
ქის რაიონიდან გამოყარეს სომხები. იქ იყო 15 სოფელი.
გადარჩა 2 სოფლის მოსახლეობა. აქედან ერთი სოფ-
ლის მოსახლეობა წავიდა სომხეთში, ერთი სოფლის,
კერძოდ, საბათლოს, მოსახლეობა დამკვიდრდა მდ.
ალაზნის გამოღმა. საქართველოში ლტოლვილმა სომ-

ხემა ახალ საცხოვრის საბათლო დაარქვეს. საბათლო
თათრული სიტყვაა = გოდორი. აქ სახლობენ სომხები,
თათრები, რუსები, ქართველები, აჭარიდან გადმოსახ-
ლებულები. საბჭოთა ხელისუფლების დროს სოფელს
წითელი საბათლო ერქვა. ახლა ისევ საბათლო ჰქვია.
საბათლო ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნა-
ბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

*საბათლო – ადგილი, ვენახი (არხილოსხალო).

*საბრაგუნე – ადგილი (ქვემოქედი).

საბრახუნებელი // ბრახუნაგორა (იხ.).

საბურთალო – სახნავი. სოფლის სამხრ.- დას-ით, თელათ-
წყალზე. ვაკე ადგილია. დაერქვა თბილისის საბურთა-
ლოს ანალოგიით (ზემომაჩხაანი).

*საბჭოს ქუჩა – ქუჩა (სამრეკლო).

საბჭოს ქუჩა // ვაჟა-ფშაველას ქუჩა (იხ.).

*სადავო – ადგილი (ზემოქედი).

„— //სადაოები // სადეოები – სახნავი აეროდრომთან
ეს ტერიტორია სადავო ადგილი იყო. მას ადგილობრი-
ვებს გადმოსახლებული თუშები ედავებოდნენ. სადეო-
ები ფონეტიკური ვარიანტია (ასიმილაცია) სწორი
ფორმის „სადაოები“ (ზემოქედი).

*სადიანთ სერი – სერი, გორაკი (სამრეკლო).

„ – მდებარეობს სოფლის აღმ-ით, დიდი ტბისკენ, სადია კა-
ცის სახელია და ის იყენებდა ამ სერს საძოვრებად“, -
ქ.გ.

*სადგურის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*სადიანთსერი – გორაკი, სერი (სამრეკლო).

საზოგადოებრივი ჭა // სოფლის ჭა – ჭა. ეს ერთი ჭაა სო-
ფელშიო, -2007 წ. (ჭოეთი).

სათივეები – პატარა უბანი. ადრე მოედანი იყო. დღეს აქ კო-
ბა ჩოხელის ქუჩაცაა (ზემოქედი).

- *საკამეჩო – ადგილი (არბოშიკი).
- *საკეტიანი წყალი – წყარო (სამრეკლო).
- საკეცეები – ადგილი სოფლის თავში. აქაურ მიწას იყენებენ
კეცების დასამზადებლად (ზემოქედი).
- საკირე – ქვის საღერლი დვაბრატაზე (ხორნაბუჯი).
- საკირეების მთა – მთა ჭოეთსა (//ლენინოვკას) და ხორნა-
ბუჯს (//წითელწყაროს) შორის (ჭოეთი).
- *საკირეები(ს)წვერი – ადგილი (არბოშიკი).
- *საკოგები – ადგილი (ქვემოქედი).
- სალეკოს გზა – ვიწრო გზა სოფლის თავში, საკაცებთან. ამ
გზით ლეკები შემოდიოდნენ (ზემოქედი).
- სალეკოს ხევი – მშრალი ხევი. აქ გადის სალეკო გზა (ზემო-
ქედი).
- სალოცავი გორა //ადგილის დედა (იხ.).
- სალოცავის ხეობა // გიორგობის ხეობა (იხ.).
- სამამულო ომში დაღუპულთა ობელისკი – ობელისკი სოფ-
ლის ცენტრში (საბათლო).
- სამაროვანი – ნასახლარი ძვ. წ. I-ახ.წ. I სს (არხილოსკალო)
- *სამასი არაგველის ქუჩა – ქუჩა (არხილოსკალო).
- სამაროვანი – ნასახლარი ძვ.წ. I-ახ.წ. I სს (არხილოსკალო).
- სამგლე გორა – გორა, ბუჩქნარი სოფლის ჩრდ-ით. ადრე აქ
ნადირი ცხვარს იტაცებდა (არხილოსკალო).
- სამება – 1) გაუქმებული მონასტერი ვაზიანის ტყეში. აქ ერთ
სვეტში ყოფილა თამარ მეფის სურათი. ამომავალი მზე
რომ მიადგებოდა, სურათი ილიმებოდა, მზის ჩასვლი-
სას კი მეფის ხატს ცრემლები სდიოდა. სოფელში ამბო-
ბენ, ღიმილი უცოდველობის ნიშანიაო, ცრემლები კი –
იმ დღის ცოდვებისო. ამ მონასტრის მოხატულობა
ეკუთვნის ადგილობრივ მკვიდრს, ვინმე მიქაელს. ამ-
ბობენ, რომ ფიროსმანი მისი ფესვებიდან მოდისო. ამ
მხატვარს XII ს-ის ერთ ომში სმლით ხელი მოჰკვეთეს.

იგი თამარ მეფის დაკრძალვაზე წასულა. იქიდან რომ მოდიოდა, მირზაანის ალავერდის ეკლესიაში შესულა. იქ დაწოლილა და გარდაცვლილა (გამარჯვება); 2) ეკლესია (XVI-XVII) ამაღლების ტაძართან (ოზაანი).

*სამეხის მარანი – ადგილი, ვენახი (ოზაანი).

სამეხის უბანი – უბანი სამეხის ეკლესიასთან (ოზაანი).

სამეხის ქუჩა – ქუჩა (ოზაანი).

სამთაწყარო – სოფელი მდ. ალაზნის მარჯვენა მხარეს. ზ.დ. 350 მ. დედოფლისწყაროდან 48 კმ. ამ სოფელში სამი უბანია, თითო უბანში თითო წყაროა, სოფ. დაარსდა 1929 წ., ესაზღვრება ქვემოქედს. 1980 წელს ჩამოასახლეს აჭარლები. ძირითადად ცხოვრობენ კახის რ-ნის სოფ. ყორღანნიდან და ალიბეგლოდან ჩამოსულ ქრისტიანი ინგილოები, რომლებიც გამოექცნენ მუსულმანების ზენოლას. მათ აქ დახვდათ უკაცრიელი მიწები. აქ რომ ხალხი არ დასახლებულიყო, თუშმა მწყემსებმა მატყლით გაჭედეს წყლის სათავე. ინგილოებმა გაასუფთავეს წყლის სათავე და აქ დასახლდნენ.

სამთაწყარო // ვანოს წყარო (იხ.).

სამთაწყაროს ხევი // სამთაწყარო- პატარა ხევი ყაშების ტერიტორიაზე. სამი წყარო ერთად ამოდის ყაშებში და გამოყვანილია სოფელში (ზემოქედი).

*სამთოელების ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*სამოსულო ხევი – ხევი (ქვემოქედი)

„----- „მოსული“ აზერბაიჯანის სოფელია და იქიდან იყვნენ აქ გადმოსახლებული. 1951 წელს ისევ დაბრუნდნენ აზერბაიჯანში“, - ქ.გ.

სამრეკლო //ჯაფარიძე // სეჩინოვკა (ჩიჩინოვკა)
//ტბისპირი – სოფელი შირაქის ველზე, საქ-ს უკიდურეს აღმ-ში, ცივგომბორის ქედის ბოლოს. სამრეკლო დასავლეთიდან დედოფლისწყაროს ესაზღვრება, აღმ-

დან – ენამთას, სამხ-ით – ტბის ნაპირს, ქოჩებსა და ელიის მთას. აქაური მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი გადმოსახლდა ზემომარჩაბანიდან და სოფლისთვის უწოდებიათ ტბისპირი, მაგრამ „ზემოდან“ მოვიდა ცნობა – ჯაფარიძე დაარქვითო. ალიოშა ჯაფარიძე რევოლუციონერი ბაქოელი კომისრის სახელია. ერთი პერიოდი, ზვიად გამსახურდიას წინადადებით, ამ სოფელს დაერქვა სამრეკლო, ტრაფარეტიც დადგეს, მაგრამ მას მაინც ჯაფარიძე შერჩა სახელად. ახლა ამ სოფელს უკვე სამრეკლო ჰქვია. ადრე სეჩინოვკაც ერქვა. ამ ტოპონიმს საფუძვლად დაედო შემდეგი ვითარება, კერძოდ, ინტერნეტსივრცეში აღნიშნულია : XIX ს-ის II ნახ-ში იმპ. ნიკოლოზ პირველს სეჩი ზაპოროჟიედან აუყრია მეფის ურჩი კაზაკები და მათთვის შორს, თბილისის გუბერნიის განაპირა სოფელში დაუსახლებია (ესაა უკრაინელ კაზაკთა პოლიტიკურ-სამხედრო ორგანიზაცია. „სეჩები“ კაზაკების მიერ თავშესაფრად აგებული ხის სიმაგრეებია) კაზაკებს სოფლისთვის სეჩინოვკა (ანუ „ახალი სეჩი“) დაურქმევიათ. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ კაზაკები დაბრუნდნენ თავიანთ ქვეყანაში. არსებობს სხვა ვარიანტიც. მაგ., ინფორმატორის თქმით, სეჩენოვი იმ გრაფის (მეფისნაცვალის) სახელი იყო, რომელმაც დიდი შესანიერი გაიღო სერაფიმ საროველის ტაძრის ასაშენებლად. სამრეკლო ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჭყე-რეთის ეპარქიას.

***აქ სახლობენ გვარები:** აბიათარი, აბრამოვი, აბულაშვილი, ათანელიშვილი, ალადაშვილი, ალავერდაშვილი, ალუღიშვილი, ალხანიშვილი, არაბული, აფციაური, ბარნაბიშვილი, ბეგიაშვილი, ბედენკო, ბეკოშვილი, ბენაშვილი, ბერიძე, ბიკაშვილი, ბოლაშვილი, ბოსტაშვილი, ბოსტოლანაშვილი, გაბიდაური, გელაშვილი, გზირიშვილი, გიგოლაშვილი, გოგილაშვი-

ღი, გოგოლაშვილი, გომელაური, გომიაშვილი, გონაშვილი, გრეცკი, გრიგორიანი, გუბაშვილი, გურასპაული, დევნოსიძე, დოლაშვილი, ელიანი, ელმირაშვილი, ვარდიაშვილი, ვახტანგ-
 გიშვილი, ველიევი, ზაზაძე, ზედელაშვილი, ზუკაკიშვილი, ზურაშვილი, ზურიკაშვილი, თარაშვილი, თეგაშვილი, თედე-
 ევი, თეთვაძე, თელაურიძე, თითილოკაშვილი, თოროსიანი, იაკობიშვილი, იასეშვილი, ინასარიძე, ისმაილოვი, კაკალაშ-
 ვილი, კალანდაძე, კახეთელიძე, კვანჭილაშვილი, კვინინაშვილი, კობაიძე, კოზლოვი, კორნეევი, კობტაშვილი, კულაგინი, კუპატაძ-
 ე, ლაპიაშვილი, ლეკაშვილი, ლეკიაშვილი, ლომსაძე, მამუკელაშ-
 ვილი, მარსაგიშვილი, მაძლარაშვილი, მაჭარაშვილი, მახარობლიშ-
 ვილი, მელიქიძე, მენთესაშვილი, მენთეშაშვილი, მეჟიჩენკო, ნაზა-
 რეთიანი, ნაზლაიძე, ნათელაძე, ნასრაშვილი, ნატროშვილი, ნერს-
 ესოვი, ნურგალიევი, ოგანესიანი, ოდიშვილი, ოზაშვილი, ოზბეთე-
 ლაშვილი, ოთანაძე, ოტიაშვილი, ოქრუაშვილი, პავლიაშვილი, პაპ-
 აშვილი, პაპუაშვილი, პოპიაშვილი, პოპოვი, რობიტაშვილი, საკაშ-
 ვილი, სამუკაშვილი, საღირაშვილი, სეგედა, სეროვი, სესიტაშვილ-
 ი, სეფიაშვილი, სეხნიაშვილი, სისაური, სულაშვილი, სულხანიშვი-
 ლი, ტაველურაშვილი, ტალიაშვილი, ტოკლიკიშვილი, ტუხაშვილ-
 ი, უზუნაშვილი, ფავლენიშვილი, ფიროსმანაშვილი, ქადაგიძე, ქად-
 აგიანი, ქავთარაძე, ქისტაური, ქოქუაშვილი, ქურციკაშვილი, ქურ-
 ციკიძე, ლარიბიანი, ღვედაშვილი, ღვინიაშვილი, ღორაშვილი, ყარ-
 აგოზაშვილი, ყატაშვილი, ყაჭაშვილი, ყაჯრიშვილი, ყველიაშვილ-
 ი, ყორიაშვილი, შანშიაშვილი, შარმაზანაშვილი, შეითნიშვილი, ში-
 ოშვილი, შოშიაშვილი, შუშანაშვილი, ჩეკურიშვილი, ჩიბუხაშვილ-
 ი, ჩოკოშვილი, ჩოფიკაშვილი, ჩოქური, ჩუბინიძე, ჩაკაშვილი, ცისკ-
 არიშვილი, ცოფურიშვილი, ცხოვრებაძე, ძნელაშვილი, ნივილაშ-
 ვილი, ნიკლაური, ნუნაშვილი, ნყარუაშვილი, ჭამიაშვილი, ჭინჭარა-
 ული, ჭოტაშვილი, ჭუჭულაშვილი, ხარაშვილი, ხარებაშვილი, ხატ-
 იაშვილი, ხოსიტაშვილი, ხოცოიანი, ხუციშვილი, ჯამასპიშვილი,
 ჯანაშვილი, ჯანყარაშვილი, ჯალმაიძე, ჯეთერიშვილი, ჯვარიძე,
 ჯინიყაშვილი, ჯორკოშვილი, ჯოჯიშვილი ...

- სამუხის ველი //ელდრის ველი – ველი ვაშლოვანის ნაკრძალსა და აზერბაიჯანს შორის.
- სამუხის ქედი – ქედი. აქ მუხნარი იყო. ნაწილი ეკუთვნის ახმეტის რ-ნსაც (ქვემოქედი).
- სამღვდელოები – ნასოფლარი. უნინ აქ მღვდლები ცხოვრობდნენ (ზემოქედი, ქვემოქედი).
- სამშობიარო – ვენახი დილიჩაში შავმთის დას-ით, შავმთისკენ მომავალ გზაზე. ადრე აქ ფერმა ყოფილა. მოსაგებ საქონელს აქ ტოვებდნენ და ამშობიარებდნენ (არხილოსკალო).
- *სამწყარო – წყარო. გამოდის სამი მილით (ზემოქედი)
- სამწყაროს ხევი – პატარა წყაროს ხევი ყაშებთან (ზემოქედი).
- სამხედრო გარადოკი – დასახლება იყო ზემოქედსა და არხილოსკალოს შორის, შემდეგ დაიშალა კორპუსები (ზემოქედი, არხილოსკალო).
- *სამხედროს ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).
- „ — //დათუნა ბოსტაშვილის ქუჩა (იხ.)“.
- სანახშირეხევი – ხეობა სოფელთან (ზემომჩხაანი).
- *სანგლები – ადგ., სახნავი, საძოვრები შირაქში (ზემომჩხაანი).
- საოზაანო – ნასახლარი ხორნაბუჯის ციხიდან დას-ით.
- სარათის გორი გორა, ერთგვარი მიჯნა ზაქარაის წყალთან (ქვემოქედი).
- *სარაჯიშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).
- სა(რ)კმლიანხევი – ხევი (ქვემოქედი).
- სასანთლიანთ გორა – გორა, ქალაქის მიმდებარედ (არხილოსკალო).
- სასანთლიანთგორის ნამოსახლარები – ნასახლარი(არხ.).
- *საურმე ხევი – ადგილი, ხევი (ქვემოქედი).

***საფიცხო – ადგილი ალაზნის ველზე.**

საფსელიკია||საფშელიკია – სახნავი სოფლის სამხ-ით. აქ მოსავალი არ მოდიოდა ხვლიკების შემოსვლისგამო საფშელიკია <-ფშელიკი<-ხვლიკი (ზემოქედი).

საფუტკრე – საძოვარი ნახშირწყალთან. ადრე ფუტკარი ჰყავდათ (სამრეკლო).

საქათმეები – საძოვარი მეოთხე უბანში. ადრე საქათმეები ჰქონდათ (ზემოქედი).

საქართველოს ერთიანობისთვის თავდადებულთა მოედანი – მოედანი (დედოფლისწყარო).

საქედლო – სახნავი (თაენყარო).

საქორეთი – სოფლის ნაწილი. ტოპონიმის დარქმევას საფუძვლად დაედო ის ფაქტი, რომ ეს ტერიტორია ყაშე-ბიშკენაა (ზემოქედი).

საღვდელოები // სამღვდელოები (იხ.).

საღვდლო(ების) გზა – გზა (ზემოქედი).

საღორეები(ს)ხევი – ტყე ხოდაბუნამდე (ოზაანი).

საღსაღეჭის აღმართი – ხევი. ადრე გზა იყო სოფლიდან ტყეში. ახლა ხევია. საღსაღეჭი ხის სახეობაა, ამ ხეში ლურსმანი არ ჩადის, ისეთი მაგარია (გამარჯვება).

***საყარაულო – ადგილი (სოფ. წითელწყარო (ყოფილი)**

საყარაულო სერი // საყარაულო ქედი (საყარეულო ქედი) – ქედი შირაქის ველში, ტბასთან, სალეკო ხევის თავზე. ტოპონიმის მოტივაცია: 1) 1920წ. აქ ქართველი იდგნენ ყარაულებად, როცა ამ მხრიდან შემოიჭრა რუსეთის ჯარი აზერბაიჯანიდან; 2) ეს სერი ისე დგას, თითქოს მთელ შირაქს ყარაულად უდგას (ზემომაჩხაანი).

საყარეულო ქედი // საყარაულო სერი(იხ.).

***საყაჩალო ბილიკი – ადგილი, ბილიკი (ქვემოქედი).**

***საშალთეფა – ადგილი დედოფლისწყაროსთან**

საცლუნკაანო – მწირი სახნავი (ოზაანი).

საცხვრე გზა // შაეროდრომის გზა – გზა ივრიდან სოფ-
ლისკენ (არხილოსკალო).

საძაგანო // ძაგანი – ნასოფლარი ალაზნის პირას, შამთას-
თან (არხილოსკალო).

საწიოკარა – გორა კაინყალთან (ზემოქედი).

საჯოგეები – საძოვარი (ქვემოქედი).

საჯოგე – საძოვარი, სახნავი დილიჩას ტერიტორიაზე (ზე-
მოქედი).

საჯოგეხევის ნასახლარი – ნასახლარი (ზემომაჩხაანი).

*საჯუგაანო – სათიბი (ზემომაჩხაანი). „აგრეთვე: ხორნაბუ-
ჯი. აქ ჯუგაანელებს აქვთ ნაკვეთები“, -ქ.გ.

*სერაფინა – სალოცავი (სამრეკლო).

სერაფიმ საროველის სახელობის ტაძარი – ტაძარი(მე-19
ს-ის დასაწ.) სოფლის ცენტრში, ამალლებულ ადგილას.
ამოქმედდა 1902 წ. იქამდე ამ ეკლესიის შენობაში იყო
ხან სკოლა, ხან კულტსახლი, ბელელიც (სამრეკლო).

*სეფიანთწყალი – წყარო საკრებულის მარჯვ. (არბოშიკი).

სეჩინოვკა // ჯაფარიძე // ტბისპირი // სამრეკლო (იხ.).

სისაურის გორა – გორა სოფლის აღმ-ით (ზემოქედი).

სიჩხიმი – მთა, ნასოფლარი (არბოშიკი).

სკოლის უბანი – უბანი სკოლასთან (სამრეკლო, ოზაანი).
სოფ. სამრეკლოში ეს უბანი მოიცავს თამარის ქუჩასა
და პირველმაისის ქუჩას.

*სკოლის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

სოლაანთწყალი//უთრუთაანთწყალი//ჩორტისწყალი(იხ).

სომხების საყდარი – საყდარი (დედოფლისწყარო).

სორფი – სალოცავი ნიში სასაფლაოსთან, სოფლის მაღლა.
ერთმა ქალმა სასაფლაოსთან გააკეთა (დადგა) ქვა,
რომ მეუღლე კარგად ჰყოლოდა და ამას დაერქვა სორ-
ფი (საბათლო).

სტადიონის ქუჩა (სამთაწყარო).

სტალინის ქუჩა // პირველი უბანი – ქუჩა (სამთაწყარო).

*სტალინის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო, არხილოსკალო, არბოშიკი, სამრეკლო);

„----- აგრეთვე ოზაანი, გამარჯვება, ზემომაჩხაანი, ზემო-ქედი“, – ქ.გ.

სტენდისუბანი // სუხიტაანთუბანი – (იხ.).

სტოლბიანხევი – საძოვარი. ადრე აქ სინათლის ბოძები იყო დადგმული (ზემოქედი).

*სულიაანთი // სულიაანი (სულაანი) – უბან (გამარჯვება).

სულიანწყალი – წყარო სოფლის დას-ით, ალაზნთან. გოგირდიანი წყალია და სპეციფიკურ სუნს გამოსცემს (ფიროსმანი).

*სუხიტაანთი // სუხიტაანი – უბანი (ოზაანი).

„ --- // სუხიტაანთუბანი // სტენდისუბანი – ამ უბანში შინმოუსვლელთა ობელისკია“, – ქ.გ.

- ტ -

*ტაბიძის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

*ტარიბანა – ადგილი, ვენახი, საძოვარი (სამრეკლო, გამარჯვება), აგრეთვე ხორნაბუჯი...

„ --- ვაკე-ტაფობი ივრის ზეგანზე. ბურდომთასა და ყარლოს შუა, შირაქის დას-ით. შირაქისგან გამიჯნულია ქუშე-ბისტავის, ნაზარლების და ყალადარას მთებით. ტარიბანა სამხრ-ით უერთდება ივრის ნატბეურის ვაკეს. სიგრძე 15 კმ, სიგანე 8, 5 კმ. ტაფობის ნაწილი გადაკვეთილია მდ. ქუშისხევით, აქ ნავთობის ქაბურღილებია. მას არც ერთი სოფელი არ ესაზღვრება. შედარებით ყველაზე მეტად უახლოვდება გამარჯვება და დედოფლისწყარო. ტარიბანა ესაზღვრება აზერბაიჯანს. ტო-

პონიმის ხალხური წარმომავლობა - „აქ დაღვრილმა მტრის სისხლმა ხმლის ტარი ბანაო“, - ქ.გ.

ტახტითეფა – ტალახის ეულკანი დალის წყალსაცავის სამხრ-ით, ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიის კომპლექსში. აქ, ბორცვებზე, ამოდის ტალახი, ნავთობი და აირი. მას ბუნების ძეგლად თვლიან. ერთ-ერთი მნახველი წერს: „მისი ხილვისას ისეთი შეგრძნება დაგეუფლება, რომ არათუ სხვა ქვეყანაში სხვა პლანეტაზე მოხვდით“ (იხ. სურათი, გვ. 116).

***ტახტიფერდა** – საძოვარი (თავწყარო).

ტახტიფერდას ნასახლარი – ნასახლარი (თავწყარო).

ტბისპირი // ჯაფარიძე // სეჩინოვკა // სამრეკლო (იხ.).

ტბის გზა – გზა სოფლიდან დიდ ტბაზე, შემდეგ კი სადიან-თსერზე (სამრეკლო).

ტენის წყარო – წყარო (არხილოსკალოსთან).

ტეპუშის ნაკვეთი – სახნავი ალაზნის ველზე, ლეონის ნაკვეთთან, (საბათლო).

***ტინილე** – საძოვარი ნასაჩიხარაზე (არბოშკი).

***ტოკლიკიანთი//ტოკლიკიანი** – უბანი (ზემომაჩხანი).

„-----// ტოკლიკიანები//ტოკლიკიანთუბანი – უბანი წმ. გიორგის ეკლესიის მახლობლად“, -ქ.გ.

ტოტაური – საძოვარი წმ. გიორგის ეკლესიის მახლობლად (ზემომაჩხანი).

***ტურაუბანი** – უბანი სოფლის ბოლოს (ოზანი).

***ტურიანთი//ტურიანი** – უბანი (არბოშკი).

ტურისუბანი // ფიროსმანანთუბანი (იხ.).

ტყემლიანთდაბალი – ეძახიან ქვემოთა (დაბლა) უბანს. აქ ბევრი ტყემალი მოდიოდა (ოზანი).

დაბლა უბანი // ქურხულიანთ უბანი – ნაუბნარი (ოზანი).

***ტყი(ს)პირი** – სათიბი (ზემომაჩხანი).

- უ -

უზუნანთუბანი – უბანი (ზემომაჩხაანი).

*უზუნდარა // გამარჯვება (იხ.).

*უზუნდარისტყე // გედიქისტყე (იხ.)

უზუნდარას მთა – მთა

უზუნდარასხევი – პატარა პერიოდული მდინარე.

უზუნდანთუბანი – უბანი (ზემომაჩხაანი).

უთრუთაანთწყალი//სოლაანთწყალი//ჩორტისწყალი(იხ.).

*უთრუთაანთხევი – ხევი, წყარო (არბოშიკი).

*უკანამხარი – ადგილი, სათიბი, საძოვარი, ვენახი (დედოფლისწყაროს და სიღნაღის მუნიციპალიტეტები).

უნაგირა – საძოვარი კაიწყლის ქვევით, ყაშებში. უნაგირს ფორმა აქვს (ზემოქედი).

*უნდურაანთი // უნდურაანი – უბანი (არბოშიკი).

უსენათის ქუჩა – ქუჩა უსანეთის ეკლესიასთან (ოზაანი).

*უსანეთი – სალოცავი, (ოზაანი).

—— //უსანეთის ნაეკლესიარი – ეკლესიის ნანგრევი, წმინდაგიორგის სახ-ის, ლუგელანწყლის ზევით, " – ქ.გ.

უსახელო მთა – მთა(428 მ) ვაშლოვანის ნაკრძალსა და მიჯნის ყურეს შორის.

უსახელო გორის ნასახლარი – ნასახლარი. ძვ. წ. VIII – VII სს. (ზემოქედი).

*უფადარი – ადგილი (დამონმებული აქვს ვახუშტი ბაგრატიონს).

- ფ -

*ფალიაშვილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ფარსადაანთხევი – საძოვარი, სახნავი ხრამისტავის გვერდით (გამარჯვება).

ფარნაოზ ლაპიაშვილის ქუჩა // გორკის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

***ფარხაანთი //**ფარხაანი – უბანი (ზემომარხაანი).

ფარხაჩაანი – 1) ტყე, სახნავი, საძოვარი სოფელთან ახლოს, სამხ-ით; **2)** უბანი ბნელაუბნის თავში (ზემომარხაანი);

***ფარხაჩაანის ხევი – ხევი** (ზემომარხაანი).

***ფარჯუანთკალოები – ადგილი, სათიბი** (ზემომარხაანი).

ფერსოფწყალი – წყარო (არბოშკი).

***ფინაანთხევი – ხევი** (ზემომარხაანი).

***ფიროსმანაანთი //** ფიროსმანაანი – უბანი (ზემომარხაანი, გამარჯვება).

ფიროსმანაანთუბანი // ტურის უბანი – უბანი. აქ ტურები ყმუიან (მირზაანი).

ფიროსმანაშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).

ფიროსმანაშვილის მუზეუმი – ნიკო ფიროსმანაშვილის სახლ-მუზეუმი (მირზაანი).

ფიროსმანი – პატარა სოფელი სამთაწყაროს თემში, მდ. ალაზნის მარჯვ. მხარეს. ზ.დ. 280მ დედოფლისწყაროდან დაშორებულია 48კმ-ით. დაარსდა 1989 წ. უდაბნოს ტიპის ადგილი იყო. აქ, ძირითადად, ცხოვრობს აჭარიდან ჩამოსული ხალხი, დაახლ. 180კომლი, ეროვნული შემადგენლობა – ქართველები. სოფელს სახელი ნიკო ფიროსმანის პატივსაცემად შეერქვა. სოფ. ფიროსმანი ექვემდებარება საქართველოს საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

***ფიროსმანის ქუჩა (იხ. ნიკო ფიროსმანაშვილის ქუჩა) –** ქუჩა ქალაქის ცენტრში. აქ ფიროსმანის ძეგლიცაა (დედოფლისწყარო).

ფოკა – უბანი ტყესთან ახლოს, სოფლის უკიდურეს სამხრ-ში. ფოკა სოფელია ნადირბულაყის მთაში. ამ მთასთან არის ბოგდანოვკა, ახალციხე, ახალქალაქი. იქ მრავალშვილიანობაა და ამ უბანშიც ისეთივე მრავალშვილიანობაა. ამიტომ დაარქვეს უბანს ფოკა (ზემომარხაანი).

ფორე მოსულიშვილის ქუჩა – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

ფოფიოყველანმინდა – ნიში მთავარანგელოზის ეკლსიას-
თან (ზემომარხაანი).

ფოშტიბულაღი – წყარო დიდველის თავში, ადრე აქ ფოსტა
იყო.

ფოხლიაღი – სახნავი (თავწყარო).

*ფრიდონამინა // ბელას ბაღი (იხ.).

*ფრიდონიაღი – ადგილი, ციხე (ზემომარხაანი).

ფრიდონ(თ)ციხე – კოშკი სოფლის აღმ-ით, X ს-ის ძეგლი.
ინფორმატორ ნინო შაქარაშვილის ცნობით, სოფელში
მეფე ერეკლეს მიერ აშენებული იყო 8 კოშკი. ახლა ეს
ერთი კოშკია შემორჩენილი (ზემომარხაანი).

ფრიდონი(ს)გზა – გზა, სტალინის ქუჩის გაგრძელება, მიდის
საფშელიკიაზე. აქ ერთი გლეხი ცხოვრობდა, სახელად
ფრიდონი (ზემოქედი).

ფურცელწყალი – წყარო ოლეზე, კოდის შემდეგ (ზემომარ-
ხაანი).

ფურცელწყლის ნასახლარი – ნასახლარი (ზემომარხაანი).

ფუტკრების წყალი – წყარო. გამოდის ფუტკრებში (სამრეკ-
ლო).

*ფრუშკასნაბინავარი – ადგილი (ქვემოქედი).

*ფშავლების უბანი – ფშავიდან გადმოსულთა უბანი (არხი-
ლოსკალო).

ფშავლების სასაფლაო – სასაფლაო სოფლის დას-ით, ფშავ-
ლების უბანთან (არხილოსკალო).

- ქ -

*ქადაგიძიაღი // ქადაგიძიაღი – უბანი (ზემომარხაანი).

- „ — //ქადაგიძიანთ უბანი – უბანი სოფლის განაპირას, სამხრ.-აღმ-ით“, – ქ.გ.
- *ქავთარაძის ქუჩა – ქუჩა (არხილოსკალო).
- *ქანქანი(ს)წყალი – წყარო (ოზაანი)
- ქარვასლის ნანგრევები – ადგილი სოფლის შესასვლელში. ეს ნანგრევები იმაზე მიუთითებს, რომ საქარავნო გზა გადიოდა გედიქის ხევზე (არბოშიკი).
- ქართული სასაფლაო –სასაფლაო (ხორნაბუჯი).
- ქარიშხელა – საძოვარი საკეციებთან. მიღებულია სიტყვის-გან „ქარიშხალი“ (ზემოქედი).
- *ქასაველა – ადგილი (არბოშიკი).
- *ქაჩალაანთი // ქაჩალაანი – უბანი (არბოშიკი).
- ქაჩალგორი – საძოვარი ჩანახეთის შემდეგ, ზემომაჩხაანსა და არბოშიკის საძოვრებს შორის (არბოშიკი, ზემომ-ზჩხაანი).
- *ქაცაანთი//ქაცაანი – უბანი (არბოშიკი).
- *ქედი – დასახლებული ადგილი. „ ზემოქედისა და ქვემოქედის ზოგადი სახელი“
- ქედები – საერთო სახელია ერთმანეთის მიმდებარე სამი სოფლის: ზემოქედი, ქვემოქედი და არხილოსკალო.
- ქეთევან დედოფლის ნავალი // ჩანკაანი (იხ.).
- ქეთევან წამებულის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).
- *ქეთონწყალი – წყარო (ოზაანი).
- ქეთოს ბინა – საძოვარი საბათლოს შემოსასვლელში. აქ ქეთო ცხოვრობსო (საბათლო).
- ქეციანწყარო – წყარო, რომელიც კურნავს ქეცს (საბათლო).
- ქვაბების მთა – სერი (581მ) გამოქვაბულებით ივრის ზეგნის სამხრ. ნაწილში. ქვაბების ფაუნა ენათესავება აფრიკის ფაუნას.
- *ქვაბთხევი – ხევი. გამოდის გედიქის ხევიდან (ოზაანი, მირ-ზაანი).

„ --- ხევი კონოლის შემდეგ, მირზაანის მხრიდან, ალავერდის დაბლა“, - ქ.გ.

ქვაკაცა ვენახი თელანყალზე (ზემომაჩხაანი).

ქვასროლიანთ გზა გზა. შირაქის გზის მონაკვეთი. ამ გზის დასაწყისში ცხოვრობენ ქვასროლიაანი, გვრიტიშვილები მეტგვარია (ზემოქედი).

*ქვევრიან(ი)ყელი – ნასოფლარი (გამარჯვება).

*ქვემოთეფები – სათიბი (ზემომაჩხაანი).

*ქვემომირზაანი – უბანი (მირზაანი).

„ ----- ნასოფლარი. ადრე აქ სოფელი იყო, შემდეგ მოსახლეობა ზემოთ გადასახლდა, ქვემომირზაანში კი ზედაშეები“, - ქ.გ.

ქვემოვაკე ტყე ამაღლების ეკლესიისაკენ (ოზაანი).

ქვემოთბილწყლები – ნაქალაქარი, საძოვარი (ქვემოქედი).

ქვემოტარიზანა – სახნავი, საძოვარი ნიახურას ქვემოთ (ოზაანი).

*ქვემოქედი – სოფელი შირაქის ვაკეზე. ზ.დ. 700მ., დედოფლისწყაროდან 41კმ. ექვემდებარება საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას. 1903-1905წწ. გადმოსახლდნენ ფშავლები, ხევსურები, მთიულები. მანამდის დასახლება არ ყოფილა თითქმის სამი საუკუნის განმავლობაში.

*აქ ახლა სახლობენ გვარები: აბრამოვი, აგაზარიანი, ავთანდილაშვილი, აზოვი, ალექსანდროვი, ანთაური, აპასოვი, აპრილაშვილი, არაბული, არსენიძე, არჩემაშვილი, აფთარაული, აფშინაშვილი, აფციაური, ალაჯანოვი, ახალაური, ბაგრიანცი, ბათიროვი, ბაიაშვილი, ბაინდურაშვილი, ბარამაშვილი, ბალიაური, ბეჟიტაშვილი, ბერაშვილი, ბერიაშვილი, ბერიკაული, ბეროშვილი, ბექაური, ბიკაშვილი, ბილონაშვილი, ბილოევი, ბოძაშვილი, ბუბუნაური, ბუთხაშვილი, ბუთხუზი, ბულანაური,

ბუნტური, ბურდული, ბუქური, ბუჭყურაშვილი, ბუჯირიშვილი, გაბათაშვილი, გაბიდაური, გადაევი, გაიდაროვი, გარაშვილი, გამცვლელაშვილი, გახუტელაშვილი, გვრიტიშვილი, გიგაური, გოგნელაშვილი, გოგოდაური, გოზალოვი, გრიგორიადისი, გუდაშვილი, გულიაშვილი, გულისაშვილი, გურასპაული, გურუღიანი, გურჯიევი, გუშარაშვილი, დავითური, ღარაული, დელიბაშვილი, დიდებაშვილი, დოჯურიშვილი, დურიშვილი, ელანიძე, ელიზბარაშვილი, ელიოზიშვილი, ელოვი, ერგიშვი, ზარიძე, ზახარიძე, ზედროვი, ზურაბაშვილი, თათარაშვილი, თათაროვი, თანდილაშვილი, თაქაევი, თაქთაქიშვილი, თეთრაული, თერმანაული, შუშიშვილი, იანვარაშვილი, ირანიაშვილი, იჩუაიძე, კაიშაური, კარატაული, კედელაშვილი, კობაიძე, კობიაშვილი, კოტორაშვილი, კოჭლიშვილი, კურეტიშვილი, ლაჩიშვილი, ლიქოკელი, ლოსეურაშვილი, მამიაური, მამუკაშვილი, მანთანჯიროვი, მანსიკაშვილი, მარაული, მარტიაშვილი, მახაური, მგელაშვილი, მთვარელაშვილი, მიგრიაული, მინასოვი, მინდოლაური, მირზაევი, მოსიევი, მუკვერაშვილი, მურთაზაშვილი, მურჯიკნელი, მჭედლიშვილი, მჭედლური, ნადირაშვილი, ნათათრალაშვილი, ნათელაშვილი, ნაყეური, ნეკრესელაშვილი, ნიკიფოროვი, ნინოშვილი, ობოლაშვილი, ობგაიძე, ოთიაური, ორთავიძე, ოხანაშვილი, პაპიაშვილი, პაპუაშვილი, პარასკიევი, პეტრიაშვილი, პოპოვი, პორფიროვი, ჟამიაშვილი, ჟიჟიაშვილი, რაზიკაშვილი, სარიევი, საფაროვი, სვარიძე, სიბოშვილი, სისაური, სონოვი, სოხურაშვილი, სუარიშვილი, სულხანიშვილი, ტეტიაშვილი, ტოხიშვილი, ტუქსიშვილი, ტუხაშვილი, უთურგაული, უსტარაშვილი, უძილაური, ფადიურაშვილი, ფაფალიშვილი, ფალუფანოვი, ფაფიაშვილი, ფიცხელაური, ფოცხვერაშვილი, ფხიკლიშვილი, ქავთარაძე, ქეთელაური, ქეთე-

ლაური, ქერაული, ქეშკაშვილი, ქისტაური, ქიტიაშვილი, ქორთოშიძე, ქოქოევი, ქოჩაშვილი, ქუმსიაშვილი, ღებიაური, ღერუაშვილი, ღუდუშაური, ყარალაშვილი, ყაყიჩაშვილი, ყვინიშვილი, ყლარტიაული, ყორიალური, ყურაულლ, შაქრადე, შიოლაშვილი, შიოშვილი, ჩარბო-
დაშვილი, ჩიტაური, ჩიტაშვილი, ჩიტოშვილი, ჩობლაუ-
რი;ჩოქური, ჩოხელი, ცაბაურაშვილი, ცალულელაშვი-
ლი, ცხოვრებაშვილი, ცხოვრებაშვილი, ძებნიაური, ძველაური, ნელაური, ნიკლაური, ნონკოლაური, ჭიკაი-
ზე, ჭინჭარაული, ჭოლიკიშვილი, ხალხელაური, ხახა-
ბუელი, ხეტეშვილი, ხელეური, ხიზანიშვილი, ხისფე-
რაშვილი, ხომასურიძე, ხორნაული, ხუმირაშვილი, ხუ-
ციაშვილი, ხუციშვილი, ხუცურაული, ჯურვალაძე, ჯი-
როვი, ჯღუთაშვილი...

ქვისანგალი – ვენახი ტინილელესთან (არბოშიკი).

***ქვიშიანი** – წყარო (სამრეკლო, გამარჯება).

ქვიშიანი – საძოვარი, მინდორი ელიის ძირში, დედოფლის-
წყაროსთან. ქვიშიანი ადგილია (მირზაანი).

ქვიშიანალმართი – აღმართი ენამთაზე (სამრეკლო).

ქვიშიანწყალი – წყარო სოფლის სამხრ-ით, დიდ ტბასთან,
ენამთის ძირას (სამრეკლო).

***ქიზიყი** – მხარე აღმოსავლეთ საქართველოში.მოიცავს
ახლანდელი სიღნაღისა და წითელწყაროს რაიონებს.
დამონმებულია უძველეს ქართულსა და უცხოურ
წყაროებში. ნ. კამბეჩოვანი.

„----- //ხიზიყი//ქიზიხი//ყისიხი//კამბეჩოვანი – გარდა ამ
ფონეტიკური ვარიანტებისა, ქიზიყის ანტიკური ხანის
სახელწოდებაა კამბეჩოვანი. ტოპონიმი „ქიზიყი“ მე-15
ს-დან გვხვდება.ქიზიყს ბატონი არ ჰყოლია,უშუალოდ
მეფეს ემორჩილებოდა. მიტომ ქიზიყს „უბატონო
ქვეყანას (მხარეს)“ ეძახდნენ. სამხედრო დაყოფის

მიხედვით, ქიზიყი (ოთხი სადროშოდან) შედიოდა პირველ სადროშოში",- ქ.გ.

ქიზიყის ქუჩა // ძნელადის ქუჩა (ერქვა) (იხ.).

ქიტესის ნაბინავარი – საძოვ. ნაცვლიკალოსთან(ოზაანი).

*ქლივრები – ადგილი, ხევი (ოზაანი).

*ქოროლლი – მინდორი. საძოვარი იორის ნაპირზე (ოზაანი).

ქოტიაანთკალოები – სახნავი შირაქის ველზე. ქოტიაანი ნასრაშვილების მეტგვარია (ზემომაჩხაანი).

*ქოტიაანთსერი – ადგილი, სათიბი, სერი (ზემომაჩხაანი).

*ქოქარაანთნაბინავარი – ადგილი (ქვემოქედი).

*ქოჩები – ადგილი, მთა (დედოფლისწყაროსთან, გამარჯვე-ბა), აგრეთვე სამრეკლო.

„ – საძოვარიცაა. აქ ადრე იდგა სამხედრო ნაწილი და სეტყვის სანინაალმდეგო პუნქტი (სამრეკლო)“, - ქ.გ.

ქოჩების ტბა – პატარა ტბა შირაქის ვაკესა და ივრის ზეგანს შორის, სამკურნალო თვისებების მქონე. გაუდინარია.წყალი მომლაშოა. ზ.დ. 775მ., უდიდესი სიღრმე 3, 2 მ. ერთ-ერთი (მეცნიერის) აზრით, ქოჩების ტბა წარმოადგენს კასპიის ზღვის ნაშთს. არსებობს ქოჩების ტბის დაშრობის საშიშროება (სამრეკლო)

*ქოცოსწყალი – წყარო (ოზაანი).

*ქოხსუკანი – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).

*ქსნელებისუბანი (ქსნელები) – ქსნის ხეობიდან ჩამოსახლებულთა უბანი (არხილოსკალო)..

ქსნელების სასაფლაო // შრომისიმედის სასაფლაო – სასაფლაო, სადაც დაკრძალულია ქსნის ხეობიდან გადმოსახლებული ხალხი. ამ ტერიტორიაზე იყო კოლმეურნეობა „შრომის იმედი“ (ზემოქედი).

ქოჩორადგზა – გზა. დედოფლისწყაროს გზის მონაკვეთი (ზემოქედი).

*ქუმბათი – ვენახი (არბოშიკი, ზემომაჩხაანი).

„---კერძო ვენახები ალაზნის ველზე. სოფლიდან 7 კმ-ითაა დაშორებული. ეს ადგილი მაჩხაანმა მიიღო გოგრას (იხ. გოგრას მიჯნა) თაოსნობით“, - ქ.გ.

ქურმუხის წმინდაგიორგი // წმინდაგიორგის ეკლესია – ნიში, ეკლესია. ქურმუხის ეკლესია XIII – XIV სს) საინგილოშია, კახის რ-ნში. მე-17 ს-ში შაჰ-აბას I-მა ჰერეთის ეს ტერიტორია ქურმუხიურთ კახეთის მეფეს, ალექსანდრე II-ს ჩამოართვა და ლეკებს გადასცა. დღეს ეს ტერიტორია საინგილოს შემადგენლობაშია. აქ, სამთაწყაროში, გადმოიტანეს იქაური ქურმუხის ეკლესიის წმინდა ქვა (რომელიც გამოაცალეს ქურმუხის წმ.გიორგის ეკლესიას) და პატარა ეკლესიაც აუშენებიათ, წმინდაგიორგის სახელობისა, რომელიც სოფელს გადმოჰყურებს სამხრეთიდან (სამთაწყარო).

***ქურხულაანთი // ქურხულაანი** – უბანი. აქ სახლობენ ქურხულაშვილები (ოზაანი).

„ --- **ქურხულაანთუბანი // დაბლაუბანი** – ალ. ლლონტის ექსპედიციიდან 3 ათეული წლის შემდეგ ეს უბანი ნაუბნარად ჩამაწერინეს“, - ქ.გ.

***ქურხულიანთ წყალი** – წყარო ძველ დასახლებაში, ძველ ოზაანში (ოზაანი).

ქუშისხევი – მოკლე, პერიოდული მდინარე. მიედინება ნატბეურის ვაკის დას. ნაწილში.

ქუშების თავი – ქედი.

- ლ -

***ლართწყალი** – საძოვარი, ხევი (არბოშიკი).

***ლალვი(ს)ნაღობი** – ხევი, ღელე (ოზაანი).

ღელეები სახნავი მლაშეხევთან (არბოშიკი).

ღელისადმოვარი. ესაზღვრება წითელვარსკვლავს. ჩავარ-
დნილი, ტაფობი ადგილია (ზემოქედი).

***ღვთისმშობელი – სალოცავი (ზემოქედი).**

**ღვთისმშობლის ეკლესია – ეკლესიის საძირკველიაა შე-
მორჩენილი სკოლის მიმდებარე ტერიტორიაზე (ზემო-
მაჩხაანი).**

**ღვთისმშობლის ხარების ეკლესია – ეკლესია (მშენებარე
იყო 2008 წ.) ფშავლების უბანში, იქ, სადაც ბავშვების
სისხლიანი კალო გამართა შაჰ-აბასმა (არხილოსკალო).**

**ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია – ეკლესია რუსთავე-
ლის ქუჩაზე (დედოფლისწყარო).**

**ღვთისმშობლის ნიში – სალოცავი სასაფლაოზე, XX ს (არ-
ბოშიკი).**

***ღიუიანთჭა – ჭა (სამრეკლო).**

ღოლიანი – ტყე ნახშირწყალზე (სამრეკლო).

ღოლიანის წყალი წყარო ღოლიანში (სამრეკლო).

**ღოლოიანი – საძოვარი შირაქის ველზე. აქ ბევრი ღოლო
მოდიოდა (ზემომაჩხაანი).**

ღორაშვილების უბანი – უბანი (გამარჯვება).

**ღორი(ს)წყლის ხევი – მოკლე, პერიოდული მდინარე. აქ ბევ-
რი ღორია (ქვემოქედი).**

***ღრიმაღლე//ღრმაღლე – ხევი, ღელე (არბოშიკი).**

***ღრიმახევი // ღრმახევი – ხევი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).**

- ყ -

ყაზახის წყალი – ხეობა ტყეში (ქვემოქედი).

***ყაზბეგის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).**

**„ ——— //ხალტურის უბანი – ქუჩა, უბანი, სადაც მდიდარი
ხალხი ცხოვრობს“**

***ყათარი (თურქ.) – ადგილი, წითელი მიწა (ზემომაჩხაანი,
გამარჯვება).**

ყალადარა – მთა.

ყალადარის ნამოსახლარები – ნასახლარები (ძვ.წ. II-I სს)
ყალადარის სერზე, დიდი შირაქისველზე.

ყანლის სერი – ქედი.

*ყარალწყალი – წყარო (სამრეკლო).

*ყარალაჯი // ყარლაჯი (თურქ. შავი ხე) – სათიბი (დედოფ-
ლისწყარო); მცირე ქალაქი ძველ კამბეჩოვანში (ვახუშ-
ტი). „ სათიბი ენამთასთან“ (ხორნაბუჯი).

*ყარლნი(ს)ხევი – ხევი ძეძვიანხევეთან (არბოშიკი).

*ყარლ ო – ზამთრის საძოვარი (ზემომაჩხაანი), ადგილი (არ-
ბოშიკი).

*ყარლომყელი – გზა ყარლოსკენ (არბოშიკი).

*ყაშები – ტყე, საძოვარი, ჯაგნარი (ქვემოქედი, ზემოქედი).
აგრეთვე: ფიროსმანი, არხილოსკალო, სამთანყარო:
ზემოქედსა, სამთანყაროსა და სახელმწიფო საზღვარს
შორის (საზღვართან).

ყაშების დიდრუვი – საძოვარი (ზემოქედი).

ყაშის სერი – ქედი ივრის ზეგანსა და ალაზნის ხეობას შო-
რის.

*ყაჭანთი//ყაჭაანი – უბანი (ოზაანი).

ყაჯირის სერი – ქედი, საძოვარი ივრისპირას (ზემომაჩხაა-
ნი).

*ყველანმინდა – 1) ეკლესია(შუა საუკ-ბი)რობიტაანთუბან-
ში (ზემომაჩხაანი); 2) ეკლესია XVIII- XIX ს (მირზაანი).

ყველანმინდის მცირე ეკლესია XVIII ს (ოზაანი).

ყიყლიჭოანთნაკალაური – ადგილი მიშმირში. ყიყლიჭოანი
ალადაშვილების მეტეგვარია (არბოშიკი).

ყოვლადწმინდა მარიამ ღვთისმშობლის ეკლესია – ეკლე-
სია (მირზაანი).

*ყორეები – სათიბი შირაქის ველზე (ზემომაჩხაანი).

ყორლანი – ნაქალაქარი სოფ. გამარჯვების ბოლოს (თავწყარო).

ყორლანე(ე)ბი – სოფლის საზღვრები ჩრდ-ით. ყორლანი – მინაყრილისგან ამალღებული ადგილი, გორა (ზემოქედი).

*ყორჩიანთუბანი – უბანი სოფლის სამხ-ით (ზემომაჩხაანი).

ყრილობის გორი – ამალღებული ადგილი ტარიბანაში. აქ თათბირობდნენ მწყემსები (გამარჯვება).

ყუმურის(ყუმროს) მთა – მთა ივრის ზეგანზე, ვაშლოვანის სახელმწ. ნაკრძალის დას. ნაწილში. სიმაღლე 578 მ. შე- მოსილია ძეძვისა და ღვინის ბუჩქნარით.

ყუმურის ხევი – სევი, მოკლე, პერიოდული მდინარე. სათა- ვეს იღებს ნიკორციხის წყლიდან, ჩადის ტარიბანაში (სამრეკლო).

*ყურე – ადგილი (არბოშიკი).

„ --- სახნავი. გზორიანის ვენახების გაგრძელება“, - ქ.გ.

*ყუში(ს)ხევი – ხევი (სამრეკლო).

- შ -

*შავგუბე – წყარო (არბოშიკი).

*შავი მთა // შამთა – მთა, ტყე (ქვემოქედი).

*შა(ვ)მთა // შავი მთა – ტყე, მაღლობი დილიჩაში.

„ - შორიდან შავად მოჩანს. შა(ვ)მთის იქით აზერბაიჯანია, უკან ჯერ ესაზღვრება ახმეტის რაიონის საძოვრები – ღორისწყალი, ლეკისწყალი... შემდეგ ალაზანი, ალა- ზანგალმა აზერბაიჯანის სოფლები. აქ ასეთი სადღეგ- რძელოა მიღებული: შავი მთიდან შავ ზღვამდე საქარ- თველოს გაუმარჯოსო“, - ქ.გ. (ზემოქედი, არხილოსკა- ლო, საბათლო).

შავმთის დედათა მონასტერი – მონასტერი შა(ვ)მთაზე, სა-
დაც, გადმოცემით, ბოლო ღამე გაუთევია სპარსეთის
გზაზე დამდგარ ქეთევან დედოფალს.

შავჭრელები – საძოვარი შირაქზე (სამრეკლო).

შავკრანჩხი – ქვიანი ადგილი ყარღოზე (არბოშიკი).

შაშვიაანთ ნაბინავრები – ნასახლარი სამგლე გორასთან.

შაშვიაანი ბუჩუკურების მეტგვარია (არხილოსკალო).

*შამთა // შავი მთა (იხ.).

შამთის გზა||შავი მთის გზა (იხ.).

შარახევი – უბანი (ქვემოქედი).

შებილები – გორა, ხრეშის საბადო სოფლის ჩრდ-ით. აქედან
კირქვას რუსთავეში ეზიდებიან. აღმოაჩინა ლევან შეით-
ნიშვილმა (სამრეკლო).

*შვინდიანწარაფი – ადგილი, ღელე, ხევი (ოზაანი).

შვინდიანხევი – წყლიანი ხევი. აქ ერთი ბავშვი გაუტაციათ
ლეკებს და იქ მოხუცებულა. ერთხელ გატაცებული
შეხვდა ქართველ გეოლოგს და უთქვამს – მე მახსოვს,
რომ შვინდიანხევიდან გამიტაცეს და კიდეც არის ის
წყალიო? (თავწყარო).

შინმოუსვლელთა მემორიალი – მემორიალი სოფლის ცენ-
ტრში (ქვემოქედი).

შინმოუსვლელთა ობელისკი – ობელსკი სოფლის ცენტრში
(ზემოქედი, არბოშიკი).

*შინმოუსვლელთა პარკი – პარკი, გაშენებულია 25 ჰა-ზე
(ზემომაჩხაანი)

შირაქი // დიდი შირაქის ვაკე (ველი) – (იხ.).

შირაქის გზა – ასფალტიანი გზა, ჩადის სოფლის გვერდით,
აღმ-ით, ქედებისკენ (სამრეკლო).

*შირაქის ქუჩა – ქუჩა (ზემოქედი, დედოფლისწყარო).

შრომის იმედის სასაფლაო // ქსნელების სასაფლაო (იხ.)

***შრომის ქუჩა – ქუჩა (სამრეკლო).**

„ – სოფლის ხალხს სურდა ამ ქუჩისთვის დაერქმიათ აგვისტოს ომში დაღუპული ბიჭის, გიორგი აბიათარის, სახელი“, - ქ.გ. (სამრეკლო).

შუანამთა – მთა დიდი შირაქის საზღვარზე.

შუაუბანი // მეორე უბანი // ლენინის უბანი – ქუჩა, უბანი (სამთაწყარო).

შუაუბნის წყარო – წყარო სოფლის ცენტრში, შუაუბანში (სამთაწყარო).

შავჭრელები – საძოვარი შირაქზე (სამრეკლო).

- ჩ -

***ჩათმა – 1) ადგილი, სათიბი (არბოშიკი); 2) ზამთრის საძოვარი (ზემომარხაანი).**

„ – – // ჩათმის ტაფობი – საძოვარი სოფლიდან 50 კმ. მდ. ივრის ნაპირთან, ესაზღვრება აზერბაიჯანის სოფ. ქე-სამანს. ეს ადგილები ეკუთვნის ზემომარხაანს“, - ქ.გ.

ჩაილალი – სახნავი, საძოვარი. ადრე აქ ვენახები იყო. ესაზღვრება ახმეტის რ-ნის ბულდალოს ყურეს. ჩაილალი თათრული სიტყვაა, ნიშნავს ქვიან ადგილს (საბათლო).

ჩაილალის ვენახები – ვენახები ალაზნის ნაპირას (საბათლო).

ჩაკიდულა – გზა დილიჩის მხრიდან ალაზნისკენ. დიდი დაღმართია და ამიტომ უწოდეს ჩაკიდულა (ზემოქედი).

***ჩალაზაანთი // ჩალაზაანი – უბანი (არბოშიკი).**

ჩალაზაანი – ხევი (ოზაანი).

ჩალათხევი // ჩალიანხევი (იხ.).

ჩალამბრიანხევი – ხევი მიშმირიდან დიდველიხევში. აქ უხვადაა ბალახი ჩალამბარა (არბოშიკი).

***ჩალიაან(თ)ხევი – სათიბი, ხევი (ზემომარხაანი); ხევი, ტყე (ყოფილი სოფ. წითელწყარო). აგრეთვე: სამრეკლო,**

„ ——— // ჩალათხევი – ხეობა, სათიბი, სახნ. შირაქში, დიდ ტბასთან. აქ ნასახლარებია. ძვ.წ. III-II ათასწლ. (სამრეკლო)“, - ქ.გ.

*ჩამადანთ გორა – ბორცვი. აქ ნასახლარია (დედოფლისწყაროსთან).

ჩამადანთგორის ნამოსახლარი – ნასახლარი ძვ.წ. I ათასწლ. (დედოფლისწყარო).

ჩამონგრეული კლდეები – კლდეები სოფ. ფიროსმანთან (ქვემოქედი).

*ჩანახეთი – 1) სათიბი, საძოვარი (არბოშიკი); 2) კლდე (ზემომაჩხაანი).

*ჩანკაანთწყალი – კალოები (სამრეკლო).

ჩანკაანი // ქეთევან დედოფლის ნავალი – ერთგვარი შიდასასაზღვრო ადგილი ორ სოფელს, ბოდბისხევსა და ზემომაჩხაანს შორის. ინფომატორის ცნობით, ამ ორი სოფლის მოსახლეებმა გადანყვიტეს დაედგინათ საზღვარი. ამ მიზნით ორივე მხარემ თავ-თავისი ხარი გამოიყვანა. ბოდბისხეველების ხარმა ისე გაიწია, რომ მათი სოფლისკენ მეტი მიწა რჩებოდა. მაშინ ერთმა მაჩხაანელმა, სახელად გიგიბაცამ, ძლიერი ხმის მქონე კაცმა, ისე დასძახა ხარებს, რომ ხარებმა შიშისგან გეზი იცვალეს, მრუდედ წავიდნენ, რის შედეგადაც მეტი მიწის ნაკვეთი მაჩხაანელებს დარჩა. ამ ნაკვეთს ჰქვია ჩანკაანი. გადმოცემით, ჩანკაანის გზაზე სპარსეთში მიმავალი ქეთევან დედოფალი გაუტარებიათ (ზემომაჩხაანი).

ჩანკაანის გორანამოსახლარები – ნასახლარი ძვ.წ. II ათასწლ. ჩანკაანის მიდამოებში, დიდი შირაქისველზე.

*ჩარკაანი – ადგილი, სათიბი (ზემომაჩხაანი).

ჩარგალთგორი – გორა. აქ ნიშია (ქვემოქედი).

*ჩაყურული – კალოები (არბოშიკი).

ჩახრელა – ჩანჩქერი ხრამისთავსა და მწარე წყალს შორის (დედოფლისწყარო).

***ჩახრიალა** – წყარო (ოზაანი).

***ჩერქეზისხევი** – ადგილი (არბოშიკი).

***ჩილახი** – ადგილი (სამრეკლო).

ჩილრის წყალი – წყარო ჩილარში, შემდეგ მილებითაა გაყვანილი ენამთაში (სამრეკლო).

***ჩილრიხევი** – ადგილი, ხევი (სამრეკლო).

ჩინარი – ტყე, ადგილი ალაზნის პირას. აქ ადრე იდგა 800-წლიანი ჩინრის ხე, რომელიც ქარიშხალმა წააქცია. მის ფესვზე კვლავ ამოვიდა ჩინარი. ამ ადგილს საქეიფო-დაც იყენებენ (ქვემოქედი);

***ჩინრისწყარო** – წყარო ალაზნის პირას, ჩინრის ხესთან (არხილოსკალო).

ჩირფილო // **დამპალწყალი** (იხ.).

*** ჩირფილო** – სათიბი (არხილოსკალო).

***ჩირფილოსყურე** – ადგილი ალაზნის პირას (ქვემოქედი).

ჩიჩინოვკა // **სეჩინოვკა** // **სამრეკლო** (იხ.).

ჩობანდალი – მთა, სერი.

ნასოფლარი. **სოანე ბატონიშვილის აღწერაში ჩობანდალი სოფლად არის მოხსენიებული**“, -ქ.გ.

ჩორბაკანთკალო – ზეთსახდელი ქარხანა. ეკუთვნოდა თავად ღვინიაშვილს, რომელიც გაუტეხელი კაცი იყო და რუსებმა ჩორბაკა შეარქვეს (სამრეკლო).

ჩოლოყაშვილის ქუჩა // **ლენინის ქუჩა** – ქუჩა (ხორნაბუჯი).

ჩორტისწყალი // **უთრუთაანთ წყალი** // **სოლაანთწყალი** – წყარო. აქ უთრუთაანები და სოლაანები ცხოვრობდნენ. ჩორტი კაცის მეტსახელია (არბოშიკი).

ჩოხელეების ნიში – სალოცავი დილიჩაზე (ზემოქედი).

ჩოხელთა გორა – გორა ყაშებში, სოფლის ჩრდ-ით. იქ სახლობენ ჩოხელები (არხილოსკალო).

*ჩრდილები – ადგილი (ოზაანი).

„ --- სახნავი თავწყაროს მოპირდაპირე მხარეს“, - (ოზაანი).

- ც -

ცაბაურთგორი – გორა. აქ ნიშიცაა (ქვემოქედი).

*ცაკაანთი//ცაკაანი – უბანი (ზემომაჩხაანი).

ცარსკიე კოლოდცი // დედოფლისწყარო (იხ.).

ცერა გზა – გზა. ცერად გადიოდა ხუტურურებზე და ჩადიოდა სადგომებში (ზემოქედი).

ციგიაანთბინები // ციგიბინები //ციგბინა – საძოვარი სოფელთან, ვაკე ადგილას. ამ ადგილას ცხერის ბინა ჰქონდა მდიდარ თუმს, ციგიშვილს, - ქ.გ.

ციგბინა //ციგიბინები //ციგიაანთბინები (იხ.).

ციგიბინები||ციგიაანთბინები (იხ.).

ცივგომბორის ფერდები – გომბორის მთის გაგრძელება სოფლის საზღვართან (სამთწყარო).

ცისკარაანთგორა – გორა ქალაქის მოსაზღვრედ (ზემოქედი).

ცისკარაანთგორის ნასახლარი – ნასახლარი (ძვ.წ. VIII-VII სს).

*ციცაინყარო – წყარო. ციცა თიკუნია ვანო ყორჩიაშვილისაო (სამრეკლო).

„ – გამოდის სოფლის აღმ-ით. ეს წყარო გააკეთა ციცა ყორჩიაშვილმა, რომელიც მაშინ იყო საბჭოს თავჯდომარე,“- ქ.გ.

*ცლუნკაანი – სოფელი (ოზაანის თემი). ხალხ. გააზრებით, ცლუკაანი = სულ უკაანი, უკანა.

„ — //ცულუკაანი – მე რომ ჩავინერე, უკვე სოფ. ოზაანის უბნად ითვლებოდა, - ქ.გ.

ცლუნკაანის სასაფლაო – სასაფლაო (ოზაანი).

ცულუკაანი // ცლუნკაანი (იხ.).

ცლუნკაანის ყველანმინდა – ეკლესია (ოზაანი).

ცრემლისწყალი – წყარო სოფლის აღმ-ით, დიდი ტბის გვერ-
დით. ცრემლივით ცოტა მოდის (სამრეკლო).

*ცხაკაიას ქუჩა – იხ. მირზა გელოვანის ქუჩა.

ცხრააპრილის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ცხრადმის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

- ძ -

ძაგაანი // საძაგაანო (იხ.).

ძაღლუას ხევი – ხეობა. პატარა მთის გაღმა. ძაღლუა კაცის
სახელია (ზემომაჩხაანი).

ძეძვიანხევი – მშრალი ხევი, საძოვარი. აქ ბევრი ძეძვია (არ-
ბოშიკი).

ძველი ოზაანი||ნაქოხრები – (იხ.)

*ძელმინები – ადგილი (არბოშიკი).

*ძეძვიანხევი – ხევი, საძოვარი (არბოშიკი).

*ძველიანსერები – საძოვარი (არბოშიკი).

*ძველმინები – ადგილი (არბოშიკი).

ძველი სასაფლაო – სასაფლაო ქალაქის თავზე, ტაფობ ად-
გილას. ახლა გაუქმებულიაო (დედოფლისწყარო).

*ძირტკბილაან(თ)გორა – მაღლობი მილიონასთან. აქ ძირ-
ტკბილაა გავრცელებული (არხილოსკალო).

*ძნელადის ქუჩა – ქუჩა. „ახლა ქიზიყის ქუჩა ჰქვია“, ქ.გ.
(დედოფლისწყარო).

ძნელადის ქუჩა // ქიზიყის ქუჩა – ქუჩა. ახლა ძნელადის ქუ-
ჩა ჰქვია (ხორნაბუჯი).

*წანწკარა – წყარო (არბოშიკი). აგრეთვე ფიროსმანი, სამ-
თანყარო;

წარაფი(ს)წყარო – წყარო ყარლოზე (არბოშიკი).

წანაანთუბანი – სოფლის ჩრდ-ით. წანა კაცის სახელია (გა-
მარჯვება).

*წერეთლის ქუჩა - ქუჩა

წვერისანგელოსი – ნიში ახოობის ბოლოს. ხანდოდან ჩამოი-
ტანეს გერიტიშვილებმა (ზემოქედი).

წვეტიანგორა -ნასოფლარი. გადმოჰყურებს სოფლის სასაფ-
ლაოს. აქ 5-6 მეტრიანი გვირაბია გაკეთებული (გამარ-
ჯვება).

წვრილ(ი)ქედი – ქედი. ვინრო გასასვლელი ბულაყის თავზე,
ქსნელების უბნის ქვემოთ (ზემოქედი).

წითელვარსკვლავი // მთიულების უბანი // გერმანელების
უბანი – უბანი სოფლის დას-ით, განაპირას. ტოპონიმი
მოდის სოფლის კოლმეურნეობის სახელიდან „წითელი
ვარსკვლავი“. ამ უბანში მთიულები სახლობენ (ზემო-
ქედი).

წითელვარსკვლავის სასაფლაო – სასაფლაო ცენტრთან
(ზემოქედი).

*წითელვარსკვლავის ქუჩა – ქუჩა (ზემოქედი).

წითელვარსკვლავის წყარო – პატარა წყაროს ხევი სოფ-
ლიდან ნკმ (ზემოქედი).

*წითელი საბათლო // საბათლო (იხ.).

*წითელწყალი – ადგილი, სათიბი (სამრეკლო).

*წითელწყარო // ნაცარიანი // ხორნაბუჯი (იხ.).

წითელწყარო // დედოფლისწყარო (იხ.).

*წიკლოაანთხევი – ხევი (ოზაანი).

წილოსნის ქუჩა – ქუჩის არაოფიციალური სახელი. წილოსანი იყო ახალგაზრდა ბიჭი, რომელიც იმ ქუჩაზე ცხოვრობდა და დიალუპა (ფიროსმანი).

*წინამხარი – ვენახი, სახნავი, ზამთრის საძოვრები ალაზნის პირზე. სოფლიდან 38კმ (ზემომაჩხაანი).

წისქვილისყელი – 1) სახნავი, საძოვარი ლელეების თავზე (არბოშიკი); 2) გადასასვლელი გზა, 5-6-კილომეტრიანი მონაკვეთი (გამარჯვება).

*წისქვილი(ს)წყალი – წყარო კოტაანში (არბოშიკი).

წმინდაელიას სამლოცველო – 1) ნამონასტრალი VI-XI სს (სამრეკლო); 2) სალოცავი (მირზაანი).

წმინდაგიორგის ეკლესია – დიდი ტაძარი (გვიანი შუა საუკუნეები) ბენაანებში (ზემომაჩხაანი).

წმინდაგიორგის სამლოცველი – პატარა ნიში ჩინრის ხესთან (არხილოსკალო).

წმინდაგიორგის ეკლესია // ქურმუხის წმინდა გიორგი (იხ.).

წმინდაგიორგის სასაფლაო – სასაფლაო (ზემომაჩხაანი).

წმინდაელიას ეკლესია – ეკლესია ელიას მთაზე, სოფლის სამხ-ით (ზემომაჩხაანი).

წმინდაკვირიკეს ეკლესია – ეკლესია (არბოშიკი).

წმინდამარიამი – ეკლესია (ოზაანი).

*წმინდანიხო – სალოცავი (ზემომაჩხაანი).

წმინდანიხოს სასაფლაო // იაკობიანთ სასაფლაო (იხ.),

წმინდანიხოს ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

წმინდასტეფანე – ეკლესია, შუა საუკუნეების ძეგლი ახალ სასაფლაოზე (ოზაანი).

წყალსადენის გორა – გორა მლაშენყლის ბოლოზე (არხილოსკალო).

წყარო – უჩვეულო წყარო, რომელსაც ცეცხლი ეკიდება. ალბათ გოგირდოვანია. მდებარეობს თეთრ სალოცავთან ახლოს, სოფლის აღმ-ით 4კმ-ზე (სამთანყარო).

***წყაროს ქუჩა** – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

***წყაროსწყალი** – წყარო (გამარჯვება).

***წყლი(ს)პირი** – ადგილი ალაზნის ველზე.

- ჭ -

***ჭავჭავაძის ქუჩა** – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

ჭალა – მდ. ალაზნის ნაპირი სოფლის ჩრდ-ით (ფიროსმანი).

ჭალის ტყე – ტყე სოფლის ჩრდ-ით, მდ.ალაზნისა და ივრის კალაპოტების გასწვრივ, ჭალის მოსაზღვრედ (ფიროსმანი).

***ჭალი(ს)ხევი** – ხევი, ტყე (ოზაანის თ.).

***ჭაჭუნა** – ადგილი ივრის ნაპირზე (ზემომარხაანი).

ჭაჭუნას აღკვეთილი – დაცული ტერიტორია შირაქის დას-ით. შირაქისგან გამიჯნულია ქუშებისთავის, ნაზარლების და ყალადარას მთებით. ფართი 5200 ჰა. იყენებს სხვადასხვა სოფელი: სამრეკლო, გამარჯვება, არბოშიკი, და სხვა. აგრეთვე სიღნაღის მუნიცი-ის სოფლები.

ჭიანთტყე – ტყე სოფლის მიმდებარედ, ჩრდ-ით. ჭიანთ მეტევარია (ზემომარხაანი).

ჭირხლისწყალი – წყარო, ხევი. სათავეს იღებს ლეტნიკის მთიდან მიდის ენამთაში, იქიდან მდ. ალაზნის უერთდება. სოფელს შუაზე ყოფს. წყაროს სახელი დაკავშირებულია რთვილთან. იმ მიდამოს, სადაც ეს წყალი გამოდის, რთვილი, ანუ ჭირხლი ედება (სამრეკლო).

***ჭირხლი(ს)წყარო** – წყარო (სამრეკლო).

აქ ერეკლე II -ს ორჯერ ჰყავს ლეკები დამარცხებული, - ქ.გ.

ჭიღვიაანთნაკალაურები – სახნავ-სათიბი დათუკიშვილების ნასაჩხარზე (არბოშიკი).

***ჭილიტაანთი // ჭილიტაანი – უბანი (ზემომაჩხაანი).**

„----- // ჭილიტაანთუბანი“, -ქ.გ.

***ჭიროულები – ადგილი ქვემოქედის თემში, სადაც ფშავი-დან, სოფ. ჭიროდან, გადმოსახლებულები ცხოვრობენ.**

***ჭოეთი // ჭუეთი – 1) დასახლებული ადგილი ქ. დედოფლისწყაროსთან;**

„----- 2) წყლიანი ხევი. ნაწილი დედოფლისწყაროს ეკუთვნის, ნაწილი სიღნაღის მუნიციპ., - ქ.გ.

ჭოეთი // ნიკოლაევკა // ლენინოვკა – .სოფელი გომბორის ქედის სამხ.- აღმ. დაბოლოებაზე. ზ. დ. 810მ, დედოფლისწყაროდან 7 კმ-ითაა დაშორებული. პატარა სოფელია, 125-კაციანი. ჯერ ნიკოლაევკა ერქვა, შემდეგ ლენინოვკა. დღეს ამ სოფლის სახელია ჭოეთი. 2007 წელს ცხოვრობდა ქართველების 3-4 ოჯახი ლომსაძეები, დარჩიამფილები, თამარაშვილები. ცხოვრობენ ბოშები (საქართველოში მცხოვრები სხვა ბოშებისგან განსხვავებით, ამ ბოშებს აქვთ პირადობის მოწმობები), რუსები, აზერბაიჯანელები, უკრაინიდან ჩამოსული ხახოლები. იგი ექვემდებარება საქ.-ს საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.

ჭოეთის ციხე // ხორნაბუჯის ციხე (იხ.).

ჭოეთის ტყე // ლეტნიკის ტყე (იხ.).

ჭოლიკწყლები – წყაროები. ეს სახელი ფშავიდან აქ დასახლებულებმა დაარქვეს (ქვემოქედი).

***ჭრელაანთი // ჭრელაანი – უბანი (არბოშიკი).**

ჭრელი ეკლესია – შემორჩენილია საძირკვლის ნაშთი (ოზაანი).

***ჭოტი(ს)წყარო – წყარო (გამარჯვება).**

***ჭუეთი // ჭოეთი – (იხ.).**

ჭყიტაძე – ტყე სოფლის ბოლოს. ჭყიტა ჭუჭულაშვილის მეტსახელი იყო. მას დიდი და დაჭყეტილი თვალები ჰქონია (სამრეკლო).

- ხ -

***ხალათიანი** – ტყე, საძოვარი კიკოლახეცა და ელიზბარანთ ხევს შუა (არბოშიკი).

ხალტურის უბანი // ყაზბეგის ქუჩა (იხ.).

***ხანდოვლები** – უბანი. აქ სახლობენ ხანდოდან 1918 წ. გადმოსახლებული მნათობიშვილები, კობაიძეები და სხვ. (არხილოსკალო).

***ხევსურების უბანი** – უბანი (გამარჯვება). აგრეთვე: ქვემოქედი, ზემოქედი, არხილოსკალო.

ხევსურების უბანი // არხოტის ქუჩა – ქუჩა, უბანი ძველ სასაფლაოსთან . ეს ტოპონიმი მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ მისით სახელდებულ ტერიტორიაზე ცხოვრობენ ხევსურეთიდან გადმოსახლებულები (დედოფლისწყარო).

***ხევსურების ქუჩა** – ქუჩა (ზემოქედი).

ხიდი // აკვადორი (იხ.).

***ხიზაანთი** // ხიზაანი – უბანი (არბოშიკი).

***ხირსა** – ადგილი, ვენახი (არბოშიკი, ზემომარხაანი).

P.S. ხირსა სოფელია სიღნაღის მუნიციპალიტეტში.

***ხირსისწყალი** // გედიქისწყალი // გედიქისხევი – (იხ.).

ხირსის მამათა მონასტერი – მონასტრის კომპლექსი (VIII ს) დედოფლისწყაროდან 25 კმ. ალაზნის დაბლობის სამხ-ით, შემადგენულ გორაზე. აქ სტეფანე ხირსელის საფლავია.

სტეფანე ხირსელის საფლავი – ხირსის მამათა მონასტერში ხალხთა მეგობრობის მუზეუმი – მუზეუმი. მოთავსებულია „ნეჩვალდოვის სახლში“ (იხ.).

***ხოდაბუნი** – საძოვარი, ტყე (ვაზიანი, არბოშიკი). „ტყე
ამაღლების ეკლესიის მარცხნივ. ეს ადგილი გადასცეს
სამღვდელოებას“, -ქ.გ. (ოზაანი).

ტყე ამაღლების მარცხნივ (ოზაანი).

***ხოკიაანთსერი** – გორა (ზემომაჩხაანი).

ხლარცები – ვენახი. სოფლიდან მოშორებით (ზემომაჩხაა-
ნი).

ხმელთა – სახნავი ოლეზე (ზემომაჩხაანი).

***ხოხელი // ხომხელი** – საძოვარი კოტაანში (არბოშიკი).

ხმელიანხევი – უწყლო ხევი პატარა მთასა და ზემომაჩხაანს
შორის.

ხომხელის წმ. გიორგის ეკლესია – ეკლესია კოტაანის ტე-
რიტორიაზე (არბოშიკი).

ხორანთა – ადგილი, ბორცვი მიჯნის ყურესთან

**ხორნაბუჯი // წითელწყარო //დედოფლისწყარო //ნაცა-
რიანი** – სოფელი შირაქის ვაკეზე, გომბორისქედის
სამხ.-აღმ. დაბოლოებაზე. ზ.დ. 800 მ., დედოფლისწყა-
როდან 2 კმ. წითელწყარო დაერქვა 1921 წელს, როცა
მე-11 წითელი არმია შემოვიდა აქ. იქამდე ერქვა დე-
დოფლისწყარო. სოფ. ხორნაბუჯი ექვემდებარება საქ-
ს საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიას.
2014 წლის მონაცემებით, სოფელში 2000-ზე მეტი
მცხოვრებია. გადმოცემით, ამ სოფელში გადმოსახლე-
ბული იყვნენ დეკაბრისტები, მათ შორის, პუშკინის ძმა.
ვარაუდობენ, პუშკინი რომ საქართველოში ჩამოვიდა,
აუცილებლად იქნებოდა აქ. ამ დროს ლერმონტოვი გა-
დასახლებული იყო ხირსაში (სიღნაღის რ.) და ამ სო-
ფელში მეგობრებთან ჩამოდიოდა. შეკრების ადგილი
იყო ნეჩვალდოვის სახლი. ხორნაბუჯი ექვემდებარება
საქ. საპატრიარქოს ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქი-
ას.

P.S. ტოპონიმი ხორნაბუჯი სოფლის სახელად სიღნაღის მუნიციპალიტეტშიც დასტურდება. სოფ. ხორნაბუჯი მოქცეულია ქვემომაჩხაანის თემში სოფ. ხირასთან ერთად.

ხორნაბუჯის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

***ხორნაბუჯის ციხე // თამარის ციხე // ჭოეთის ციხე – ციხესიმაგრე (დედოფლისწყაროს მუნ.).**

„ – დანგრეული ციხე. დედოფლისწყაროს ჩრდ.-აღმ-ით, ისტორიული კამბეჩოვანის ცენტრი. აქ დასახლება ჯერ კიდევ ჩვ.წ-მდე იყო. ხორნაბუჯის ციხე ააშენა ვახტანგ გორგასალმა Vს-ში და აქ დააარსა პირველი საეპისკოპოსო კათედრა.. VI ს-ის I ნახ-ში ხორნაბუჯი სპარსელი მარზაპნის რეზიდენცია იყო... XI ს-ის 60-იან წლებში განძის ამირა ფადლონის რეზიდენტი იყო და ა.შ. 1619 წელს შაჰ-აბასმა ქიზიყი ააოხრა და ხორნაბუჯში დასვა განჯის მმართველი ფეიქარ-ხანი. 1625 წელს ხორნაბუჯი გიორგი სააკცემ გაათავისუფლა სპარსელებისაგან... ხორნაბუჯის ციხეში ქართველი მეფეები მოლატეებს ათავსებდნენ და ყრიდნენ მთავარი კოშკის ბაქნიდან, ე.წ. „ვაების ფრიალოდან.“ როგორც ამბობენ, უნგრელმა მხატვარმა ზიჩმა ქაჯეთის ციხის პროტოტიპად ხორნაბუჯი გამოიყენა. 1837 წ. ხორნაბუჯის ციხე უნახავს და დაუხატავს რუს პოეტს, მ. ლერმონტოვს. ხორნაბუჯი დაუთვალეირებია ალ. დიუმას. ხორნაბუჯის მიდამოებში აღმოჩენილია ნასახლარები. XVIII ს-ის წყაროებით ერქვა ჭოეთი, ხალხი თამარის ციხეს ეძახდა, რადგან ციხე-ქალაქი განსაკუთრებით განვითარდა მე-12 ს-ში, თამარ მეფის დროს. ახლაც ასე ეძახიან“, -ქ, გ.

ხოსროშვილების უბანი // სააკაძის ქუჩა (იხ.).

***ხრამი(ს)თავი – ადგილი (გამარჯვება).**

„----საძოვარი სოფ. გამარჯვების სამხრ-ით, 10 კმ. დაშორე-
 ბით (გამარჯვება, დედოფლისწყარო), -ქ.გ.
 ხრამისთავი – მთა ნიკორციხის სამხრ-ით.
 *ხრიალანყალი – წყარო (არბოშილი).
 ხუთმილანყალი // მილებიანი წყალი (იხ.).
 ხუმარაანთ წყარო – წყარო სოფლის ჩრდ-ით, ნაბერლების
 ხეობაში. ხუმარაანთი < ხუმარაშვილები (ქვემოქედი).
 ხუმარადსწყალი – წყარო სოფლის ჩრდ-ით, ნაბერლების ხე-
 ობაში, ნავის წყალთან (ქვემოქედი).
 ხუტორები – უბანი. აქ მიწური სახლები იდგა. ამიტომ უწო-
 დეს ეს სახელი (ზემოქედი).
 *ხუციანთი // ხუციანი – უბანი (ზემომამჩხაანი, არბოში-
 კი).

„----- //ხუციანთუბანი – სოფლის დას-ით. ესაზღვრება
 ზემომამჩხაანს (მირზაანი).

*ხუციანთწყალი – წყარო (არბოშიკი).
 ხუციშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).
 ხუხალავაკე – სახნავი (ზემომამჩხაანი)..

- ჯ -

ჯაგაის გზა – გზა. შირაქის ქუჩის მონაკვეთი. აქ ერთი ჯაგ-
 ნარი იდგა (ზემოქედი).

ჯაგიანყურე – ტყე ვერხვიანის გვერდით, სოფლის აღმ-ით
 (ფიროსმანი).

*ჯაგიანთყურე – ადგილი (ქვემოქედი).

ჯაგნარი – საძოვარი სოფლის აღმ-ით (ფიროსმანი).

*ჯავახურაანთი // ჯავახურაანი -

*ჯამასპიანთი // ჯამასპიანი – უბანი (ზემომამჩხაანი).

„ — //ჯამასპიანუბანი – უბანი (ზემომამჩხაანი)“, -ქ.გ.

ჯანაშვილის ქუჩა // მესამე უბანი – ქუჩა, უბანი. მოსე ჯანაშვილი იყო ინგილო მეცნიერი და მის პატივსაცემად დაარქვეს (სამთაწყარო).

*ჯარიანთი // ჯარიანი – უბანი (არბოშიკი).

ჯარიანთუბანი – უბანი. ცხოვრობენ ჯარიანშვილები (მირზაანი).

ჯარიანი – საძოვარი. ადრე ვენახები იყო. სოფლის დას-ით (არბოშიკი).

ჯარიანშვილების ზედაშე – ზედაშე (მირზაანი).

*ჯარისწყალი – წყარო (დედოფლისწყარო).

„ — // დრაგუნთა წყარო (ერქვა) – წყარო ფალიაშვილის ქუჩაზე. ქალაქის დასახლება ამ წყაროს მიდამოებიდან დაიწყო. თავდაპირველად სამხედრო პირები სახლდებოდნენ“, - ქ.გ.

ჯაფარაანთგორა – გორა. ამ გორაზე ადრე ცხოვრობდნენ ჯაფარაანები (ჯაფარას შთამომავლები). ეს ლეკიშვილების მეტევეარი იყო (სამრეკლო).

*ჯაფარადგორა – იხ. ჯაფარაანთგორა.

ჯაფარიძე // სეჩენოვკა // ჩიჩინოვკა // ტბისპირი // სამრეკლო (იხ.).

*ჯაფარიძის ტბა // პატარა ტბა (იხ.).

*ჯინანთი // ჯინანანი – უბანი (არბოშიკი).

ჯანაშვილის ქუჩა||მესამე უბანი – ქუჩა. ჯანაშვილი იყო ინგილო მეცნიერი და მის პატივსაცემად დაარქვეს (სამთაწყარო).

ჯინანთწყარო – წყარო. აქ ჯინაშვილები ცხოვრობენ (არბოშიკი).

*ჯუგანთი // ჯუგაანი – უბანი (ოზაანი).

*ჯუგასყურე – ადგილი ალაზნის მარჯვ. მხარეს (ქვემოქედ).

ჯუნგლები – უბანი, რომელიც მოწყვეტილია სოფლისგან (გამარჯვება).

ჯუმასყურე // კაკლისყურე – საძოვარი, სახნავი, ტყე სოფლის ჩრდ-ით, ალაზნის ჩასახვევში, ვაშლოვანის დაცულ ტერიტორიაზე. მიჩნეულია ბუნების ძეგლად. ამ ყურეშია შემორჩენილი ალაზნის ხეობისთვის ნიშანდობლივი ჭალის ტყე, რომელსაც ამშვენებს კაკლის ერთადერთი ბუნებრივი კორომი (საბათლო).

- 3 -

ჰაეროდრომის გზა – გზა (ზემომაჩხაანი).

ჰაჩამეშა // ორკაპი ტყე- ტყე, საძოვარი სოფლის სამხ. დას-ით. ჰაჩამეშა თურქული სიტყვაა და ნიშნავს შურდულის ორ მხარეს (საბათლო).

ჰერეთის ფონი – საძოვარი, ფერმები სოფლის მარჯვნივ (საბათლო).

ჰერეთის ქუჩა – ქუჩა (დედოფლისწყარო).

- არბოშიკი:** დავით ბიძინას ძე სეხნიაშვილი (1954წ.), რობი-
ზონ მიხეილის ძე დათუკიშვილი (1967წ.), ლალი ჟიულის
ასული ალადაშვილი (1966წ.), ამირან გიორგის ძე სეფი-
აშვილი (1934წ.).
- არხილოსკალო:** არჩილ გიორგის ძე აფციაური (1936 წ.), მა-
ია გივის ასული მნათობიშვილი (1978წ.), ნანა გიორგის
ასული გიორგაძე (1968წ.), შალვა ლეთისოს ძე ხორნაუ-
ლი, 1956წ.,
- გამარჯვება:** ელიზბარ ბესარიონის ძე სულაშვილი (1935წ.),
ავთანდილ აბრამის ძე ფიროსმანაშვილი, ვალიკო დარ-
ჩიაშვილი (1938წ.), ნიკოლოზ ყორიაული.
- დედოფლისწყარო:** ნელი გობეჯიშვილი, კულტურის დარგის
სპეციალისტი (გამგეობა), ზოია პეტრეს ასული მუჟი-
ჩენკო (1953წ.), ვლ. ტალიაშვილი (1949წ.), ავთო აბრა-
მის ძე ფიროსმანაშვილი (1948წ.), მარინე დიმიტრის ას.
მახარაშვილი, მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის თანამ-
შრომელი (1954წ.).
- ზემომაჩხაანი:** მაძღარაშვილი მარიამი დიმიტრის ასული,
1929წ., გონაშვილი თენგიზი ზურაბის ძე, გივი ბიკაშვი-
ლი, ყოფ. კოლმეურნეობის თავმჯდომარე (1938წ.).
- ზემოქედი:** ილიკო გიორგის ძე კერვალიძე (1932წ.), ვალიკო
მიხეილის ძე გვრიტიშვილი (1935წ.), ვაჟა ალექსის ძე
ძელური (1947წ.), ნიკოლოზ შიოს ძე კედელაშვილი
(1926წ.), გივი მიხეილის ძე ხარებაშვილი (1940წ.), შალ-
ვა ვასილის ძე პატაშური (1938წ.).
- თავენყარო:** დავით გიგაური (1945წ.), მარიამ ივანეს ას. ხუცი-
ანიძე (1932წ.), თამაზ აბრამის ძე ჯარიაშვილი (1950 წ.).
- მირზაანი:** ვლადიმერ ჯემალის ძე ჭუჭულაშვილი (1968წ.), ზა-
ურ ილიას ძე გონაშვილი (1937წ.), თენგიზ ზურაბის ძე
გონაშვილი (1957 წ.), თამაზ ზურაბის ძე გონაშვილი (1949
წ.), ჟულვერი ზაქარიას ძე კვანჭილაშვილი (1947 წ.).

ოზანანი: მიხა ანზორის ძე მეხრიშვილი (1962წ.), ლევან ბონდოს ძე მეხრიშვილი (1985წ.), გიორგი დავითის ძე მეხრიშვილი (1932.), გოდერძი ილიას ძე მეხრიშვილი (1932წ.), ბიჭიკო გიორგის ძე მეხრიშვილი (1947წ.), უშანგ აბრამის ძე ოზაშვილი (1934წ.), მალხაზ იორამის ძე ოზაშვილი (1947წ.).

პატარა შირაქი (სეზონური დასახლება).

საბათლო: ვალოდია არშაკის ძე ოგანიანი (1946წ.), დურსუნ ისმაელის ძე სურმანიძე (1960წ.), დავით სერგის ძე გუნდაძე, სოფლის რწმუნებული (1961 წ.), არჩილ ტუხაშვილი (1956).

სამთაწყარო: ზაურ ლიმონის ძე პაპიაშვილი (1958 წ.), რაულ ზურის ძე პაპაშვილი (1985 წ.), გაიოზ თედოს ძე პაპიაშვილი (1949), ნოდარ მარკოზის ძე ფაჩხატაშვილი (1956წ.).

სამრეკლო: ზურაბ თამაზის ძე ლეკაშვილი (1964 წ.), თამაზ იაკობის ძე წიკლაური (1958წ.), ანზორ ლაპიაშვილი (19333წ.), ნინო თოთიას ას. ბურდული (1958წ.).

ფიროსმანი : შოთა შალვას ძე სურმანიძე, 1955 (პედაგოგი); ჯუმბერ ხასოს ძე სურმანიძე 1962(რწმუნებული); ვაჟა აკაკის ძე ზოიძე, 1967; ტრისტან სიმონის ძე ხელხელაური, 1937.

ქვემოქედი: ჯუმბერ არჩილის ძე ბაინდურაშვილი (1971წ.), ვაჟა ლაზარეს ძე ბაინდრაშვილი (1952წ.), უშანგ ლევაანის ძე თეთრაული (1967წ.).

ჭოეთი: ალექსანდრე ვლადიმერის ძე ივანოვი (1958წ.), ვალია ალექსანდრეს ას. ლომსაძე (1941წ.), ალიონა მიხეილის ას. ოვსიანიკოვა (1984წ.).

ხორნაბუჯი: გივი ბიკაშვილი (1939წ.), ელგუჯა გიორგის ძე იაკობიშვილი (1935წ.), ავთანდილ სერგოს ძე იგნატოვი (1956წ.).

ვაშლოვანის ნაკრძალი

ვაშლოვანის ნახევარუდაბნო

ხორნაბუჯის ციხე (არწივის ხეობაში)

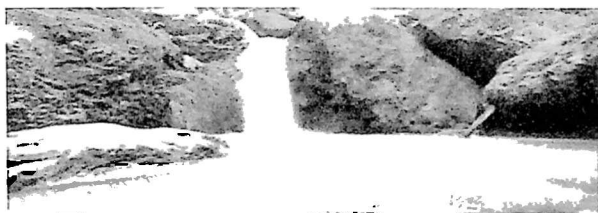
სამი „ბუნების ძეგლი“

1. არწივის ხეობა

2. ტახტიფეფას ტალახის ვულკანები

3. ჯუმას ყურე // კაკლის ყურე

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. პოლიბაოვსკაიას №4. ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com